

Департамент освіти і науки
Чернівецької облдержадміністрації
Буковинська Мала академія наук учнівської молоді

ДОСЛІДЖУЄМО БУКОВИНУ

*Збірник наукових досліджень та анотацій робіт
переможців II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту*

Чернівці – 2021

*Видається за ухвалою науково-методичної ради
КОПНЗ «Буковинської Малої академії наук учнівської молоді»*

Відповідальний за випуск: ***Тріска М.К., директор БМАНУМ***

Упорядники: ***Ляшенко С. І.
Столяр А. В.
Денис М. М.
Купчанко І. М.***

Редактор: ***Столяр А. В.***

Збірник наукових досліджень та анотацій робіт переможців II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту. Чернівці: КОПНЗ «Буковинська Мала академія наук учнівської молоді», 2021 / вступ. ст. Олени Кульбабської. – 244 с.

У збірнику подаються науково-дослідницькі роботи слухачів Буковинської Малої академії учнівської молоді про Буковину, буковинців та їх внесок у розвиток культури, науки та мистецтва та анотації найкращих наукових проєктів.

Рекомендовано для використання у навчально-виховному процесі викладачам БМАНУМ та педагогам ЗНЗ області.

Відповідальність за точність і достовірність поданих фактів, зміст учнівських робіт несуть автори.

**ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«БУКОВИНСЬКА МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»**

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Юна інтелектуальна еліта в Україні йде в авангарді процесів творення й розбудови власної європейської держави. І це не випадково, адже неформальність, мобільність, незаангажованість думки молодих упевнено веде до поступу.

Пам'ятаючи *«Хто ми? Чиї ми діти? Хто були наші предки?»*, крокуємо в ногу із часом, розпросторюючи модерне українське слово в усьому світі. Ось так, наприклад: *«хмари вночі розсіюються, засіяють пікселі-зорі і смайлик сумний місяця на небесному моніторі»*. Ці поетичні рядки Михайла Зарічного, відомого математика й водночас поета, переконують, що особливих життєвих успіхів людина досягає лише в разі майстерного володіння державною мовою, *за допомогою якої думка і чуття вигранилися вільно* – у Слові й Словом. Це різноманітне Слово – живомовне, художнє, публіцистичне й наукове – філігранно розкрилося над землею, де *«буків несписана рать»* (Віра Китайгородська), над нашим рідним краєм, що здавна славиться своїми інтелектуальними здобутками.

БУКОВИНА – батьківщина відомих учених і винахідників, чий внесок у науку змінив світ. У цьому процесі роль **Буковинської Малої академії наук учнівської молоді** неоціненна, оскільки ця унікальна установа позашкільної освіти не лише допомагає нашим дітям уже в ранньому віці торувати свій путівець у наукові простори, а й утверджувати свідому любов до всього рідного, самобутнього, зумовлює щире бажання утверджувати українську мову, культуру й думку в різних галузях науки, зокрема в історії, філології та мистецтвознавстві, філософії і суспільствознавстві, фізиці й астрономії, технічних і комп'ютерних науках, хімії та біології, у науках про землю, математиці, економіці й екології. Недарма в Гімні БМАНУМ *«До зірок»* на слова Василя Васкана лунають щирі слова:

*Колосся – з малої зернини,
З малого струмочка – ріка,
Росте Академік з дитини,
Тримаючи книжку в руках.*

*Ми тишні, як квіти осінні,
Долаєм висоти і час,
Ми славу несем Буковині,
Як вчать в Академії нас.*

Щороку конкурс-захист науково-дослідницьких робіт слухачами Академії – це і свято, що об'єднує кращих учнів Буковини та їхніх наставників – учителів, викладачів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича й Буковинського державного медичного університету, провідних освітян краю, і водночас складне випробування власних сил, творчого потенціалу, креативності. І на якій би актуальній науковій проблемі не сконцентрували свою увагу молоді дослідники, кожна їхня студія – це наука про головне – про УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ, нашу святую землю, її силу та вроду, звичаї, природне багатство, її минуле й майбутнє.

Завдяки науковій роботі в юному віці, умінню школяра / школярки працювати з великою кількістю інформації та здійснювати самостійний пошук, на ґрунті «сродної праці» наукових керівників й учнів – членів БМАНУМ – закладається найнадійніший підмурівок подальшого духовно-морального та інтелектуального зростання нашої молодії генерації, її розвиток спрямовується в річище патріотизму, людинолюбства, добротворення.

Унаслідок ентузіазму та наполегливої роботи дирекції та методистів наукових відділень Комунальний обласний позашкільний навчальний заклад «Буковинська Мала академія наук учнівської молоді» є справжнім простором свободи і творчості, де повсякчас акцентують на важливості знань взагалі. Ця тепла і затишна «наукова домівка» відкрита для кожного учня / учениці, які прагнуть знайти себе та своє покликання в глобалізованому світі, удосконалюватися в різних сферах інтелектуальної та креативної діяльності. Юні дослідники й винахідники Чернівеччини беруть активну участь у подіях і заходах НЦ «МАНУ», здобувають нагороди на міжнародних і

всеукраїнських інтелектуальних конкурсах і виставках науково-технічної творчості, успішно вступають до провідних закладів вищої освіти країни та примножують славу свого краю.

Юна буковинська еліто! Дай Боже кожному з вас рішучості – для кроків, сміливості – для думки, натхнення і звитяг – для нових відкриттів у царині науки. Щоб не переривалася священна нитка, яка зв'язує споконвічно Учня й Учителя, Учителя та Учня!

*Віват, Академіє мила,
Науки великої цвіт,
Твої позолочені крила –
Це наш зачарований світ (В. Васкан).*

Олена КУЛЬБАБСЬКА,
доктор філологічних наук,
професор кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ДІАЛЕКТНІ НАЗВИ РОСЛИН СЕЛА КЛІШКІВЦІ ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Автор:

Митрофанюк Крістіна,
учениця 10 класу
Клішківської гімназії

Наукові керівники:

Маркуляк Л.В.,
доцент кафедри української літератури
ЧНУ ім. Ю. Федьковича, к. ф. н.
Войт С. В.,
учитель української мови і літератури
Клішківської гімназії

Об'єкт дослідження – діалектні назви рослин села Клішківці Дністровського району Чернівецької області.

Предмет дослідження – особливості вживання діалектних назв рослин клішківчанами.

Мета наукової роботи – дослідити діалектні назви рослин села Клішківці Дністровського району Чернівецької області, з'ясувати закономірності використання їх у мовленні жителів на сучасному етапі.

*Діалект, а ми його надишем
Міццю духу і огнем любови
І нестертий слід його запишем
Самостійно між культурні мови.
І.Франко*

Своєрідною групою діалектної лексики, яка ще мало досліджена на українському ґрунті, є флоролексеми. Найменування рослинного світу відіграють важливу роль у сприйнятті, пізнанні світу, вони відображають національні особливості, несуть символічний зміст. З давніх часів до сьогодні людина використовує рослини у своїй господарській діяльності: флора служить сировиною для приготування їжі, вироблення одягу, лікування людей, приносить естетичну насолоду.

Протягом останнього часу з'явилося чимало розвідок, спрямованих на фундаментальне дослідження ботанічної діалектної лексики (роботи В.Г.Астахової, Б.Н.Головкіна, А.М.Гродзінського, Н.Ф.Золотницького, Є.С.Колодійчук, З.Болтарович, І.Рогальської), але ця тема залишається відкритою й цікавою для вивчення як джерело національно-мовного сприйняття рослинного світу.

Рослини – це наше життя. З давніх-давен звичаї, обряди та прикмети неодмінно пов'язують із рослинним світом. Люди помічали красу природи, її безмежну щедрість, неповторність краєвидів, незліченність мешканців флори

і фауни. Знали їхні примхи і «перлинки». Наші предки вміли спілкуватися з природою, володіли її дарами, використовували цілющі властивості, тобто перебували в тісній єдності з рослинним світом.

Сьогодні, у час швидкого розвитку науки, техніки, єдність людини й природи відійшла на другий план. Ми не помічаємо те, що відбувається навколо, у природному середовищі, віддаляючись, перестаємо турбуватися про необхідну умову для існування, хоча в житті сільського мешканця й нині рослинний світ відіграє важливу роль. Не є винятком клішківчани, для яких флора – це і продукт харчування, і засіб естетичного задоволення, і вірування, і лікування.

ДІАЛЕКТНІ НАЗВИ КУЛЬТУРНИХ РОСЛИН

Чимало назв культурних рослин у мовленні наших жителів села Клішківці зазнало фонетичних змін. У слові «огірок» з'явилося протетичне *в*: (вогирок) (*Моя буна цього року зібрала багато насіння зі старих вогирків*). Ці мовні зміни помітні й у таких словах: «ожина» (вожина) (*У мене на городі такої вожини розвелоса, що не знаю, як вивести!*), «олива» (волива) (*Волива дуже подорожала*), орати (ворати) (*Не буду на зиму ворати город*).

Фонетично відмінна від літературного терміна назва рису: «вориз». Це слово також уживається з протетичним *в*. Форму з кінцевим *з* та початковим *о* назва рису має в мовах південних слов'ян: болгарське «ориз». Форма ця, між іншим, найбільш наближена до грецького «orizon», першоджерела даної назви. Звідси, з півдня (порівняймо й молдовське «орез»), слово, очевидно, і прийшло в буковинські говірки.

Фонетична зміна відбулася в слові «цибуля». Клішківчани вимовляють «цібуля» (*Кумонько, у вас добрий урожай цього року цібулі?*). Цікавий факт, що в українську мову це слово прийшло безпосередньо з польської (cebula; наявність в українському слові «цибуля» в першому складі *и*, а не *е*, як у польській мові, цілком зрозуміла, якщо врахувати типове для української мови злиття цих звуків у ненаголошеній позиції). У ті ж говіркові масиви української мови, де панує вимова «ц'ібул'а», слово, можливо, прийшло не з польської, а з чеської (cibule).

Жодна клішківцецька газдиня не уявляє смачного борщу без буряка (діал. «бурака») і квасолі (діал. «фасулів») (*Наварила такого смашного борщу з фасулями й бураками, що на весь кут пахне*).

Назва квасолі, єдина в усіх слов'янських мовах, має вокалізм другого складу то *о*, то *у*. Порівн., напр., пол. fasola, але болг. фасул; порівн. також серб. фасуль і фасоль. Коливання це завдячує своїм існуванням такому ж коливанню в новогрецькій мові, — phasoli, phasuli, — звідки дана назва була засвоєна слов'янами. Буковинським говіркам властивий у даній назві, на відміну майже від усіх інших українських говірок, якраз вокалізм *у*: фасул'і.

Рідковживаний в українській мові звук [ф] в діалектному слові «картофля» можна пояснити тим, що слово «картопля» прийшло в нашу мову від німецького *Kartoffel* зі збереженням цього звуку.

А ще на полях клішківчани висівають люцерну, конюшину (діал. – травку) (*Уся травка зогнила через дощі*).

Незначних фонетичних змін зазнали й такі слова: льон – *лен*, осот – *осет*, лопух – *лапух*, бузина – *бзина*. Істотніші відбулися в слові «перець» – *пирчица* (*Треба вже попрашувати пирчицу*). Ствердіння [ц] у кінці слова – традиційне для північно-бессарабських діалектизмів, зміна *е* в першому складі на *и* та випадне *е* змінюють структуру слова, але значення поняття в цілому залишається зрозумілим.

Найцікавішою групою діалектизмів є лексичні. Семантика та етимологія деяких говіркових слів зрозуміла, але є й такі діалектизми, значення яких пояснити важко.

Клішківчани у своєму мовленні часто вживають слово «капшук» (літературний відповідник – «полуниця») (*Капшуки цього року дрібні, бо не було дощів*). В «Академічному тлумачному словникові» подається таке пояснення слова «капшук»: 1) гаман у формі торбинки, що затягується шнурочком; 2) перен., ірон., жарт.: про маленьку дитину, підлітка; 3) перев. мн., розм.: набряки під очима або взагалі на обличчі.

Імовірно, клішківчани мали гарний дохід від продажу полуниць, тому набивали грошима гаманці (капшуки). Звідси й пішло широке використання слова «капшук», але вже в значенні «полуниця».

Переосмислення та перекручування значення понять відбувається в словах «гарбуз» та «кавун» (баштанні культури родини гарбузових). У нашому селі гарбуз називають «буштаном», а кавун – «гарбузом». Слово «гарбуз» – це калька з російської: «арбуз». До нього додалося протиставне *г*. Після російсько-турецької війни 1806 року територія Клішківців належала Росії, тому й відчутний вплив російської мови на мовленні жителів села. «Буштан» – тюркське запозичення. Із 1715 року Османська імперія панувала в Північній Бессарабії, тому деякі слова з'явилися внаслідок впливу завойовників.

Клішківчани здавна займаються садівництвом, яке приносить основний дохід. Жителі села садять сливи, яблуні, груші, вишні, горіхи... Назви плодових дерев також зазнали змін у мовленні клішківчан. Наприклад, слово «грушка» вживають у значенні «садове фруктове дерево» й «плід цього дерева». На аличу кажуть «пруня», хоча це сорт ранньої сливи (*Рясно вродила пруня біля хати, треба наварити кампоту*). На айву – «гутея» або «ґаламоя» (*От біда: усі таламої на дереві погнили*), яблуню називають «яблінкою» (*З цієї яблінки сама паданиця*), вишню – «вешньою», «гавишньою» (*Цінькачі всі гавишні здовбали*).

У 90-ті роки дехто з односельців займався вирощуванням шовкопрядів. Це була дохідна справа, але вимагала терпіння та наполегливості. Постійно доводилося доставляти корм для шовкопрядів – це гілочки та листя шовковиці. У нас це дерево називають «дудом» (*Посадю коло хати білий дуд, бо він дуже корисний*).

Де кілька років тому садоводи почали активно саджати «дзендзури» (літературні назви – «абрикос», абрикоса», «жерделя», «мореля») (*Мій кумнат буде вирощувати ранні сорти дзендзурів*). Етимологію цієї діалектної назви прослідкувати важко, хоча варіант «жерделя» походить від турецького *zerdali*, яке вживалось щодо одного з сортів абрикос і походило від перського *zardali* («золотий плід») – зі *zard* («золото»). Село Клішківці, як уже зазначалося, колись належало туркам, які вагомо вплинули на життя та побут людей, тому можна припустити, що діалектне «дзендзур» – це видозмінене слово від турецького «*zerdali*».

РОСЛИНИ, ЯКІ ЛІКУЮТЬ ТІЛО Й ДУШУ

Рослинний світ для клішківчан – це не тільки засіб існування, а й джерело натхнення, естетичної насолоди. Кожний господар та господиня мріють як про гарну оселю, так і про затишне й красиве обійстя. Тож декоративні рослини на подвір'ї – не дивина.

На початку травня майже біля кожної господи зацвітає кущ «д'юрдьовану» (літературне – бузок), приємний аромат якого розливається повсюди (*Так пахне д'юрдьован, що аж дух затинає!*). Трохи пізніше квітує «жасмін» (жасмин садовий). А розмаїття квітів (діал. «чічок») дивує з ранньої весни аж до глибокої осені. Чого тільки немає на клумбах! Нарциси, іриси, півонії, троянди, айстри, чорнобривці... І майже на кожену назву в клішківчан – діалектизм.

До весняних квітів належать нарциси (трави із щільними цибулинами і стрічкоподібними різної довжини листками). Їх існує до 20 видів. У нас ці квіти називають «чосночками» через цибулину форму кореня (*Куплю на базарі в неділю ще жовтих чосночків*). Майже біля всіх осель є по декілька їх видів, хоча дехто вважає ці квіти символом смерті. За тією ж ознакою (цибулинна форма кореня) гладіолуси в нашому селі називають «цібульками» (*Дуже файно зацвили цібульки в сусідки*).

Полюбляють клішківчани саджати біля тинів «косятину» (*Є в мене синя, жовта, біла косятина, нема тільки фіолетової*). Літературна назва – півники (лат. *Iris*); рід рослин з родини півникових (*Iridaceae*), який широко розповсюджений в помірній зоні північної півкулі. Наукова назва походить від грецького слова «*Iris*», що означає «[веселка](#)», через велике різноманіття забарвлення квіток рослин цього роду. Інші назви: кóсатень (від пол. *kosaciec*), косітень (від пол. *kosaciec*), що схоже на діалектну назву «косятина».

Ірис досить часто застосовують як лікарський засіб, народні лікарі переконані, що за допомогою цієї рослини можна перемогти такі недуги, як ангіна, кашель, бронхіт, підвищити імунітет, позбутися шлункових кольок, мігрені, набряків і захворювань шлунково-кишкового тракту.

Символом українців є мальва – розкішна квітка з терпким ароматом. Вона – оберіг, духовність народу, вірність спадщині предків, любов до рідної землі. У Клішківцях мальви називають «ружами» (*Я люблю червоні ружі*).

Без цих квітів не можна уявити як нашого села, так і будь-якого українського. Народні повір'я свідчать, що мальви охороняють мешканців оселі.

Ще одним народним символом є чорнобривці. Вони настільки поширені в Україні, що важко повірити: Батьківщина чорнобривців – Центральна Америка, точніше Мексика, де ці квіти вирощували місцеві індіанські племена ацтеків та майя як лікарські та культові рослини, яким приписували різні магічні сили та властивості й використовували в певних релігійних обрядах. Чорнобривці містять лютеїн, який застосовується в медицині для поліпшення зору. Народна медицина рекомендує їх як ефективний засіб проти артриту.

Діалектну назву «купчаки» можна пояснити тим, що рослина має купчасту форму й складне суцвіття (*Ох, як довго цвітут купчаки!*).

Говіркова назва айстр «тарільчики» з'явилася внаслідок схожості форми суцвіття на тарілочку (*Нарву файний букет тарільчиків*).

Айстра багата своїми цілющими властивостями. Завдяки вмісту в ній кумарини, сапоніни і флавоноїди вона служить гарним жарознижуючим і відхаркувальним засобом. Відвари й настої айстри застосовують при хворобах шлунково-кишкового тракту (коліти, виразки, гастрити, печія), грипі, застуді, захворюваннях кісткових суглобів, хворобах очей і навіть при туберкульозі.

За схожістю форми суцвіття утворилася й діалектна назва «калінка» на позначення квітки гортензії (*Моя бабуся посадила калинку*). Назва «гортензія» дано на честь принцеси Гортензії – сестри принца Римської імперії Карла-Генріха Нассау-Зігена. Пізніше ботаніки назвали рослину *Hydrangea macrophylla* (Гідрангея великолиста). У перекладі з грецької означає «посудина з водою». За однією версією, гортензією назвали за форму насіннєвих коробочок, які нагадують глечик, за іншою — за вологолюбність.

Часто селами Буковини можна бачити біля тинів жоржини. У Клішківцях теж любляють цю квітку (діалектне: картофлянки, аргонії) (*Посадо біля плоту аргонії, най усі люди милуються ними*). Жоржини цвітуть червоним, білими, жовтим, рожевим, фіолетовим кольорами. Вони дуже гарні. За давньою легендою, ці квіти з'явилися на землі перед льодовиковим періодом як знак того, що життя й радість воскреснуть. Щоб там не було в минулому, але нині наше око тішить їхня краса.

Чому безсмертники в нас називають «сухими чічками»? Мабуть, тому, що довго не в'януть, а коли засихають, то не втрачають своєї краси. Колись ці квіти закладали за сволок, щоб прикрасити оселю, а нині – у букети на Маковея. У нашій місцевості мало хто робить дідуха на Святвечір та Різдво Христове. Якщо й робить, то, окрім соломи, в'яже безсмертники та сухі стебла льону. Після свят дідуха спалюють. Давні люди вірили, що у квітку безсмертника переселяється душа померлої людини, щоб поспілкуватися з

живими. У наш час ніхто цьому не вірить, але квіти вирощують, бо вони прекрасні.

До пізньої осені цвітуть хризантеми, найстійкіші серед квітів. Клішківчани називають їх «дубками», порівнюючи з дубом, який символізує силу, міць, витривалість. У деяких країнах листками й квітами лікують очні та шлункові захворювання, малярію, серцево-судинні хвороби.

Серед квіткової краси можна часто побачити дикорослі рослини, яким не потрібний особливий догляд. Гарні клішковецькі газдині слідкують, щоб на клумбі не росли лопухи (лапухи), будяки (голяги), кропива (жалива), бо ніякої краси від них немає, хоча корисні властивості вони мають. Наприклад, кропива. Про її лікувальні особливості знає кожен. Відвар кропиви п'ють при туберкульозі легень, хворобах печінки, коли болить голова. Єдине повір'я, яке в нас існує про кропиву, що вона відлякує відьом.

ДІАЛЕКТНІ НАЗВИ ЛІСОВИХ КВІТІВ

Квіти – одне з найпрекрасніших творінь природи. Вони вражають дивовижною красою, зігрівають наші серця своєю ніжністю та тендітністю. Їхнє розмаїття, витонченість форм, гама пахощів позитивно впливають на емоції і психічний стан.

Клішківчани часто ходять у ліс, щоб відпочити від щоденних турбот та помилуватися красою. Незважаючи на те, що в саду, у городі, на квітнику є яскраві декоративні квіти й кущі, ми не можемо бути байдужими до лісового буйноцвіття. Особливо прекрасний ліс навесні, коли зацвітають шафран, проліски, первоцвіт, медунка, конвалія...

Майже на кожну літературну назву клішківчани мають діалектне слово. Найпершими в лісі з'являються «бриндушки» (*У лісі сино від бриндушок*). Літературна назва – шафран Гейфеля. Це багаторічна рослина з дуже вкороченим стеблом, потовщеним біля основи в злегка сплюснену кулясту бульбу. Квітки фіолетові, з довгою тоненькою трубочкою і 6-пелюстковим відгином. Цвіте з березня до середини квітня. Шафран Гейфеля занесено до Червоної книги. На жаль, на ньому односельці заробляють гроші. Букетик ранніх квітів дарують коханим.

У квітні–травні цвітуть конвалії. Нині їх можна побачити майже на кожному квітнику, а колись квіти росли там, де заманеться. Особливо їх багато в лісі біля річки. Конвалія (лат. convallis) – монотипний рід трав'янистих багаторічних рослин родини конвалієвих. Рослина з горизонтальним повзучим гіллястим кореневищем з двома (рідше трьома) прикореневими листками. Квітки дзвоникоподібні, білі, запашні, в однобічній 6–10-квітковій пониклій китиці.

У Клішківцях конвалію називають «ландишом» (для порівняння: у рос. мові – «ландыш»). У народі кажуть, що цю квітку не треба зривати, бо вона символізує ніжність, чистоту та щирість кохання.

Чарує красою навесні й тендітна квітка – проліска дволиста. Діалектні слова – «пшеничка», «кукурузок» (*У яру багато кукурузків*). Це рослина з

двома товстуватими лінійними листками й китицею витончених квіток. Міжнародна назва походить від давньогрецької назви цибулі морської і в перекладі означає «розколювати», що, очевидно, пов'язано з тим, що окремі лусочки цибулини легко відділяються. Видова назва – «дволиста», тому що рослини завжди мають 2 листки.

Яка краса в лісі, коли зацвітає анемона дібровна! Усе навколо наче покривається білою ковдрою. Анемона дібровна – рослина висотою 10-25 см, з довгими підземними кореневищами. Листки пальчатороздільні. Квітки поодинокі, з білими або рожевуватими з нижнього боку листочками оцвітини. Клішківчани називають цю квітку «огірочками» (*Коли цвітуть огірочки, можна вже шукати й куцюрубків*). Чому саме така назва, пояснити важко. Можливо, яскраве зелене забарвлення листків асоціюється з огірками.

У цей час цвіте й ряст ущільнений (*Corydalis solida*) – багаторічна декоративна рослина з родини руткових (Fumariaceae), 10-30 см заввишки, ефемероїдна рослина з підземною бульбою при основі стебла. Бульба спочатку щільна, майже яйцеподібна, пізніше порожниста й набуває форми широкого конуса, з верхівки якого виходить стебло з двома черговими черешковими двічі трійчастими листками.

У нашому селі побутують дві назви: «фостачі», «коралики» (*Аромат від фостачів на весь ліс*). В одному виді рясту корінь довгий, як хвіст, тому його називають «фостачами», на інший кажуть «коралики» через форму квітки, яка схожа на корали.

Клішківцеві парубки на другий день після Великодня йдуть «уливати» дівчат. Кожен має свій квач – це переважно букет із самшиту. Але той хлопець, який живе недалеко від лісу, робить квач із «зозульчиних черевичків». Літературна назва – чина весняна. Багаторічна рослина з розгалуженим прямостоячим стеблом висотою 20-30 см і перистими листками; квітконоси закінчуються невеликими китицями пурпурових квіток. Цікаво те, що назва «зозульчині черевички» є в ботаніці, але вона вживається на позначення іншої рослини.

Улітку в лісі або на горбах цвіте звіробій. Це багаторічна рослина висотою 30-100 см, із двограним гладеньким стеблом, у верхній частині розгалуженим, з овальними сидячими листками. Квіти зібрані в густі суцвіття, розміщені на кінцях гілочок. Грізну слов'янську назву рослина дістала не дарма: нею можуть отруїтися і захворіти тварини. Цінна лікарська рослина здавна відома як «трава від 99 хвороб». Діалектне слово – «пожарница» (*Нарву пожарниці й взимку буду заварювати чай*). Значення говіркової флоролексми прозоре: яскравий жовтий колір асоціюється з пожежею (російське: пожар). Звідси й назва.

У вологих місцях росте калюжниця болотна. Родова назва походить із давньоримської мови, видова – з латини. Українська відбиває екологічні особливості рослини. Діалектна назва досить кумедна: «куряча сліпота».

Отже, мовлення клішківчан насичене діалектизмами. Особливу групу становлять назви рослин – флоролексеми. Це зрозуміло, адже життя сільського мешканця тісно пов'язане з природою. У кожного клішківчанина є присадибна ділянка, на якій він вирощує овочі, фрукти. Декоративні рослини теж виконують не менш важливу функцію – несуть естетичну насолоду.

Слід зазначити, що найчастіше діалектизми використовує старше покоління. Чистіше мовлення в учнів, студентів, хоча граматичні закінчення дієслів не відповідають нормам.

Діалектні назви культурних рослин (переважно овочевих та плодових) здебільшого схожі на слова в українській літературній мові, але з деякими фонетичними відмінностями. У деяких говіркових назвах помітні впливи польської, німецької, болгарської, чеської, молдовської мов, тобто в даному випадку маємо справу з діалектними мовними зв'язками сусідніх держав, оскільки наша територія межує з деякими країнами або входила до складу цих держав.

Вагомою групою діалектизмів є лексичні. Семантика та походження деяких з них зрозумілі, але є й такі слова, значення яких пояснити важко. Лексичних діалектизмів найбільше на позначення квітів. Ці назви утворилися на основі схожості форми (коренеплоду, суцвіття, листків), забарвлення, функціонування. На позначення окремих рослинних назв є навіть дві назви (жоржина – *аргонія*, картофлянка, айва – *гутея*, *галамоя*). Це свідчить про багате уявлення клішківчан.

Аналіз діалектних назв рослин дає змогу глибше осягнути ментальні особливості сприйняття навколишнього світу клішківчанами, зрозуміти звичаї, вірування та спосіб життя мешканців нашого села.

ФОЛЬКЛОР НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ БУКОВИНИ 1930 – 1940 РР.

Автор:

Банар Евеліна,
учениця 10 класу
Колінковецького ЗНЗ I-III ступенів

Науковий керівник:

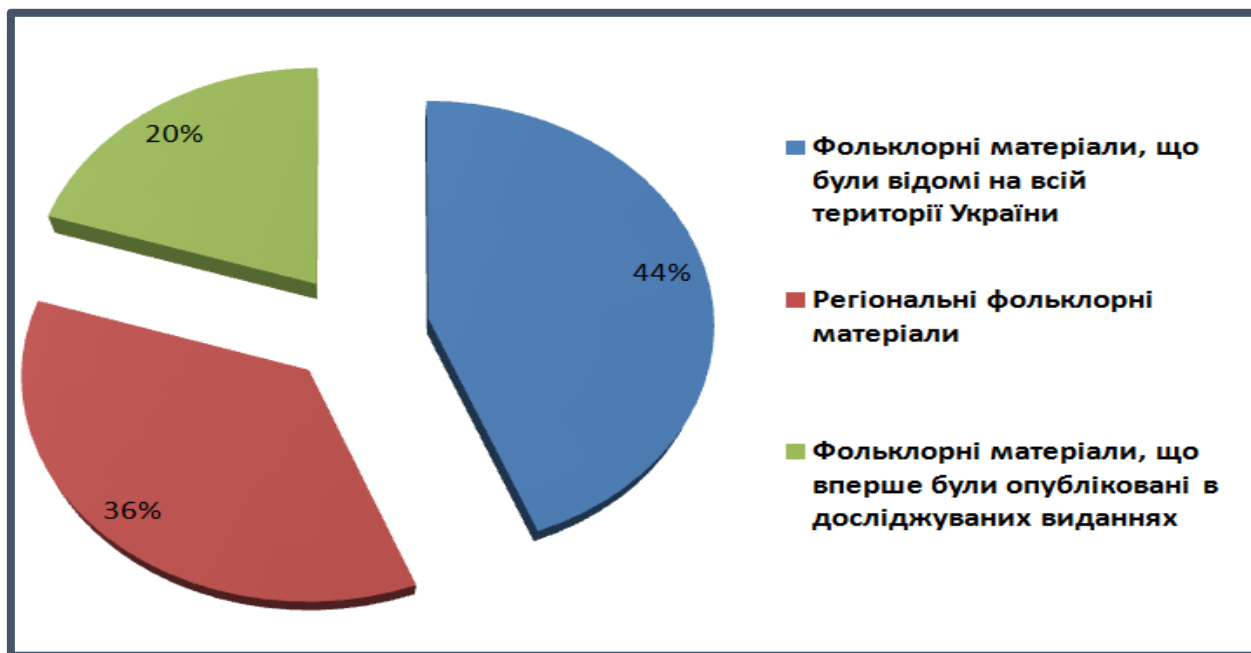
Костик В.В., кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури ЧНУ
імені Юрія Федьковича

Керівник:

Ілащук М.С., педагог – організатор
Колінковецького ЗНЗ I-III ступенів

У сучасній українській фольклористиці особливого значення набуває вивчення рукописних та друківаних джерел давніх періодів розвитку науки. Одним із таких джерел в історії української фольклористики є періодичні видання першої половини ХХ століття, що виходили на Буковині й нині мають статус бібліографічних раритетів. Різномасштабний фактичний матеріал, надрукований у періодичних виданнях, заслуговує на всебічне дослідження, адже в ньому знаходимо невідомі зразки фольклору 30-х – 40-х рр. ХХ століття. Його глибокий аналіз дозволить розширити загальні уявлення про розвиток фольклористики як науки – в цьому й полягає **актуальність** теми.

Для дослідження обрано часописи, що були провідними на Буковині в 30-х – 40-х рр. ХХ ст. – «Самостійна думка», «Українська ластівка», «Рідний

край», «Час» та «Український народ». Хоча ці періодичні видання мали різне ідейно-тематичне спрямування, більшою чи меншою мірою у них

публікували різні жанрові різновиди фольклору. Найчастіше тексти усної народної творчості з'являлися на сторінках дитячого часопису «Українська ластівка», що можемо пояснити загальноукраїнською традицією того часу публікувати фольклор з виховною метою.

На час виходу згаданих періодичних видань значна група фольклорних творів уже друкувалась у багатьох збірниках. Але навіть у такій кількості публікацій охопити все багатство усної народної творчості, безумовно, було неможливо. Тому вагома частина з представлених в пресі фольклорних зразків була першою їх публікацією.

На жаль, такі добірки фольклорного матеріалу не супроводжувалися теоретичними узагальненнями, не поділялися на тематичні групи і друкувалися зазвичай у загальних розділах. Однак вони цінні тим, що зберегли зразки усної народної творчості, що побутували на Буковині в 30-х – 40-х роках ХХ століття. Важливою є також фіксація в періодичних виданнях імен записувачів (наприклад – Ю. Федькович, М. Бойченко, А. Циганюк, М. Годинюк та ін.). Такі дані збагачують відомості про фольклористичну діяльність згаданих осіб у цей період.

З-поміж усіх жанрів українського фольклору привертає увагу обрядова поезія, що була опублікована на сторінках буковинських періодичних видань 1930–1940 рр. ХХ століття. Упорядники буковинських періодичних видань приділяють особливу увагу обрядовій поезії зимового циклу.

У періодичних виданнях Буковини 1930–1940 рр. знаходимо декілька міфологічно-культових колядок: «Ой в ліску, на жовтім піску», «Ой, чинчику, Васильчику», колядка на маланку «Маланка (Ти, місяцю, ти королю)». Варто зауважити, що дві останні з названих обрядових пісень ми можемо віднести до іншого жанру – маланки, хоча редактори періодичних видань цього не роблять.

Групу родинно-господарських (величальних) колядок становлять такі обрядові пісні: «Добри вечір тобі, пане-господарю!», «Гей, добрий вечер», «Гой Дай-боже!». Ці колядки об'єднує спільна мета – звеличення господарів, принесення користі в господарство. Крім цього, значну частину становлять колядки – побажання здоров'я, успіху та процвітання родині, багатого врожаю, удачі у праці, господарстві. Найвідомішою з цієї групи нині є колядка «Добри вечір тобі, пане-господарю!». Зазначимо, що вона подана в тому варіанті, у якому подекуди в селах Буковини досі колядують.

Особливої уваги заслуговує розміщена в газеті «Час» за грудень 1931 колядка «Гой Дай-боже!», що має заголовок «Гуцульська (староукраїнська) коляда». У цій обрядовій пісні рефреном звучать слова «Гой Дай-боже!», що є своєрідним заклик-побажанням щастя, миру, добра і т.д. Зауважимо, що будучи творами язичницькими, колядки дуже повільно засвоювали біблійно-християнські елементи, які упродовж довгого часу вкраплювались у давні тексти, тому й назви язичницьких божеств та інших реалій стали підмінятись християнськими, як-от рефрен «Ой Дажьбоже» видозмінився у «Гой Дай-боже».

Найбільшою за кількістю є група біблійно-апокрифічних колядок – творів, пов'язаних із прийняттям християнства, їх ще називають христосанки. Сюди належать такі обрядові пісні: «Ой сів Христос тай вечеряти», «Видить Бог, видить Творець», коляда на Йордан «Йордан воду розливає», «Бог предвічний народився», «Новая рада, в цілому світі», «Нова радість стала», «Небо і земля».

Привертає увагу колядка «Ой сів Христос тай вечеряти», яку «записав з народних уст Юрій Федькович». У цій обрядовій пісні описано діалог Ісуса Христа з Божою Матір'ю про звільнення грішних душів з пекла. Біблійні герої змальовані тут судителями людських гріхів, а тому ця колядка має виразний біблійно-апокрифічний мотив.

У періодичних виданнях Буковини досліджуваного періоду маємо один зразок історичної колядки – «Ой там на горі, на високій», що має заголовок «Забута коляда». Специфіка цієї обрядової пісні полягає в тому, що йдеться про історичні події турецьких нападів, коли українці виявляли свою відважність.

Календарно-обрядові пісні весняного циклу здавна цікавили збирачів фольклору. Так, у журналі «Українська ластівка» за 1936 р. подано заголовок «Веснянки й гаївки». Це наводить на думку про те, що упорядники до того часу чітко не могли розрізнити ці фольклорні жанри. Саме тому й намагалися оформити веснянки й гаївки в єдиний жанр календарно-обрядових пісень весняного циклу.

Веснянка як календарно-обрядова пісня весняного циклу, що має закличний характер, представлена твором «Благослови, Боже, весну закликати». У цій обрядовій пісні звернення до Бога (*«Благослови, Боже, / Весну закликати, / Зиму проводити. // Зимочка в візочку. // Літечко в човничку»*) має на меті закликати дію, про яку йшлося, тобто про настання весни й скоріше завершення зими.

Гаївка «Ой, весна красна, що нам винесла?», опублікована в «Українській ластівці», розповідає про забави й роботи, які приносить весна людям. Цю гаївку ми уналежнюємо до родинно-побутового різновиду, адже зберігаючи окремі архаїчні елементи, загалом це пісня про суспільно-побутове життя. У ній відображено новий християнський погляд на світ, що має вияв у таких рядках: *«...Раду радити, пиво варити.../А к якому дню? К святому Великодню»*.

Вагомим внеском у розвиток фольклористичної науки на Буковині є публікації «Великоднем на селі» та «Діти весною». Перша з них – це нарис Михайла Павленка про святкування Великодня в селі з використанням обрядових пісень весняного циклу. Друга – це розвідка, яку подано «із недрукованої ще читанки Тараса – Пілата». У ній йдеться про веснянки та гаїлки, які супроводжують забави дітей весною. Нарисом, який привертає найбільше уваги, є запис автора під псевдонімом В-о-ї-н. Ця публікація – спроба теоретичного осмислення зібраного фольклорного матеріалу. Тут

використано науковий підхід, автор подає імена респондентів, пояснює структуру записів та їх варіації.

Отож, можна зробити висновок, що календарно-обрядові пісні весняного циклу представлені веснянками та гагілками. Мусимо визнати, що їх не так багато, як би хотілося, проте й вони мають важливе історичне значення у вивченні фольклору Буковини.

На жаль, зразків календарно-обрядової творчості літнього та осіннього циклу в досліджуваних періодичних виданнях не зафіксовано зовсім.

Велике значення для розвитку жанрової парадигми буковинського фольклору мають ліричні пісні. Зауважимо, що ці пісні на основі тематики поділяють на суспільно-побутові та родинно-побутові групи. Найбільше з-поміж ліричної пісенності ми зафіксували саме суспільно-побутових пісень. Група козацьких пісень представлена творами «Степанова доля» та «Смерть козака». Ці пісні є найдавнішими за походженням, тому найкраще ввібрали в себе історичні реалії описуваної доби. Пісня «Чумак», що має підзаголовок «народна пісня», представляє чумацьку групу. За мотивом ця пісня споріднена із козацькими піснями, оскільки в ній теж ідеться про смерть, але вже про смерть чумака.

«Пісні сівачів» – це твір, що входить до групи робітничих пісень. Він складається з трьох частин, кожна з яких має свою мелодію і відтворює процес засівання поля. Цікавим також з точки фольклористики є запис жартівливих пісень про «жида-орендаря», який здійснив О. Мацюк. Цей матеріал відзначається спробою проаналізувати, порівняти й осмислити різні варіації однієї пісні.

Жанр танкових пісень (веселих жартівливих чи ліричного характеру співанок до танцю) складають пісні «Толока (клака)», «Забава в городі», коломийка «Ой, ід горі високої».

Серед зразків родинно-побутової лірики окремоємо дві групи: пісні про кохання і родинне життя («Пісня про Іванка та Парасину», «Весною пташки щебечуть») та гумористично-сатиричні пісні («Не тепер, не тепер», «Кисіль»).

У буковинських періодичних виданнях 1930–1940 рр. героїчний епос репрезентований жанрами думи та історичної пісні.

«Народна дума» за хронологічно-тематичним принципом належить до групи дум про героїчну боротьбу українського народу проти національного поневолення (16 – поч. 17 ст. – доба Хмельниччини гетьманщини). До групи соціально-побутових дум (кін. 17 ст. – період Руїни, політичного занепаду) зараховуємо «Думу про Сірка», у якій описано подвиги козаків під проводом славного отамана.

Пісня «Максим Козак Залізняк», що має підзаголовок «Народна пісня з Поділля 1678 року», була надрукована в журналі «Українська ластівка» (1936). За хронологічним принципом цю пісню уналежнюємо до пісень доби Коліївщини та Гайдамаччини (II пол. 17–18 ст.). Інша історична пісня, що її надруковано під назвою «Марш Сагайдачного» (Народна пісня), має давню

історію та вже була досить відомою до її публікації. Дослідники припускають, що пісня виникла в другій половині XVII століття.

Особливе місце в досліджуваних періодичних виданнях займав ще один фольклорний жанр – казка.

Так, казка «Відки взялась у жида дітча голова» оповідає про те, як св. Петро переплутав голови жида й чорта. Цікаво, що в журналі зазначено респондента – «переповів Тавцьо Волощук».

До казкової прози зараховуємо також жанр небилиці – твір народної словесності, в якому створений незвичайний, абсурдний світ зі свідомо викривленою «перевернутою реальністю». Небилиця, що її надруковано в журналі «Українська ластівка» (березень, 1934), не має заголовка. Вона близька до різновиду культово-анімістичних (міфологічних) казок, адже оповідь створена на основі розповіді про те, як чоловік доліз до місяця. У самому ж тексті цю розповідь названо сміховинкою-небилицею.

Інші дві небилиці, що їх зафіксовано на сторінках «Української ластівки», можна віднести до дитячого фольклору. Перша з них має назву «Мама». У цьому творі подано цікаву історію сприйняття дитиною своєї мами. Коли люди намагалися допомогти дитині, що загубилася, знайти свою маму, і запитали: *«Яка ж твоя мама, дитинко?»*, то дитинча крізь сльози відповіло: *«Хиба ж все не знаєте? Моя мама та, що за всіх найкраща»*.

Небилицю «Сів горобчик на билину» записав від своєї матері в 1860-х роках у Заставні на Буковині Василь Івасюк. Цей твір побудовано за кумулятивним принципом, коли однакові ланки доповнюють уже існуючий ланцюг.

Байка як різновид казкового епосу теж репрезентована на сторінках періодичних видань 1930–1940 рр. Перша з них – це фольклорний твір «Цвіркун та мурашки», опублікований у газеті «Український народ» (вересень, 1933). Ця байка була добре відома буковинцям ще до її появи в зазначеному виданні.

Ще одним прикладом дидактичної байки є твір «Миш і жаба» («Українська ластівка», 1933). Цю байку переповів респондент під криптонімом «М. Г.», ім'я записувача не зафіксовано. Як мораль у творі звучать слова: *«Так то діти: хто другому яму копає, сам у ню впадає»*.

Зважаючи на тематичний зміст поданих паремій, спробуймо класифікувати пареміографічний матеріал, що його розміщено на сторінках досліджуваних видань.

1. Паремії із компонентом «календарний хрононім»:

а) прогнозувальні паремії: *«Як на Йордан теплота – не забариться весна»*; *«На святого Юра чей висохне баюра»*;

б) господарські прикмети: *«На Юрія повинна бути паша і в дурня»*; *«На Юрія сховається в житі куря»*;

в) паремії-індикативи, що фіксують колективні спостереження: *«На Новий Рік прибавилося дня на заячий скік»*; *«Тріщи не тріщи – вже минули Водохрещі»*; *«Дми, не дми – не до Різдва йде, а до Великодня»*.

Як бачимо, одиниць останньої групи найбільше. Особливістю таких паремій є те, що вони часто містять компоненти-міфологеми часів язичництва, що репрезентують пори року в персоніфікованій формі.

2. Паремії із компонентом «моральні орієнтири»:

а) паремії на позначення стосунків у суспільстві: *«Не Божися, не кленися, вдарся в груди, досить буде!»*;

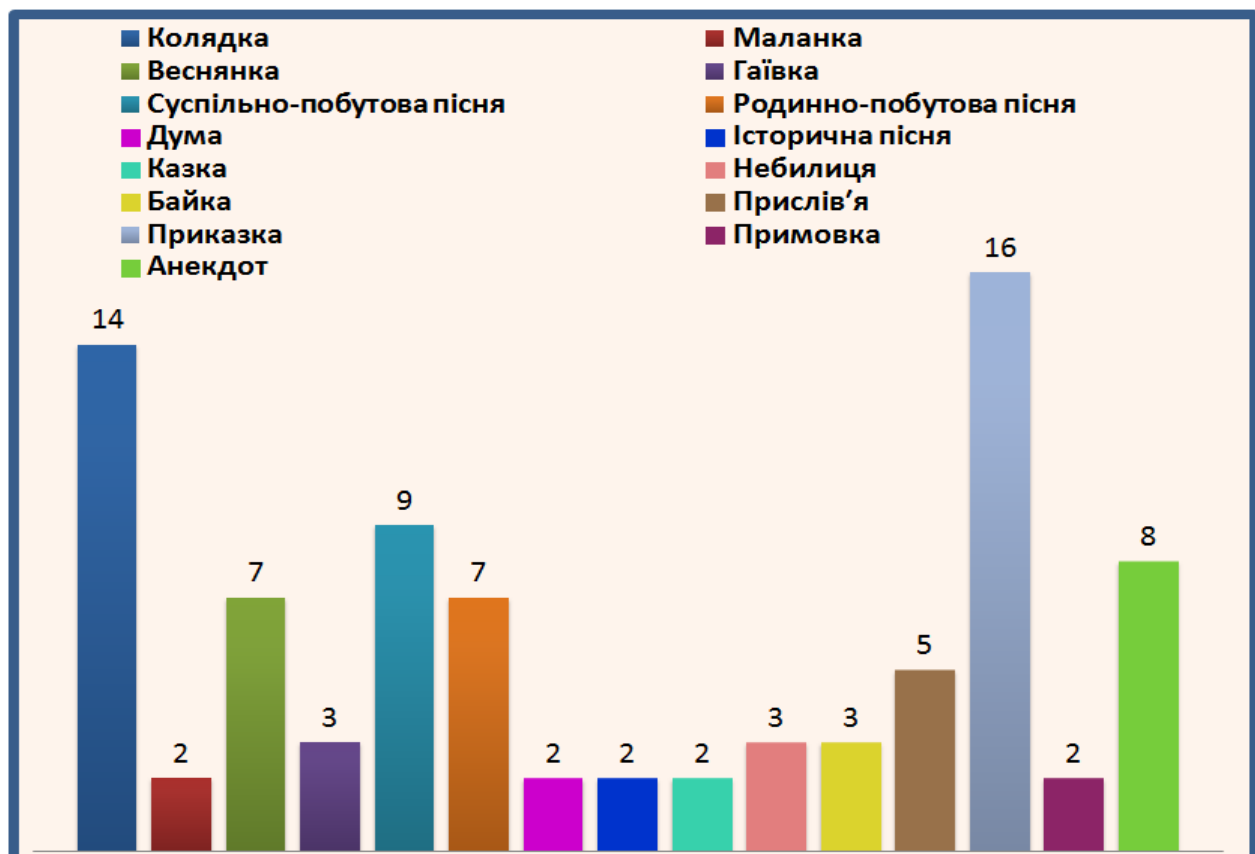
б) паремії на позначення негативних рис характеру:

- дурість: *«Дурень думкою багатіє»*;
- злодійство, хитрість: *«Злодієві Бог розум відбирає»*;
- гордість, злість: *«З чортом горіхи кусає»*;
- податливість: *«На похиле дерево кози скачуть»*;

Отже, такий тематичний поділ дозволяє зробити висновок про те, що паремії є наслідком колективної мовленнєвої діяльності народу, що репрезентує групову та індивідуальну форми комунікативної поведінки буковинців на початку ХХ століття.

Проаналізувавши у відсотковому співвідношенні кількість прислів'їв та приказок як жанрів фольклору на сторінках періодичних видань Буковини 1930–1940 рр., можемо констатувати, що публікації вміщують 83% приказок і 17% прислів'їв.

Фольклорний запис «примівки» разом із ситуацією виконання знаходимо на сторінках «Самостійної думки» (травень-червень, 1933). Цей нарис повністю відтворює події, при яких говорили цю примовку, – лікування дівчини.

На сторінках періодичних видань опубліковано також анекдоти (або «смішинки», «народні сміховинки» чи «народні шутки», як іноді їх називають збирачі фольклору). Ці твори охоплюють усі явища й реалії дійсності, проте найбільшу групу становлять суспільно-побутові анекдоти («Вояка»). Значно меншою є група анекдотів родинно-побутової тематики («От тобі»).

Проаналізувавши періодичні видання Буковини 1930-1940 рр. щодо жанрової парадигми, можемо стверджувати, що у публікаціях переважають такі жанри, як колядка та приказка. Дещо менше на сторінках часописів репрезентовано суспільно-побутові пісні й анекдоти. І найменше є текстів дум, казок і примовок.

Результати дослідження дають підстави зробити такі висновки:

- найбільше фольклорних текстів опубліковано в дитячому журналі «Українська ластівка»;
- деякі з досліджених матеріалів не були відомі до часу публікації або ж відомі тільки для буковинців;
- 45% проаналізованих текстів мають вказівку на записувача та/або респондента;
- з-поміж жанрових різновидів переважають колядки та приказки.

Отже, надруковані тексти мали важливе значення для розвитку фольклористики в 30-х – 40-х рр. XX ст. на Буковині та сьогодні є цінними бібліографічними раритетами.

ПРОБЛЕМИ БУКОВИНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА У ПОЕТИЧНІЙ ТА ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ ІВАНА БАЖАНСЬКОГО

Автор:

Кадельник Костянтин,
учень 10 класу
Товтрівського ЗЗСО I-III ступенів

Науковий керівник:

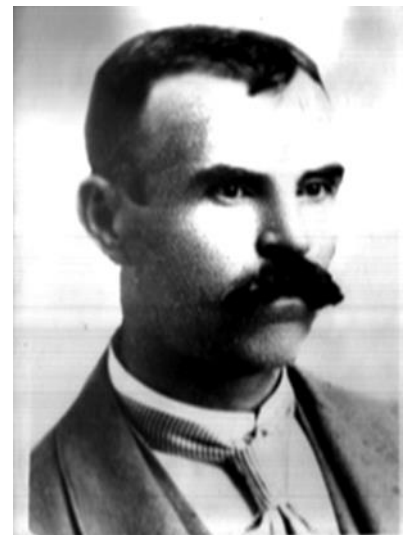
Мальцев В. С., доцент, завідувач кафедри
української літератури ЧНУ імені Юрія
Федьковича, к. ф. н.

Наставник:

Шкварчук О. О., педагог-організатор
Товтрівського ЗЗСО I – III ступенів

В умовах розбудови незалежної Української держави та відродження національної культури виникла потреба в дослідженні творчої спадщини вітчизняних педагогів і письменників. Одним із визначних українських педагогів, активних громадських діячів та письменників Буковини й України кінця XIX – початку XX ст. був Іван Бажанський. Його діяльність різнобічна. Виступаючи передусім як письменник і педагог, він не залишався осторонь громадських справ, був просвітителем народу, драматургом і фольклористом, першим фотоаматором на Буковині.

Постать педагога Бажанського – невіддільна від постаті літератора Бажанського. Хист письменника допомагало йому забезпечувати методичними матеріалами й літературними творами. Його наукова стаття «Як треба с наукою у нас в народних школах поступати, щоби з неї наші селяни хосен мали» говорить про необхідність освіти для народних мас. У праці подано методичні рекомендації щодо викладання таких предметів як: мова, арифметика, географія, історія, співи, гімнастика, «ручна робота». Ці рекомендації багато в чому залишаються актуальними й зараз, їх може враховувати сучасний учитель. У статті наголошується на необхідності популяризації серед дітей народної творчості, введення її у педагогічну практику.

Актуальність теми. Окрім того, такий аспект розгляду поетичної та прозової спадщини письменника суттєво збагачує відомості про життя буковинського селянства відповідного періоду.

Мета дослідження полягає в спробі проаналізувати мотиви, які висвітлені у багатьох прозових і поетичних творах педагога, фольклориста,

літературознавця, громадського діяча в українське суспільне життя кінця XIX – початку XX ст.

Для виконання сформульованої мети дослідження, нами були поставлені наступні **завдання**:

- визначити і обґрунтувати основні етапи життєвого шляху І.М. Бажанського;

- узагальнити й увести в науковий обіг нові та маловідомі факти біографії педагога, прозаїка, поета, драматурга, фольклориста;

- висвітлити викладацьку, науково-популяризаторську, громадську діяльність письменника;

- проаналізувати провідні мотиви у творчості І. Бажанського;

- проаналізувати специфіку використання письменником селянських і воєнних мотивів у своїй творчості;

Об'єктом дослідження є поетичні та прозові твори І. Бажанського, джерела про біографію: документи, листи, щоденникові записи; висвітлення громадської, літературознавчої та викладацької діяльності письменника.

Предмет дослідження – біографія Івана Миколайовича, специфіка використання селянських і воєнних мотивів, провідні мотиви творчості, аналіз його викладацької діяльності, а також внесок в українську літературу і розвиток педагогіки.

Методи дослідження, які застосував автор, сприяють дотриманню принципу історизму й об'єктивності, з урахуванням конкретно-історичних чинників, які зумовили формування й становлення І. Бажанського як педагога, прозаїка, поета й драматурга. У роботі були використані загальнонаукові й конкретно історичні методи дослідження, зокрема, аналіз та синтез, а також філологічний, біографічний та порівняльно-історичний.

Наукова новизна полягає в тому, що у представленій роботі вперше виконано комплексне дослідження на сьогодні мало висвітленої проблеми. У процесі розробки теми було отримано новий фактичний матеріал, зокрема, архівні джерела (систематизовано творчу спадщину письменника). Підвищення інтересу до культурних і освітніх цінностей, створених цим діячем, зумовлений усвідомленням педагогічною громадськістю того, що ґрунтовне вивчення та широке використання прогресивної спадщини минулого - необхідна вихідна умова відродження та розбудови національної освіти і подальшого розвитку педагогічної науки

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що подані в роботі матеріали та висновки можуть стати зручним підґрунтям для подальшого вивчення творчості І. Бажанського, полегшить пошукову діяльність дослідників, педагогів, краєзнавців та всіх, хто цікавиться українською літературою кінця XIX – початку XX століть.

Джерельна база. Її умовно можна поділити на кілька груп: численні архівні документи, листи, щоденникові нотатки, автографи незавершених творів, сімейні реліквії, фотоматеріали, фольклорні та етнографічні записи, спогади про вченого його колег і людей, які були знайомі з Іваном

Миколайовичем, проза, драматургія й поезія, фотодокументи з музею у селі Вікно.

Друга категорія джерел складається зі спогадів про І. Бажанського його сучасників, учнів, послідовників, чимало науковців, методистів, організаторів народної освіти, вчителів, вихователів виявляє неабиякий інтерес до його творчості та педагогічної спадщини

Іван Бажанський посідає помітне місце в літературному процесі Буковини кінця XIX – початку XX століття як талановитий поет, прозаїк, драматург.

До актуальних проблем, що порушував у творчості І. Бажанський, належать: еміграція («За морем», «Розлука»), пошуки правди («Ти хотів мені, мій батьку...»), засудження пияцтва («Воріг народу»). В сучасному суспільстві ці проблеми досі залишаються актуальними. В літературних творах письменник також широко розкриває тему війни («Нічний супочинок», «В окопах», «Воєнні гаразди», «Війна», «До вельмож», «Кривава весна»), важливість освіти («Пропасть», «Хлопець і дівчина», «Ти хотів мені, мій батьку...»), забобонність людей («Мертвецька Єлена») тощо.

До ранніх поезій Івана Бажанського належить і твір «Рідна мати» (1896р.). Однією з важливих, актуальних у той час проблем була проблема еміграції, яка добре висвітлена у творчості Івана Бажанського. Автор звертався до цієї проблеми і в прозі («Жебрачка»). Про еміграцію писали й інші буковинські літератори: І. Синюк, Т. Галіп, Д. Макогон та інші.

Поема І. Бажанського «За морем» (1909 р.) спрямована проти еміграції до Канади. У творі автор ставить проблему обезземелення. Мова не про те, що взагалі не було землі, проте її не вистачало для нормального життя. Земля завжди була головною в житті селян, уособлювала надію на гідне життя. І навпаки, саме безземелля найчастіше спонукало людей залишати Батьківщину.

Можливо, твори І. Бажанського поступаються художністю, образністю творам інших митців, але це не означає, що вони маловартісні. Так, у поетичній творчості автор дбав перш за все не про форму вірша, а про зміст, про важливість того, що хотів сказати. Він використовує небагато художніх засобів (переважно порівняння), стилістичних фігур, не може похвалитися багатотою строфікою, зате його твори всім доступні, цікаві.

Іван Бажанський був педагогом і не забував про своє завдання виховувати людей. Саме тому він присвятив освіті велику поему, по-різному висвітлював цю проблему в поезіях, писав щиро, засуджуючи героїв за певні вчинки. Він умів їх любити. Знаючи про недостатню кількість творів для дітей, створив власні, які охоче друкували в читанках. Це понад 50 віршів, оповідань, поем, творів для дітей, курс лекцій за різними темами, публіцистичні статті, спогади «Із шкільної практики учителя» (1910), педагогічні твори «Дещо о просвіті народній», «Виховання дитини через дім і школу», «Алкоголь і шкідливий його вплив на чоловіка», «Як треба з наукою у нас в народних школах поступати, щоби із неї наші селяни хосен

мали», «Лекція про алкоголь», «Садження овочевих дерев», «Прагматична санкція», «Русини а москалі», «Коротка історія дівочої народної школи», («Хроніка Вашківської школи 1914-1918») «Кілька слів про покращення поступу в науці в наших народних школах».

Усвідомлюючи необхідність донести до селян думку про шкоду пияцтва, письменник вдало втілює її в поезіях, що також призводило до позитивних наслідків. Будучи очевидцем жахливих воєнних подій, І. Бажанський прагнув показати війну зсередини. Він не просто згадував про неї, а детально описував, щоб найточніше передати пекло, в якому перебували мільйони людей, щоб навчити прийдешнє покоління цінувати результати боротьби і застерегти від такої війни.

Засуджує письменник і еміграцію. Викриваючи наслідки необдуманості людських вчинків, він доводить, що ніде не може бути краще, ніж удома.

Ще однією проблемою, з якою письменник не міг змиритися, була несправедливість у суспільстві й марні пошуки правди, проблемою, що завжди буде актуальною.

Отже, поетична і прозова творчість Івана Бажанського різноманітна за темами; за допомогою вдало підібраних образів він розкриває найгостріші проблеми в суспільстві.

Як бачимо, художня спадщина І. Бажанського – невелика за обсягом і нерівна за своїм змістом. Але без неї уявлення про літературний процес Буковини кінця XIX – початку XX ст. буде неповним. Сором'язливий трудівник пера у якійсь мірі урізноманітнив, зробив певний внесок в українську літературу, у розвиток української мови. Розвиваючи демократичні традиції, він виступив майстром соціально-побутових, психологічних оповідань, віршів і поем. У переважній більшості його твори – це виклик тому суспільству, яке народжує страждання і муки людини.

ВІКТОРІЯ БРИЧКОВА - АБУ КАДУМ – УКРАЇНСЬКА ПОЕТКА, ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА В ЙОРДАНІЇ

Автор:

Яковинюк Яна,
учениця 10 класу
Вижницької гімназії

Керівник:

Калинич Л. Л.,
вчитель української мови та літератури
Вижницької гімназії

Вікторія Бричкова – Абу Кадум з-поміж інших вирізняється особливим сприйняттям усього, чим живе Земля: загостреним відчуттям прекрасного двох абсолютно різних світів – українського та арабського, поєднанням культури двох народів. Її поезія – дивне плетиво особистого, громадського відчуття світу. У цій роботі ми прагнули показати, як в далекій чужині (а до того ще й в мусульманській країні) можна самореалізуватися, об'єднати земляків в потужний осередок української культури, а дітям не дати забути свого коріння, мови, традицій.

Актуальність дослідження полягає в тому, щоб учні на прикладах кращих випускників гімназії прагнули до реалізації планів, будували своє успішне майбутнє. Талановиту поетку, громадську діячку, дуже вродливу жінку знають не тільки в Україні, а й у далеких і близьких світах. Її із задоволенням запрошують на радіо та телебачення.

Мета роботи: дослідження біографії та творчості молодої поетки, громадської діячки.

Поставлена мета визначила такі завдання дослідження:

- з'ясувати біографічні деталі життя Вікторії;
- дослідити різні аспекти її діяльності;
- ознайомити учнів з творчістю поетки.

Предмет дослідження – поетка, громадська діячка українського походження в Йорданії.

Об'єкт дослідження – творчість поетки, громадська діяльність.

Новизна роботи в тому, що Вікторія Абу Кадум – молода особистість і на підставі невеликої кількості публікацій у періодиці ми спробували прослідкувати за її багатогранною діяльністю.

Практичне значення роботи полягає в тому, щоб більше людей ознайомились із діяльністю цієї молодої поетки і громадської діячки.

Вікторія Абу Кадум (в дівочтві – Бричкова) народилася 28 травня 1982 року в місті Чернівці, в сім'ї студентів-медиків, які з часом переїхали в Івано-Франківську область, селище Кути. За час навчання дівчина змінила декілька шкіл: закінчила Вижницьку дитячу художню школу та навчалася у Вижницькій гімназії у 4(8)-5(9) класі. Атестат про середню освіту отримала у Чернівецькому міському ліцеї медичного профілю №3, який закінчила у 1999 році. Того ж року вступила до Чернівецького національного університету на хімічний факультет, обравши спеціальність хімік-еколог.

У 2002 році довелося змінити місце проживання. Адже після закінчення навчання чоловіка, який, будучи іноземцем, здобував освіту в Буковинській державній медичній академії, молода сім'я виїхала до Йорданії. Нині подружжя проживає в столиці Йорданії – місті Амман. Відтак, опинившись в далекій і такій незнайомій Йорданії, саме поезія та любов до України допомогли поетесі Вікторії Бричковій – Абу Кадум адаптуватися у чужій країні.

Вікторія пригадує: «В аеропорт нашу маленьку сім'ю (чоловіка, мене, сина Бадера) приїхала зустрічати велика родина мого чоловіка – батьки, брати, сестри, бабусі, дідусі, племінники, дядьки, тітки. Це була процесія з приблизно 20 автомобілів, які всю дорогу додому їхали і сигналізували на радіощах. Мене надзвичайно порадувало, що я потрапила у таку велику і дружню сім'ю. Вони знали, що я стану її часткою, тому хотілося виправдати їх сподівання. Довгий час після приїзду була домогосподаркою, вивчала мову цієї країни, пристосовувалася до її традицій та способу життя, народжувала і виховувала своїх дітей. У мене їх п'ятеро – троє синів і дві дочки. Старший Бадер, якому вже двадцятий рік, народився в Україні. Він студент одного з Йорданських університетів. Моя сім'я дозволила назвати доньку українським ім'ям Софія. Після багаторічної перерви я знову продовжую навчання в Чернівецькому університеті на біологічному факультеті. Буду екологом. Після створення Українського культурного центру «Українська Хата в Йорданії» викладаю там гурток образотворчого мистецтва для наймолодших – дітей віком від 2 до 7 років».

За словами Вікторії, хоча офіційною релігією в країні є Іслам, проте Йорданія вважається найдемократичнішою країною Близького Сходу. Йорданці – народ зі своїми яскравими традиціями, побутом, культурою та звичаями. Тут ви не почуєте традиційної арабської музики, але зустрінете цікавий гібрид арабського співу із західними оркестрами і національними інструментами. Бедуїни бережуть свої національні традиції. Їхнє мистецтво представлене срібними прикрасами, барвистим вбранням і

величезним вибором зброї. Мої сини з дитинства люблять зброю, вміють нею користуватися. Дуже барвистий жіночий одяг, навіть повсякденний. Традиційна вишивка – популярне мистецтво в Йорданії. Жіночий одяг часто прикрашають дуже складні візерунки, прийнято використовувати соковиті і яскраві фарби. У цьому вбачається схожість з українською вишиванкою, візерунки подекуди дуже подібні. У культурному сенсі Йорданія дуже постраждала під час періоду перебування під британським мандатом. Ще зовсім недавно більшість жителів Йорданії були неграмотними. В останні роки досягнуто великих успіхів у галузі освіти. Особливе піднесення відбулося під час правління короля Хусейна, батька нинішнього короля Абдалли II. Державні школи безкоштовні, а приватні – платні. У державних школах і в більшості приватних з четвертого класу дівчатка і хлопчики навчаються окремо. У державних школах скрізь однакова форма, у приватних – форма своя. У школи дітей розвозять автобуси, дівчатка сидять ззаду, хлопчики спереду. В університет вступають на основі загального екзамену – таужігі. Вища освіта платна, але кращий студент в групі вчиться безкоштовно, а другий і третій студент отримують знижку від держави. Талановиті спортсмени, музиканти, діти військових можуть навчатися безкоштовно в державних ВУЗах. Діти працівників університету та інваліди отримують знижку на навчання. В Йорданії діє понад сорок як державних, так і комерційних ВУЗів.

Вікторія не лише обдарована поетеса, вона гарна, турботлива мама й вміла господиня. Жінка готує різноманітні смачні страви арабської кухні для своєї великої родини.

Найулюбленішою є менсаф – страва, до складу якої увійшов рис. Основний принцип її приготування: до бульйону (зі шматками м'яса) додається куртовий соус (висушений

йогурт, підготовлений методом кипіння козячого молока). На великі підноси викладається шар тонкого хліба, на нього викладають відварений рис і зверху все поливається супом – на основі бульйону і куртового соусу, вся страва посипається дрібно нарізаною петрушкою та засмаженими горішками. Проте з особливим апетитом у напіварабській родині сприймаються українські страви. Завжди бажаний і очікуваний гість на столі – червоний борщ з часниковими пампушками, вареники з сиром, картоплею, капустою, млинці, налисники, деруни, голубці. А ще полюбляють випічку-завиванці з маком, з яблуками, пиріжки, солодкі тістечка та чудернацькі торти.

Українка не може забути цікаву історію із власного життя в далекій Йорданії: «Якось довгий час я не їздила додому в Україну, одного разу ми з дядьком мого чоловіка завели розмову про мій рідний край, я розповіла йому,

яка моя Батьківщина чудова і живописна. Він перепитав: «Де краще?» Я зітхнула і сказала: «Україна – моя Ненька, там добре, але Йорданія – це Батьківщина моїх дітей, тому я повинна і її полюбити всім серцем». Видно, дядько чоловіка прочитав таку тугу в моїх словах, що просто запропонував в подарунок відправити мене і усіх моїх дітей в Україну провідати рідних. Він був готовий в той самий день купити квитки на літак, я ледве його відговорила. В Україні я побувала того самого року, мій чоловік влаштував нам з дітьми приємну подорож, але я ніколи не забуду порив нашого родича і його добрі наміри. Щирі, добрі люди живуть і в цій країні».

СХОЖІСТЬ ТА ВІДМІННОСТІ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ ТА ЙОРДАНЦЯМИ

«Жителі Йорданії – привітний та гостинний народ, – розповідає Вікторія. – Тут вважається нормальним явищем запросити до себе у гості на обід людину, з якою знайомий декілька годин, тут завжди прийдуть на допомогу розгубленому іноземцю, туристу. Правда, інколи така увага є надмірною. Жаркий клімат Йорданії обумовлює неквапливий темп життя йорданців і деяку їхню забудькуватість. Про ту чи іншу справу арабам потрібно нагадати декілька разів. Погляди в Йорданії дещо консервативні. Це яскраво виражено у відносинах між чоловіками і жінками. У ряді випадків жінкам забороняється сидіти поруч з чоловіками, в йорданських будинках існують спеціальні вітальні для чоловіків і для жінок. Мусульманським жінкам бажано ходити в закритому одязі, волосся, руки і ноги повинні бути прикриті, західні жінки, звичайно, ходити в такому одязі не зобов'язані. Публічне вираження почуттів тут також майже не зустріти, але ні в кого не викличуть подиву закохані і друзі, часто однієї статі, які вітаються поцілунками та прогулюються, тримаючись за руки. В той самий час ставлення чоловіків-йорданців до своїх дружин дбайливе і ревне. Так, в чоловічих розмовах заборонено обговорювати жінку, винятком можуть бути лише важливі теми, такі, наприклад, як стан її здоров'я. Національні і релігійні почуття йорданців також не варто чіпати. Жителям Йорданії притаманна підвищена емоційність, тому навіть незначні суперечки тут обговорюються на підвищених тонах і з активною жестикуляцією. Надзвичайним є відношення арабів до своїх батьків, їх культ є беззаперечним. Це радує, бо сама я є багатодітною мамою, мамою п'ятьох арабів».

«ВІД БОГА НЕ ВТЕЧЕШ...» ПРО РОЗУМНУ, БЕЗ ФАНАТИЗМУ ВІРУ

«Іслам я прийняла перед своїм переїздом на постійне місце проживання в Йорданію, це сталося в 2002 році, – згадує Вікторія. – Одразу скажу, що мене не змушували, не нав'язували (до речі, це рахується великим гріхом – нав'язування Ісламу примусово), це було абсолютно моє рішення – зважене, вивірене, обдумане. Йшов третій рік нашого подружнього життя, я все більше і більше дізнавалася про релігію чоловіка з його вуст, з книг і

періодичних видань. Я розуміла, що якщо стану мусульманкою, мені легше буде при звичаїтис я до житт я в ісламській країні, до її традицій, поглядів і переконань. Я не вважала себе зрадницею однієї релігії заради іншої, я не була перебіжчицею, від Бога не втечеш... Мені подобалася їхня розумна віра в Бога, без фанатизму, але в той же час сумирна покiрність найвищій Силі. Іслам – це скоріше спосіб життя, це закони, які мають вплив на всі аспекти людського буття. Мені подобається, що люди цієї віри не зупиняються на тому, що вони знають про Іслам, а все життя прагнуть пізнати більше, змалку вивчають Коран (св ященну книгу мусульман) напам'ять, що надзвичайно добре розвиває пам'ять у дітей, досконало вивчають історію Ісламу з книг і лекцій сучасних вчених. Можливо, мої судження трохи суб'єктивні, адже не все так безхмарно на сьогоднішній день, і у кожній релігії є люди, які ганьблять її і несуть негатив, але все ж таки є представники, після спілкування з якими бачиш тільки позитивні сторони цієї релігії».

Йорданія – це країна з багатою історією. Тут можна знайти і залишки давніх цивілізацій, древньоримських міст (місто Джераш – як зразок, колони, візантійські церкви і чудернацький амфітеатр), Петра (давнє місто в скелі)- одне з семи див світу – столиця Набатеїського царства. Ця країна надзвичайно багата на св яті місця, тут не раз проходили дороги відомих біблійних персонажів, тут є печера, де пророк Лот переховувався зі своїми дітьми, а на горі і досі стоїть кам'яна статуя, в яку перетворилася жінка Лота, яка, згідно біблійної оповіді, обернулася, щоб подивитися, як горять Содом і Гоморра, тут і гора Нібо, на якій, за переказами, був похований пророк Мойсей, тут і гора, на якій знаходиться ймовірно місце поховання Аарона – старшого брата Мойсея, місце Хрещення Ісуса на річці Йордан, тут, в Аммані, знаходиться Печера семи сплячих отроків – однаково св яте місце як для мусульман, так і для християн. Це і місто – фортеця Карак, яку збудували хрестоносці в епоху хрестових походів. Нікого не залишить байдужим пустеля з марсіанськими ландшафтами Ваді-Рам. Варто відвідати місто Мадабу з її неймовірної краси мозаїками – вас вразить карта Єрусалиму та Святої Землі IV століття. Червоне і Мертве моря порадують будь-якого мандрівника. Мертве – унікальний природний об'єкт з надзвичайно солоною водою з унікальним мінералогічним складом солей, з лікувальним і цілющим сульфідним брудом. Ну а Червоне – це активний відпочинок, дайвінг, коралові рифи. Словом, все це варто побачити...

«ЙОРДАНІЯ – НАШІ ОЧІ, УКРАЇНА – НАШЕ СЕРЦЕ». ПРО УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ В АРАБСЬКІЙ КРАЇНІ

«За словами Надзвичайного і Повноважного Посла України в Йорданії Сергія Олексійовича Паська, – розповідає Вікторія, – в цій країні кількість наших громадян налічує близько п'яти тисяч осіб (враховуючи дітей).

Специфічною рисою української громади в Йорданії є те, що вона складається переважно з жінок-громадянок України, одружених з громадянами Йорданії, та дітей від змішаних шлюбів. Хоча в Йорданії я проживаю з 2002 року, проте довгий час жила, не маючи подруг-співвітчизниць. Інтернет не був доступним, не було розвитку соціальних мереж, тому не було змоги познайомитися з земляками. Однак з часом ситуація покращувалася, і ми почали дізнаватися одна про одну – знайомилися віртуально і організовували зустрічі в реальному житті. Проте ніяких культурних заходів не влаштовувалося. В грудні 2015 року було вирішено змінювати ситуацію. Численний колектив українських емігрантів, до складу якого входили педагоги, музиканти, художники, спортсмени, поети, культурні діячі та активісти, виступив з ініціативою створення центру

Св'ято, присвячене 203-ій річниці з дня народження Великого Кобзаря, активісти УКЦ "Українська Хата в Йорданії" разом з Надзвичайним і Повноважним Послом України в Йорданії С.О.Паськом та його дружиною

для культурного розвитку української громади. Звідси і взяв свій початок Український культурний центр «Українська Хата в Йорданії». Для налагодження взаємного пізнання та комунікації між нашими країнами у нашому центрі організовано навчальні мовні курси (українська, арабська, англійська мови), для культурного всебічного

розвитку українських дітей створено багато гуртків дозволя і творчості, серед яких – співи, танці, образотворче мистецтво, театральний гурток, рукоділля, навчання гри на гітарі та скрипці, секції боксу та аеробіки, гурток інформатики та кулінарні курси. Спочатку мене було запрошено для художнього оформлення приміщення хати, а потім я, як поетеса, почала брати активну участь у всіх культурних заходах нашого центру. В результаті активної співпраці з координатором УКЦ «Українська Хата в Йорданії», а за сумісництвом талановитим композитором і співачкою, Ольгою Завидняк народилося декілька пісень для нашого дитячого колективу «ЮА Кідс», який своїми яскравими виступами давно полонив серця йорданської публіки. Практично до кожного свята та визначної дати ми організовуємо тематичні вечори з дитячими виступами, з пісенними та поетичними номерами, хореографічними замальовками, а завершує кожен наш захід солодкий стіл зі смаколикама. Двері нашого центру відкриті для всіх бажаючих пізнати українську культуру та звичаї, а також для всіх тих, кому в чужому краю тужливо. Серед наших культурних заходів – відзначення річниць з Дня

народження нашого Кобзаря, Дня вишиванки, новорічні вечірки та зустрічі, присвячені Дню Святого Валентина, це і святкування Масляної, і відзначення дня Матері. Свят забагато не буває. Нас надихають на подальшу роботу та творчість захоплені відгуки наших земляків і щасливі оченята наших дітей.

ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ

«Писати вірші я почала в 13 років, – розповідає Вікторія про своє захоплення. – Завжди вважала, що людина, яка народилася в такому живописному місці, як Прикарпаття, повинна мати поетичну душу. Найпершою моєю поезією був вірш про Україну. А чи може бути інакше? Пам'ятаю як зараз: сиджу за письмовим столом і споглядаю у вікно, а рядки вірша самі просяться назовні. Поезія стала проявом моїх почуттів, роздумів, спостережень. Майже усі шкільні твори писалися віршами — енергія переповнювала. Друкувалася в районних газетах, в альманахах, мої інтерв'ю і вірші звучали в радіопередачі для школярів «Школяда».

Після переїзду до Йорданії у мене на тривалий час наступило творче затишшя, а декілька років тому все повернулося «на круги своя», і думки знову матеріалізуються у віршах. Довгий час своїх збірок у мене не було. Я вважаю, що всьому свій час, значить, їх час ще не прийшов. Проте я активно писала, тематика моїх віршів різноманітна – це і туга-плач за Україною, це вірші про маму і для мами, це вірші-розмірковування про суть життя, це спогади про рідний куточок, це поезія про природу української і йорданської земель, це і дитячі вірші, це і воєнна лірика – вірші-пам'ять про полеглих воїнів, підтримка тим, хто чекає своїх солдат з війни. У 2017 році в Йорданії світ побачила моя дебютна збірка поезій українською мовою «Птахом перелітним». До неї ввійшла громадянська, ностальгічна та особиста лірика. Вона видана в Йорданії за сприяння Міністерства закордонних справ України та Посольства України, де відбулася презентація. Видання книги присвячене 25-й річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Йорданією та 10-й річниці з дня заснування Українського культурного центру. Вірші-присвяти воїнам, які віддали своє життя за волю України, за мирне небо над головою зібрані в одну книжечку під назвою «Куди ж це ти, кате?...»

Останні роки, на превеликий жаль, тема війни є однією із головних тем у моїй творчості. Я розумію, що знаходжуся далеко від того жаху і нічим не можу підтримати своїх земляків, тому стараюся зробити це словом. Стараюся «добре слово» донести до воїнів, що несуть на своїх плечах весь тягар того жахіття, вселити надію тим, хто їх чекає вдома. А ще мої вірші – це пам'ять про полеглих солдат.

Часто пишу їх як посвяту певному Воїну, хто віддав своє життя за волю України, за мирне небо над головами своїх дітей. Є у мене вірш, який я присвятила пам'яті майора Андрія Кизило (мого земляка), який загинув 29 січня 2017 року від осколкового поранення внаслідок прямого влучення

артилерійського снаряду в окоп під час бою з російсько-терористичними угрупованнями в промисловій зоні міста Авдіївки. Вдома у нього вдовою залишилася дружина Ксеня і маленький син Артем. Ми, українці, не маємо морального права забути їх імена і їх подвиг, пам'ять про них повинна жити:

Ой, татусю, татусю,
Мені ще ж нема рочки...
Та ж на кого, татусю,
Ти покинув синочка?..
Так далеко помчав,
До зірок ти полинув...
Без міцного плеча
Свого сина покинув.
Всьому сам наловчусь
У нелегку годину...
Научив лиш татусь,
Як любить Україну!..

Збірка побачила світ у Косівському видавництві «Писаний Камінь». Вірші висвітлюють трагічні події останніх п'яти років у нашій державі. «Ми повинні шанувати подвиг тих, хто виборює свободу ціною власного життя... Герої живі доти, доки жива пам'ять про них», - говорить нам Вікторія.

У передмові літературний редактор Василь Шкурган пише: «Нова книжка поезій Вікторії Бричкової – Абу Кадум частково продовжує її поетичну збірку «Птахом перелітним». Лиш у новій виокремлено співпереживання на межі, коли чуже горе стає вкрай відчутним і нестерпно відлунює словом. Авторка, щира українка, мати п'ятьох дітей, зізнається: Я картаю себе за красиві і ніжні слова, Коли бачу сирітську сльозу і важку домовину...»

Вікторії нещодавно написала жінка з України і подякувала за патріотичні вірші, які вона через волонтерів передає захисникам на Схід. Незнайомка сказала, що поезія українки з Йордану піднімає бойовий дух хлопців на передовій і в госпіталях, допомагає їм вижити в надскладних умовах війни. Поетеса поділилася, що саме цей відгук став найціннішим для неї за усі роки написання віршів. На зустрічі у Вижницькій районній бібліотеці Вікторія розповіла, що в її великій родині знають і шанують українську мову. Вона вивчає зі своїми дітьми вірші українських поетів, вчить їх і своїх власних віршів. І хоч розмовною мовою в їхній сім'ї є арабська, проте українська пісня щодня лунає в їхньому домі.

Третя збірка називається «Про тебе». Мені інколи здається, що найкраще за поетесу промовляють саме її вірші:

Доля посаг готувала,
Як справжня майстриня,
Нам стільки навишивала –
Аж повниться скриня...

Рушників-доріг наткала,
Сорочок до тіла...
Барвила їх, гаптувала,
Як сама хотіла...
Шито – десь добром огорне,
Сльозами цяткує...
Де червоне, а де чорне
на тебе чатує?
Вишивала – шила щастя,
Саме ж шилось горе,
Тому поруч стрінеш часто
Ти червоне й чорне...

Вікторія Бричкова – Абу Кадум – молода талановита жінка. Цього року їй виповниться лише 39 років. Вона авторка трьох поетичних збірок: «Птахом перелітним», «Куди ж це ти, каче?», «Про тебе». Натхнення для віршів поетка черпає з рідної України, батьківської хати, швидкоплинного Черемошу, густих буковинських лісів. Чутлива душа знаходить прекрасне і в пісках Йорданії. Кожен приїзд в Україну виливається в прекрасну поезію, чутливі пісні.

Виконавши таку об'ємну роботу, не можна сказати, що це вже вичерпана інформація. У Вікторії попереду ще ціле життя. Попереду багато здобутків і перемог. Проте було досягнуто мети та виконано поставлені завдання.

У результаті дослідження на тему: «Вікторія Бричкова – Абу Кадум – українська поетка, громадська діячка в Йорданії» можна зробити наступні

висновки:

1. Учні Вижницької гімназії ознайомилися з поезією та громадською діяльністю випускниці гімназії Вікторією Бричковою. Не важливо, де ти живеш. Головне, що в твоїй душі живе палка любов до України, її народу, мови.
2. Виокремили жанри лірики: громадянська, патріотична, інтимна, філозофська.
3. Прослухали поезію, покладену на музику О. Гавриша, Ольга Завидняк, В. Лагоди.
4. 3 вересня 2016 року в Аммані відкрито українське культурне товариство «Українська Хата в Йорданії». Співорганізатором і активним учасником стала Вікторія Абу Кадум. Вперше українці організувалися в єдиний колектив, де діти-араби вивчають українську мову, поезію.

Прослухали переклади поетки з інших мов. І найголовніше: завдяки Вікторії українська мова зазвучала в арабському світі.

ГНАТ ХОТКЕВИЧ – ЗАСНОВНИК І КЕРІВНИК ГУЦУЛЬСЬКОГО ТЕАТРУ. П'ЄСА “ГУЦУЛЬСЬКИЙ РІК” – ПАНОРАМА ЖИТТЯ ГОРЯН КАРПАТ

Автор:

Горбан Олександр,
учень 5(9) класу
Путильської гімназії

Наукові керівники:

Антофійчук В. І., доктор філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
Горбан А. В., вчитель Путильської гімназії

Актуальність дослідження. Сьогодні, коли Україна ось уже сім років захищає свої споконвічні землі від московських зайд, коли гинуть кращі сини і дочки нашого народу, як ніколи постає питання нашої національної єдності. Особливу роль у зміцненні зв'язків між регіонами нашої держави відіграють культурні взаємозв'язки, свідченням чого є діяльність першого, другого і третього поколінь Гуцульського театру.

У 2020 році Гуцульщина відзначала сто десяту річницю з часу створення Гуцульського театру Гната Хоткевича, який організував у 1910 році в гірському селі Красноїлля, згуртувавши активну молодь з різних сіл Жаб'ївщини (нині Верховинщини, що в Івано-Франківській області).

Кажучи, що Гуцульщина стала музою для багатьох видатних діячів нашого народу, маємо на увазі насамперед Михайла Коцюбинського, Володимира Гнатюка, Івана Франка, Лесю Українку і багатьох - багатьох інших, чії життя і творчість у певний період йшли пліч-о-пліч з історією духовної культури горян Карпат. Гуцульщина давала цим людям насагу творити, а вони, в свою чергу, творили Гуцульщину, вірили у цей чудовий край, спочатку дивуючись, потім захоплюючись. А оскільки всі вони були справжніми титанами людського духу, то працю свою не пустили на марно, а залишили глибокий і помітний слід у долі цього самобутнього краю і його людей.

Але радикально використати творчий потенціал гуцулів, надати йому більш естетичного вигляду – про це не думав ніхто, окрім Гната Хоткевича. Молодий харків'янин, відомий український прозаїк, драматург, режисер, музикант і композитор Гнат Мартинович Хоткевич – уродженець Слобожанщини, який після революційних подій 1905 року емігрував з Харкова до Галичини, а потім - на Гуцульщину. Край Черемоша й Прута так

захопив Г. Хоткевича, що, навіть мешкаючи на Гуцульщині шість років, він сказав: «Я як роззявив рота від здивування, то так із роззявленим ротом ходив усі ті шість років». Спостерігаючи за життям, побутом, звичаями та обрядами гуцулів, митець зауважив, що вони від природи наділені чудовими акторськими здібностями, і тоді спало йому на думку: «А що, як показати гуцула та всьому світу?!» І показав, і довів цю свою думку не словом, а ділом - створив у гуцульському селі Красноїллі перший Гуцульський театр, який став помітним явищем на українському театральному горизонті. Вистави цього Гуцульського театру були яскравим втіленням своєрідності характеру горян, поетичності народних звичаїв, особливо виразного і яскравого повсякденного побуту верховинців. Самобутній, воістину народний театр, першим у Західній Україні відстоював поневоленого гірського селянина, жив його мріями про кращу долю.

Саме тому вивчення умов створення і діяльності Гуцульського театру Гната Хоткевича і стало **темою** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є феномен народного театру, створеного на початку ХХ століття Гнатом Хоткевичем у гуцульському селі Красноїлля.

Предметом науково-дослідницької роботи стали матеріали про діяльність на Гуцульщині видатного українського музиканта, письменника, режисера Гната Хоткевича, створення ним самодіяльного аматорського театального колективу, його найкращої п'єси "Гуцульський рік", яка, на жаль, до цих пір не видана широким накладом.

Мета роботи полягає в тому, щоб узагальнити наявну інформацію, зібрати свідчення горян, які передалися їм від батьків, дідів і прадідів про вистави театру, які ставились на сцені.

Гіпотеза дослідження - світ повинен пізнати Україну через її культуру, декоративно-прикладне мистецтво, народні художні промисли

Завдання дослідження:

- визначити місце театального мистецтва як одного з важливих елементів культурного і духовного життя народу;
- виявити основні мистецькі ознаки та функції театру Гната Хоткевича;
- записати інтерв'ю з працівниками музею Гуцульського театру з села Красноїлля (зараз Верховинського району Івано-Франківської області) та учасниками сучасної трупі театру;
- зробити аналіз п'єси "Гуцульський рік";
- визначити місце театру Гната Хоткевича в контексті європейського театального мистецтва;
- вивчити і систематизувати матеріали про діяльність Гната Хоткевича на Гуцульщині.

Новизна дослідження. У результаті проведеного дослідження одержано цілісну картину становлення Гуцульського театру в Красноїллі, його утвердження в українському культурному просторі, зроблено спробу літературного аналізу п'єси „Гуцульський рік“.

На театральному горизонті, багатому на самобутні і яскраві таланти, помітним явищем стала діяльність невеликого аматорського колективу, який виник у далекому гуцульському селі Красноїлля, що розкинулось у самому серці Карпат (зараз село Красноїлля Верховинського району Івано-Франківської області).

Г. Хоткевич мав великий досвід роботи в галузі театральної діяльності, виховувався на реалістичних традиціях театру корифеїв української сцени, мав ґрунтовну мистецько-естетичну базу, чималий досвід організації робітничого, студентського і селянського аматорських театрів на Слобожанщині. До того ж уважно вивчав психологію, особливості характеру гуцулів, що дало йому можливість відчувати їх природжений артистизм, пробудити у них потребу вийти на сцену, всебічно розкрити свій акторський потенціал.

З цією метою Гнат Хоткевич занурив гуцульських акторів у знайому їм стихію життя горян Карпат, де вони розмовляли своєю рідною мовою, співали свої пісні, танцювали свої танці, носили традиційну гуцульську вберю (одежу), видобували чарівні звуки прадавніх мелодій з народних музичних інструментів.

Актори, перебуваючи в жахливих умовах злиденного, напівголодного існування і безгрошів'я самовіддано служили своєму покликанню, несли у світ своє самобутнє мистецтво, здобуваючи славу для рідної Гуцульщини.

Репертуар Гуцульського театру – це, по суті, одна цілісна гуцульська драма, яка відтворює колізії життя гуцулів у його трагедійному драматичному, комедійному, філософському проявах, розкриває унікальні праукраїнські культурні пласти, виявляє міфологічні, демонологічні та космогонічні уявлення горян, їх вірування, обряди, звичаї і традиції, архетичне мислення, а отже, і творить унікальний драматургічний пам'ятник Гуцульщині.

Самобутній, справді народний театр першим у Західній Україні відстоював поневоленого горянина, жив його думками і мріями про кращу долю. Актори, відтворюючи тяжке і нужденне життя мешканців Карпат, доносили до глядачів подих свободи, романтику звитяги народних месників-опришків, пам'ять про яких і донині живе на Гуцульщині.

І хоч гуцули мешкали у далеких гірських селах, далеко від будь-яких культурних центрів, незважаючи на нелегку долю, вони не втратили національної самобутності, почуття власної гідності і властивої їм виняткової художньої обдарованості, про що свідчить дивовижний гуцульський фольклор, зокрема коломийки, пісні-хроніки, легенди, перекази, в яких втілені яскрава уява, творча фантазія, притаманні горянам.

Гнат Хоткевич загорівся ідеєю створення Гуцульського театру. Йому дуже подобалися місцева говірка, яку він швидко опанував. «Гуцули - актори від природи», - казав письменник, режисер і музикант Гнат Хоткевич. Втім, талант акторства тоді на Гуцульщині, як, між іншим, і зараз, не був предметом пошуку. Просто він кидався (як і кидається досі) у очі на

кумедних забавах, на храмах, весіллях і навіть на повних трагізму похоронах. Якось побував Хоткевич у корчмі на Варятині (село Верхній Ясенів).

Там він почув, як селяни-гуцули жваво розмовляли між собою:

- Єк днювали?
- Добре. А єк ваша маржинка(худібка)?
- Та добре. А єк жінa, діти?

Начебто про все поговорили, а тоді враз обличчя у них спохмурніли, і вони схопили свої бартки, вийшли на подвір'я і давай битися.

Побилися-побилися, а потім знову у корчму зайшли і продовжили гостину. Коли письменник підійшов до них і запитав, чому ж вони побилися, чоловіки відповіли: "То наша стариня би́лися, і ми мусімо битися". Митець зауважив, які вони справжні артисти, як це все театральнo роблять.

Навесні 1910 року Гнат Хоткевич стає режисером аматорського гуртка при спортивно - пожежному товаристві "Січ" в селі Красноїлля. Товариства "Січ" особливо полюбилися гуцулам, Гнат Хоткевич теж активно підтримував цей рух, що засвідчує фото з першого січового свята в Коломиї, на якому можна побачити режисера гуцульського театру серед січовиків разом із засновником "Січей" Кирилом Трельовським.

Дітище Хоткевича "замерехтіло яскравою зіркою на театральному небосхилі Галичини, Польщі і Росії", - так пізніше згадував Олекса Ремез, режисер цього театру і колишній актор Петербурзького імператорського театру.

Варто додати, що важливим є ще й те, що цей театр був створений саме на Гуцульщині, яка в той час була закинutoю далеко від цивілізованого світу, в глибоких горах. Народ тут живу безпросвітній темноті, суцільна неграмотність, діда і нужда людей до решти. Про якісь там суспільні організації людям і не снилось. І от ці занедбані і забиті люди демонструють перед світом свою культуру. "Вони виступають у своїй вишуканій барвистій одязі, розповідають своєю гуцульською говіркою про своє життя, свій побут, про свою історичну боротьбу, вони танцюють свої стрімкі танці під супровід неповторної й оригінальної народної музики, співають свої самобутні й милозвучні пісні, і все то в них виходить так складно, а водночас просто, поетично, естетично...".

Очевидно, то був природний екзамен гуцулів на свою культуру, гідність і зрілість серед цивілізованих народів світу.

Створюючи Гуцульський театр, Гнат Хоткевич прагнув познайомити світ з культурою та історією цього занедбаного, але привабливого куточка української землі. З огляду на це режисер і формував склад трупи і репертуар театру.

Талановиті, красиві й запальні у танці, молоді аматори самі по собі справляли гарне враження на сцені. Саме тому молодий і енергійний режисер взяв для постановки п'єсу «Верховинці» польського письменника Йожефа (Юзефа) Коженьовського, яку сам переклав українською мовою,

точніше гуцульською говіркою. Режисер серйозно і прискіпливо підбирав акторів. А треба відзначити, що молоді гуцули радо йшли до Хоткевича, щоб показати себе на сцені. Спочатку було відібрано сімнадцять обдарованих, але майже неписьменних легінів та дівчат. У групу взяли лише тих, хто виявляв неабиякий хист, мав справжню сценічну зовнішність і гарну дикцію. До того ж слід відзначити, що всі вони мали чудовий голос і слух, вміли грати на народних музичних інструментах.

З перших же репетицій режисер переконався, що головне його завдання - донести ідею вистави до глядача, бо навіть професійні митці не змогли б так переконливо відтворити експансивного характеру горян, як ці молоді актори - в їх плоті і крові, у кожному жесті і погляді жила Гуцульщина з її мальовничими і неповторними краєвидами, талановитим, мудрим і мужнім народом, із самобутніми звичаями і обрядами.

Перша постановка п'єси відбулась на початку серпня 1910 року у селі Красноїлля і закінчилась цілковитим тріумфом.

28 серпня 1910 року театр ставив виставу "Верховинці" у Жеб'ю-Слупейці (нині селище Верховина Івано - Франківської області). Зала була переповнена вщент. Третю виставу актори зіграли у Довгополі (нині село Довгопілля Путильського району), четверту - у "Путилівським Сторонци" (селищі Путиля). Актори і режисер особливо гордились, що виступають на батьківщині відомого письменника Юрія Федьковича. Жителька Путиля, на жаль, нині вже покійна Ямницька Ганна, 1913 року народження, розповідала, що її батько був на виставі Гуцульського театру, і цю виставу він запам'ятав на все життя.

На початку березня 1911 року театр вирушив на гастролі - у «подорож по світі», як пише активний його учасник П.Шекерик-Доників.

Першу виставу зіграли в повітовому містечку Косові. Після вистави Гнат Хоткевич запросив на посаду режисера театру теж політичного емігранта Олексу Ремеза, який у той час проживав у селі Розтоки і приїхав у Косів, щоб подивитися виступ Гуцульського театру.

З Косова театр поїхав до Надвірної, Отинії, Калуша, Рожнятова, Долини і Болехова, Вижниць. 14 березня Гуцульський театр виступав у Стрию, потім у Синевідську, Старому Самборі.

Після вистав на Галичині і Буковині газета "Діло" писала: "Гра гуцулів така свіжа і оригінальна, природність всього, що робиться на сцені, так підкуплює, що часом здається, ніби глядач сидить десь у горах і дивиться на гуцулів в життю".

Незабаром театр поїхав на гастролі до Кракова. Ще на вокзалі гуцульських артистів зустрів і привітав гімназійний професор, український поет Богдан Лепкий та гурт української інтелігенції, що на той час перебувала у Кракові. Розмістилися актори у читальні "Просвіти". Богдан Лепкий допомагав гуцулам, чим міг.

У Кракові гуцульські артисти поставили чотири вистави. Кожна закінчувалася справжнім тріумфом. Це був своєрідний екзамен на

талановитість, культуру, артистичність гуцулів, яких пани вважали здатними тільки для важкої праці, бійки і горілки.

Слід зауважити, що ці гастролі мали неабияке значення і для самих акторів, які раніше були обізнані тільки з життям своїх односельців. Тепер вони значно розширили свій кругозір, віч-на-віч зустрілися з мистецькими шедеврами Кракова і Львова. Молоді хлопці і дівчата зустрічалися із цікавими, ерудованими, високоосвіченими людьми, що було дуже важливо для їхнього духовного розвитку.

Етнограф і народознавець Василь Стеф'юк знайшов у фондах Центрального державного історичного архіву відомості, які підтверджують велику популярність театру Гната Хоткевича. Один із записів стверджує, що "... наслідник австрійського престолу Ерц-герцог Карл - Франц Йосиф, коли був у Коломиї, дуже цікавився Гуцульським театром. Фельд - Єгер Ерцгерцога прискакав у гори і запросив до нього артистів, але «...дощі помішали гуцульській трупі виїхати в Коломиї»".

Починаючи з січня 1912 року, театр перебував під опікою молодого талановитого режисера Леся Курбаса (друга Гната Хоткевича). Саме йому Гнат Мартинович довіряв всі свої задуми і творчі мрії, бо саме у цей час був далеко від Карпат - у Києві.

Влітку 1912 року театр ставив вистави у "Путилівським Сторонци на Буковині", Косові, Кутах, Вижниці, Снятині і Коломиї по чотири вистави: "Гуцульський Рік", "Непросте", "Довбуш", і "Верховинці".

Саме за сприяння Заньковецької вісім акторів театру на чолі з Йосипом Гулейчуком виїхали до Харкова. Тут Гнат Хоткевич заснував майстерню на Холодній Горі, де гуцули виготовляли художні вироби та ужиткові речі, продавали їх і заробляли кошти для майбутніх гастрольних поїздок. У кінці березня 1914 року гуцули виступили у Москві при імператорському етнографічному і археологічному товаристві та в домі багатого актора Давидова. На цих виставах були присутні видатні діячі російського театру, такі як Костянтин Станіславський, Немирович-Данченко, головний режисер МХАТу - Сумржицький.

Діяльність Гуцульського театру перервала I світова війна. Сам Гнат Хоткевич за свою невтомну благородну працю на благо рідної матінки України, розвитку її культури заплатив дуже дорогою ціною - ціною власного життя, яке трагічно обірвалося 8 жовтня 1938 року. Його було розстріляно у Харкові, чи то в підвалах НКВС на вулиці Чернишевського, 4, чи то в лісопарку на 6-му кілометрі під Харковом, де були розстріляні, знищені, закатовані тисячі українських патріотів, які поклали своє життя на олтар Матері-Вітчизни. До нинішнього дня їхні родини не знають справжнього їх місця поховання.

Ім'я Гната Мартиновича Хоткевича теж викарбуване серед інших 2,5 тисяч імен на стіні лісопарку на 6 -му кілометрі.

П'єса "Гуцульський рік" була написана спеціально для створеного її автором Гуцульського театру. Цей твір можна з легкістю вважати

енциклопедією гуцульського життя, адже Гнат Хоткевич вмістив у нього як календарні обряди і звичаї, пов'язані з церковними святами, так і найголовнішими подіями в житті горян, як і кожної людини, - весіллям і похороном, розкрив стосунки між людьми, ставлення людини до природи, різноманітні вірування, прикмети, повір'я.

І все це автор зобразив через фольклорно-пісенну призму.

“Гуцульський рік”, на наше переконання, - це своєрідний народний музично-сценічний спектакль. Чи не попередник це сучасного мюзиклу?!

Він насичений народними піснями, різноманітних жанрів: колядками, щедрівками, гаївками, гагілками, похоронними піснями, коломийками, весільними піснями.

Працівники музею Гуцульського театру Гната Хоткевича у Красноїллі, члени нинішньої трупі театру, співробітники філії “Гуцульщина” відзначають, що в усі часи діяльності театру чи не найбільшою популярністю користувалася п'єса “Гуцульський рік”.

Прикро тільки, що вона й до сьогодні не відома широкому загалу читачів, хоча вистава за цим твором у виконанні акторів Львівського музично-драматичного театру ім. Марії Заньковецької йде і сьогодні з великим успіхом.

З цією виставою Гуцульський театр із Красноїллі виступав у 1988 році у Львові, Києві, Харкові.

У вересні 1989 року представники третього покоління Гуцульського

театру були учасниками фестивалю “Червона рута”, що проходив у Чернівцях.

Як дорогоцінну реліквію, зберігає директор музею Роман Сінітович фотографію членів третього покоління театру, зроблену 21 вересня 1989 року біля центрального корпусу Чернівецького університету імені

Юрія Федьковича. П'єса була віддрукована зовсім невеликим накладом у Луцьку під назвою “Гнат Хоткевич. Неопубліковані твори”. Її назва – “Гуцульський рік. Етнографічне представлення в IV діях”.

Тему і сюжет для п'єси автор черпав із незамулених ще тоді джерел архаїчного гуцульського фольклору, міфології, космогонії, демонології.

Сучасний скептицизм та недооцінка національного фольклору, наявність якого у сучасних виставах нерідко сприймається як щось меншовартісне, очевидно, пояснюється недостатнім розумінням мистецького значення фольклорної спадщини та кон'юнктурним підходом.

Сюжет простий - рік життя гуцулів, через який показані їхні бажання жити в постійній злагоді з Богом, самим собою, з довкіллям, з оточуючими, щоб мати в житті спокій.

Перша дія присвячена Різдвяній обрядовості горян Карпат , тобто зимовому календарно – обрядовому циклу.

Перша дія переносить нас у гуцульську хату, де горяни готуються до Святвечора. Газда Іван застеляє стіл отавою, дочка Єлена прикрашає квітами ікони, а дружина Івана, мачуха Єлени Параска, порається коло печі.

У ритуалі Святої вечері відбилась особливість віри гуцулів, які зберегли прадавні традиції, коли горяни у Святвечір спочатку ходили до худоби, пригощали корівок, овечок, курей чимось смачненьким, розмовляли з тваринами, як з людьми, бо вірили у легенду, що на Святий вечір, коли повіває вітром і снігом, сам Ісус ходить вночі поміж звірятами і перевіряє, чи ніхто не кривдив його худібку, чи вчасно нагодували й напоїли її, чи добре постелили.

Підготовка святвечорового столу для горян перетворюється в цілий ритуал.

Стіл застелений сіном. Газдиня несе скатертину. А під неї кладе “по зубчику чеснику на кожному розі” стола.

Потім газда кидає під стіл потрошки отави, “ риче єк корова,” потім “єк кінь”, на третьому розі “бліє, єк вивца”, а на четвертому “піє, єк когут”.

В хаті панує дух свята, але “не був би Хоткевич Хоткевичем”, аби не зобразив глибоко психологічно обґрунтовано життя, побут гуцульської родини, особливості характерів горян. Усім в родині колотить гостра, як оса, Параска, яка так “віласи в душу пасербиці Єлени, єк та галиця чьорна, шо нима й просвітку жєдного”.

У неї що не слово – то лайка і тяжкі прокляття. Справжня тобі Маруся Кайдашиха “гуцульського зразка”.

Та не були б горяни дітьми гір, аби не знайшли вихід і не допомогли закоханій дівчині та її милому. На допомогу приходять сусідка Василина й сільський дотепник Дмитро, який каже Єленці: “Ой, плачут бучки у лісі по твоїй мачусі, плачут”.

Автор змальовує зворушливу атмосферу Святвечора, Різдва Христового за допомогою автентичних, «старовіцьких», як кажуть гуцули , колядок. Славнозвісний гуцульський музичний інструмент – трембіта – відіграє одну із основних ролей у коляді. Її звуки линуць десь далеко в горах і сповіщають про наближення колядників.

Як цікаву народну драму описує Г.Хоткевич гуцульську коляду. Здається, зримо чуєш, як медитативно звучать гуцульські дримби і теленки, ліра й скрипка збуджують глибокі духовні почуття, а душу розбуджують звуки сурми – рогів і трембіт.

Колядники стають до коляди, береза (керівник коляди) дзвонить у дзвіночок. І лунає колядка.

Господар Іван виходить із хати з колачем на поріг , дякує колядникам за ласку і запрошує їх до хати, аби “ця хата Божим словом си осветила”.

Всі з гомоном заходять до хати, вітаються, господар кладе калач на стіл, береза кладе зверху на нього хрест. Господиня Параска, така при

людях тиха та гожа , цілує хрест і перев'язує його повісмом.

Спочатку колядують, як належить, столові, газді, називають його гречним господарем, віншують з Різдом Христовим та й віком довгим, бажають “абес мав стадо коней, череду товару, турмо овец, ботей кіз та й великий обхід з собою”. Після цього колядують господині. Її колядники бажають “втіхи – радости тай веселости від молодости ж до старости”.

Це вона пір'я збирала, на столик клала, в віночок плела , бо ж так чекала цьогорічної коляди, в якій і її коханий, може, й висватає в цьому році, на що й натякає береза. Мачуха, наче пророкуючи, каже, що сватання буде лише по її смерті.

Засоромлена Параска замовкає, а в хаті починаються співи та розваги.

На відхід колядники виконують “Радуйся, земле”, кланяються і дякують господарям за дари, плешут (виконують ритуальний колядницький танець). До речі, у Верховинському районі і до нині колядники «плешут».

‘У другій дії дії автор переносить нас на зелену царинку перед церквою. Тобто, автор змальовує календарні свята весняного циклу.

Всі чекають, коли почнеться Великодня Служба Божа. Люди зі свяченим стоять півколом, дають бідним дору “Прийміт за душечку”, купляють витиці в паламаря, діплять до паскєвника”.

Газди і газдині розповідають, як дотримувалися посту: хто постив, а хто разував (їв лише один раз в день) і то “Скоромного в рот не брав”.

Чоловіки розповідають, як тяжко працювати, коли їси тільки пісну їжу. Добре багатим, вони самі нічого не роблять – всю роботу наймити виконують.

Але і тут не обійшлося без гостренького язика Параски. Одна із жінок вигукнула: «Дивіт ци, дивіт ци – Параска йдет!» А інша їй відповіла: «Ой, вона жінок “гавкунками песечими, шо від них нема спокою й на Великдень”».

Одна із жінок , характеризуючи Параску, каже, що в тій не знати що за нечисте сидить, бо вона всіх дере і гризе як день, так ніч.

Дівчата і хлопці у цей час сміються , жартують, біжать до данцівниці (місця , де пізніше будуть танцювати).

Коли задзвонили церковні дзвони і почувся з церкви спів , люди почали христосуватися, обніматися, цілуваиися, вихвалитися, чії писанки найкращі. Дівчата дарують найкращі писанки тим хлопцям, які їм найбільше подобаються.

Єленка теж підготувала писанки для свого коханого Василя. Василь признається дівчині у коханні, а вона просить почекати, може, якось угладить справу з мачухою. А доля вирішила зовсім інакше.

Так воювала Параска, так ворогувала зі всіма і сама з собою, що неждано-негадано і “представилась Богові”.

Гнат Хоткевич зобразив у своїй п’єсі дивне поєднання християнського і язичницького начал у віруваннях горян. Вони наче і богомільні, але водночас тут наче законсервувалось поганство, про що засвідчує “грушка” (ігри при покійнику).

Жінки неквапом ведуть «філософські» розмови про людське життя : сьогодні жив чоловік, рухався, завтра вже й нема .Згадують і спочилу Параску, яка і не думала так швидко помирати, ще вчора і навіть у цей же день вранці всіх кляла-проклинала, а особливо діставалося пасербиці Єленці. Тепер уже мачуха не завадить дівчині вийти заміж за коханого Василя.

Одна із присутніх в хаті жінок намагається дорікнути іншим, що ж вони роблять: в хаті мрець ,а вони про весілля говорять , на що інша «з гуцульською мудрістю» відповідає, що нехай Бог дає мертвим царство небесне, а живим - щастя та здоров'я.

У час похоронних обрядів на Гуцульщині велику роль відіграє музика, а саме гра на трембіті.

Трембітанням дають знати, що в хаті є покійник. Трембітачі (трембітарі) є обов'язковими учасниками цього ритуального дійства, змагаються між собою у грі на цьому найбільшому у світі музичному інструменті. Усі присутні тільки і чекають моменту цього музичного двобою: “Трембітай – будемо слухати, котрий з вас ліпше”. Звучить не тільки голос трембіти а й спів гуцульських коломийок.

Великим контрастом до подій, що відбуваються в хаті, є змалювання різноманітних ігор, якими забавляється молодь, чути сміх, радісні вигуки. А в хаті в цей час лине “тихе, мелодійне голосіння під фльоєру”.

При покійнику звучання музики і співів, а також мізерні дерев'яні хрести на гуцульських могилах для горян, за словами Петра Шекерика-Доникова, є символом мізерності смерті у порівнянні з життям.

Наступна дія виступає контрастною до попередньої, оскільки в ній описано радісні дії весільної обрядовості у Карпатах.

Дружки (а їх декілька) співають молодій гуцульських весільних пісень. Заходить дружба, у дверях подає дівчатам деревце, яке зрізав “як си належит”, самий вершечок, усі сучечки до пари, і просить дівчат спорідити (прикрасити) його файно , щоб було ж чим до людей йти.

Деревце втикають у два хліби. Дівчата все підготували для його прикрашання: мирт-зілля, васильки, кучеряве зілля, калину, барвінок, материнку,мнесту.

Придбали і червону, білу, голубу волічку (шерстяні нитки). Сусідка Василина дарує нареченій „старовіцькі“, тобто давні монети з вужками, які їй дістались від матері, але Бог не дав їй доньки, тому дарує їх Єленці. Першим квітку, колосся вівса і калину в'яже батько молодої Іван.

Дружки тим часом співають весільних барвінкових, пісень

Цікаво автор описує обряд викупу весільного вінка і обдарування молодих дарами.

Принесення дружною деревця, його завітчання, шиття весільного вінка, зустріч весільних гостей, відпровадження молодих до шлюбу (до церкви) описані автором з етнографічною точністю.

Всі дії супроводжуються весільними піснями, коломийками, співанками.

У містерії “Гуцульський рік” автор надавав перевагу автентичному фольклору, відтворив такі значимі ритуальні дієства річного обрядового кола та родинної обрядовості, як Святий вечір, Різдво, Коляда, Великдень, “Посіжіне” (ігри при покійнику), весілля.

Ритуальні дієства

показано не абстраговано, а крізь призму зіткнення інтересів дійових осіб, що надає сюжету твору динамічності.

Особливість ритуальної поведінки персонажів полягає в тому, що вони діють в атмосфері підготовки до найурочистіших свят або в умовах свята. Це час, коли обрядове священнодійство підноситься над скороминущим, тлінним.

Мова персонажів п’єси насичена соковитими й образними фразеологізмами, емоційно – експресивними заклинаннями, голосіннями, ворожіннями і є важливим засобом характеристики персонажів. Вражає лаконічність гуцульської говірки, яка, за висловлюванням автора, покликана відіграти важливу роль у характеристиці дійових осіб. Якщо літературною мовою потрібно побудувати ціле речення для висловлення якоїсь думки, то гуцульською говіркою про це можна сказати двома словами “всьо трафітсе”.

Як і сто років тому, сьогодні самодіяльні актори Красноїлля, Верховини і навколишніх сіл готуються до вистав, поспішають до свого театру. Треба відзначити, що Гнат Хоткевич, як драматург і режисер, залишив помітний слід в історії духовного розвитку Гуцульщини: він привив горянам любов до театрального мистецтва, яку останні передали нащадкам; навчив бачити, розуміти і творити прекрасне.

Аматори Гуцульського театру, прості селяни, між якими частина була неписьменних, уміли своєю грою глибоко хвилювати глядача. Гастролюючи по Галичині й Буковині, самобутні актори пробуджували в поневолених людей надію, гордість і віру в краще майбутнє свого народу, в його різносторонні сили, здоровий дух.

РОЗВИТОК ТКАЦТВА НА ГУЦУЛЬЩИНІ

Автор:

Хімчинський Олександр,
учень 9 класу
Путильської гімназії

Науковий керівник:

Маркуляк Л.В.,
доцент ЧНУ ім. Ю.Федьковича, к. ф. н.;
Колежук Г.Я.,
вчитель української мови
Путильської гімназії

Гуцули Карпат до нашого часу зберегли свою самобутню матеріальну і духовну культуру, що приваблює не лише українців, а й гостей із ближнього й далекого зарубіжжя. Гуцульщина – благодатний край, а гуцули – справжні господарі гір і землі, творці мистецьких шедеврів.

Кожного, хто приїжджає, у цей чарівний край, не перестає вражати сам уклад життя горян, як цього вимагають суровий клімат, природні умови і передусім продумано і раціонально вибудоване житло, доцільний яскраво-барвистий одяг, самобутнє декоративно-прикладне і ужиткове мистецтво, прекрасна музика, запальні танці, неповторні хвилюючі свята, обряди, звичаї, традиції.

Весь світ захоплюється, зачаровується рукотворними килимами, веретами, ошатними пухнастими ліжниками, ювелірною різьбою по дереву, казковою сонячною керамікою, чудовими виробами зі шкіри і металу.

У народному побуті Гуцульщини аж до кінця ХХ століття килим

широко використовували. Ним завішували стіни, вкривали лави, скрині, столи, підлогу, сани і вози. Інтер'єр гуцульського житла сприймався як художня цілісність, у якій усі предмети оздоблення: килими, верети, вишиті рушники, розписані скрині, різьблені, з дерева виготовлені меблі, яскравий

керамічний посуд – були органічно зв'язані між собою і позначені рисами стилістичної єдності.

У ХІХ столітті на Гуцульщині килими були ознакою заможності. До сьогодні дійшла величезна кількість досконалих у технічному відношенні зразків килимарства. Особливу цінність мають вироби 50 – 80 років ХХ століття.

Є чимало килимових виробів і ліжників у нас вдома, адже моя бабуса Зурак (дівоче прізвище Торак) Марія Василівна, 1933 року народження, уродженка і жителька села Тораки, що належить до Путильської селищної ради, а також всі члени її родини присвятили своє життя ткацтву і килимарству. Виготовлені ними речі дивують своєю красою і довершеністю, зберігають тепло рук своїх творців.

Мої батьки вже думають про те, щоб створити світлицю з виробами наших родичів. Зараз моїй бабусі, дядькам, тіткам прикро, що не працює наша Путильська фабрика, що молодь не цікавиться народними художніми промислами. Дане питання зацікавило мене і стало **темою** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження стали гуцульські килимові вироби XIX-початку XX століття.

Метою дослідження стало комплексне вивчення килимових виробів Гуцульщини як своєрідного явища українського декоративно-прикладного мистецтва у єдності його складових частин.

Згідно постановленої мети визначено конкретні **завдання**:

- ✓ проаналізувати історичні, соціальні, природно-географічні та естетичні передумови формування системи гуцульських килимів;
- ✓ простежити закономірності їх колористики;
- ✓ показати художньо-функціональну роль килимових виробів у побуті гуцулів;
- ✓ простежити зародження, розквіту та занепаду килимарського промислу регіон

Практичне значення даної роботи полягає в узагальненні фактичного матеріалу, який може бути використаний у вирішенні питань теорії і практики сучасного національного декоративно-прикладного мистецтва. Багатство художніх традицій гуцульських килимів дає унікальний матеріал для мистецтвознавців.

У процесі роботи використані такі **методи дослідження**: теоретичні (аналіз, узагальнення, систематизація); практичні (науковий опис спостережуваного); історичний (огляд становлення та розвитку килимарства в Україні), інтерв'ю, польові дослідження. Український килим – один з найпоказовіших видів декоративно-ужиткового мистецтва. Його здавна використовували у побуті: ним завішували стіни, вкривали лави, скрині, столи, підлогу, сани і вози.

У Київській Русі килим був звичною річчю, яку брали з собою у походи, використовували у князівському побуті, похоронних обрядах, весільних церемоніях.

Килимарство і ткацтво за часів феодалізму були пов'язані з натуральною формою селянського господарства і забезпечували народ необхідними в побуті тканинами. Саме у цей час склалися основні традиційні форми виробів, композиційні схеми орнаментики.

Про інтенсивний розвиток килимарства у XVI-XVII ст. свідчать записи мандрівників, описи майна багатіїв, скарги пограбованих.

Килими які виготовлялися домашнім способом, призначалися в основному для задоволення особистих потреб.

Починаючи з XVII ст. килимарство набуває характеру церковного ремесла, а з XVIII ст. почали бурхливо розвиватися ткацькі мануфактури, які виникли на базі килимових майстерень, що існували при поміщицьких маєтках. Особливо поширюється цей вид народного художнього промислу на Київщині, Полтавщині, Волині, Буковині і в Галичині. У 60-х роках XIX століття український письменник та етнограф О. Афанасьєв – писав, що тут, за Хотином, по Дністру народ живе досить убого, але килимки, по можливості, постелені навіть по лавах. А у будинках багатих господарів, заможних селян, цитує Т. Бушина О. Афанасьєва – Чубинського, « на постелі викладена купа подушок з кольоровими каймами і піраміда одіял і килимів, призначених на придане дочкам» .

Автор, описуючи внутрішнє оздоблення будинків буковинських селян, наголошував на багатстві килимів та килимків, прибитих і постелених де тільки можливо.

Звичай прикрашати «святкову» кімнату килимами, вишивками зберігся на Буковині і на Галичині до нинішнього часу.

У давнину, залежно від техніки виконання та функціонального призначення, килимові вироби називали в Україні по-різному: «ковер», «коц», «коць», «ліжник».

Ковер, коц, коберець – це були тканини з довгим стриженим ворсом. Їх виробляли, прив'язуючи до ниток основи спеціальні вузли з кольорової вовни. Після ткання вовну стригли, завдяки чому малюнок утворювався лише з лицьового боку, а характер залежав від висоти та щільності ворсу.

У сучасній українській мові закріпилась єдина назва – килим.

Великий тлумачний словник української мови дає таке визначення цього поняття: «Килим – тканий, найчастіше ворсистий, з візерунками на вибір для вкривання підлоги, оздоблювання стін тощо»

Матеріалом для ткання килимів служила вовна. Найдавніші килими були виткані лише з вовняної пряжі. Пізніше, для їх міцності, в основу почали вплітати лляну чи конопляну пряжу. Техніка ткання зумовлює розміри килимів та їхні художні особливості. Розрізняють рахункову техніку (застосовується на горизонтальних верстатах для ткання килимів з геометричним орнаментом) і гребінцеву (для роботи на вертикальних верстатах при виготовленні різноманітних малюнків рослинного характеру).

Пряжу для килимів фарбували барвниками із кори, корінців, ягід. Кожен майстер-фарбувальник працював за власними рецептами, які тримав у глибокій таємниці.

У процесі історичного розвитку на Україні утворилися осередки з яскраво вираженими рисами художнього стилю, кожен

з яких зберігав своє яскраве художнє обличчя. Саме тому можна безпомилково розрізнити килими Полтавщини, Поділля, Київщини, Буковини.

Рідна природа стає джерелом орнаментальних малюнків у килимарстві. Навколишній світ дає багатий матеріал для створення нових, неповторних елементів у декоративно-прикладному мистецтві.

Ткачі, спираючись на багатовікові традиції своїх попередників, творчо застосовуючи їхній досвід, добиваються якості і лаконізму малюнка, доводять природні форми до певного ступеня умовності.

У килимі поєднані особливості техніки ткацтва, матеріалу та узагальнених орнаментальних форм, а орнаментальні мотиви його позбавлені об'ємності.

Килими, складені з геометричних мотивів, справляють незабутнє естетичне враження завдяки різним масштабним співвідношенням і вдалому поєднанню кольорів.

Кольорове вираження є важливим виражальним засобом будь-якого килима, а композиційні засоби і кольорове співвідношення утворюють єдине художнє ціле, органічно пов'язане з функціональним призначенням виробу.

Для килимів XVIII-I пол. XIX ст. здебільшого характерні фони природного кольору вовни: білий, сірий, коричневий і чорний. Кольорові фони у виробках цього часу трапляється лише зрідка, і то в тих, що виготовлені в панських майстернях.

Килими, які мали орнаментальну кайму, були двох різновидів: ті, які мали однакове тло кайми і центрального поля, і ті, у яких кайма і центральне поле були різних кольорів.

Часто майстри по-різному забарвлювали одні і ті ж мотиви, що збагачувало орнаmentaцію і створювало враження кольорового різнобарв'я.

Враховували народні майстри і те, що темна кольорова пляма на світлому фоні здається зменшеною, а на темному збільшеною. Той же кольоровий тон у поєднанні з одним стає насиченим, а з другими – приглушеним.

Неповторний і чарівний Буковинський край з давніх-давен славиться самобутнім народним декоративним мистецтвом, що має спільне коріння з мистецтвом всієї України.

Серед багатьох його видів одне з провідних місць належить килимарству, яке відзначається багатими традиціями.

Багатющі традиції народного килимарства на Буковині передавались із покоління в покоління, розвиваючись і збагачуючись.

Буковинські килими кінця XVIII - початку XIX століть зберігаються у Національному музеї у Львові, у фонді тканин, у Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, у Музеї етнографії та художнього промислу НАН у Львові, у Чернівецькому краєзнавчому музеї.

У них представлені найпоширеніші в народному ткацтві композиції та орнаменти. В одних смуги чергуються, мають різну ширину; на широких смугах розташовані великі ромби; візерунок доповнюють дрібні ромбики та хрестики; інший килим – прямокутної форми, з медальйонною композицією; ще інший тип буковинського килима - з ромбоподібною композицією; його малюнок складається з багатократно повтореного мотиву гострої зубчастої форми, розташованого навскіс, на однотонному полі.

Представлені в музеях також килими з композиціями вазонного типу. Це здебільшого невеликі килимки, у яких на чорному тлі розміщено по горизонтальній осі декілька деревець у вазонах. Кожну гілочку деревця завершують стилізовані квіткові мотиви у вигляді зірок і трикутників.

За формою і малюнком мистецтвознавці поділяють буковинські вироби на чотири групи:

- вузькі і довгі килими з поперечносмугастою композицією з кольорових і орнаментованих смуг;
- короткі килими з малюнком, який складається з одного або двох мотивів, розташованих у безперервному рапорті;
- твори медальйонної композиції з великим мотивом на центральному полі й широкою каймою;
- килими з горизонтальною орієнтацією візерунка вазонного типу.

У буковинських килимових орнаментах зберігся також архаїчний мотив «дерева життя», який зображується у вигляді ланцюжка ромбів простих або ромбів з гачками, який пізніше дістав натуралістичне трактування у вигляді дерева з птахами на гілках.

Буковинські килими, які демонструвалися на віденській виставці у 1875 і 1892 роках, відзначалися як самобутні твори народних умільців.

У повоєнні роки в Чернівецькій області діяли багатогалузеві художньо-промислові артілі ім. Ю.Федьковича в Чернівцях, ім. Н.Крупської в Хотині, ім. Л.Українки в Кіцмані, ім. Л. Кобилиці в Путилі.

На превеликий жаль, з часом всі вони припинили своє існування.

Наш Путильський район разом із Вижницьким районом Чернівецької області, Верховинським, частиною Косівського, Надвірнянського, Коломийського районів та м. Яремна Івано-Франківської області становлять Гуцульщину - один з регіонів нашої держави, який вирізняється особливою красою природи, неповторним народним мистецтвом, одним із різновидів якого є килимарство.

Визначальними факторами функціонування килимарства на Гуцульщині у кінці XIX-XX ст., поряд з іншими видами народного мистецтва, були сприятливі умови соціально-економічного розвитку, наявність місцевої сировини, майстрів.

Килимарство Гуцульщини, як і інших етнографічних районів України, проходили такі етапи свого розвитку: становлення, розквіт і занепад. Кожен з цих етапів був зумовлений побутовими умовами, соціально-культурними запитами та виробничими можливостями.

На рубежі XIX-XX ст. на ґрунті місцевого ткацтва загально поширених вузьких узорних верет, «залавників», «налавників», «коверців», «коверчиків», а також під впливом давніх килимарських осередків Західного Поділля і Буковини на Гуцульщині розпочалося масове виготовлення килимів.

Як свідчать на основі архівних матеріалів мистецтвознавці, зокрема названа раніше О. Никорак, у 1902 році у Косові ткацтвом і килимарством займалися 812 майстрів, в Коломиї - 652.

Починаючи з перших десятиліть XX ст. ,виробництво килимів на Гуцульщині набуло значного поширення.

Слід відзначити, що з початком XX ст. зародилися основи українського дизайну, і багато мистецтв пов'язали свою долю з промисловим виробництвом і пропонували свою допомогу (хист і вміння) для ствердження сміливих проектів у різних аспектах виробництва.

Однак продукція, яка виготовлялась на них, не відзначалася високою якістю, так як ці верстати здебільшого знаходились в руках невибагливих глитаїв, які жорстоко експлуатували працю селян-ткачів, чим нівечили прекрасне народне мистецтво.

Незважаючи на масове виробництво і деяке зниження якості гуцульських килимових виробів цього часу, чимало з них мали високу мистецьку цінність, користувалися великим попитом, експортувалися до Польщі, Австрії, Чехословаччини, Німеччини, Франції, Англії, Америки.

Починаючи з 20-30-х років XX ст.,в гуцульських килимах гуцульські геометричні мотиви поєднуються з місцевими візерунками, стають орнаментально багатими й досконаліми. В килимах починають переважати теплі тони: ясно-брунатний, золотисто-кремовий, червоний, оранжевий, а зелений, білий і жовтий виступають як другорядні.

Виникають нові композиції гуцульських килимів, які отримують назви «гуцул», «кривуля»,«граничник».

У 50-70-х роках килими й килимові доріжки застосовуються для завішування стін, ними застеляють тахти, дивани, підлоги, крісла, сидіння легкових автомобілів.

У цей час найбільше килимової продукції було виготовлено у Косівському виробничо-художньому об'єднанні.

У січні 1974 року розпочала роботу Путильська міжколгоспна фабрика з переробки вовни, у складі якої функціонував ткацький цех. І в цьому ж таки році фабрика взяла участь у роботі Міжнародної виставки у м. Будапешті, килим, витканий Євдокією Лиховолею та Катериною Федорчак.

Фабрика успішно функціонувала до середини 80-х років.

У кінці 80-х. внаслідок загальнооекономічної кризи, намітився спад ткацького виробництва на Гуцульщині, який ще більше посилювався у 90-х роках. Зменшуються потреби у замовленнях домотканих виробів, падає купівельна спроможність населення, відчутний брак сировини (пряжі і барвників) призводять до значного зменшення кількості ткачів, зайнятих у килимовому виробництві.

В останні роки, тобто на початку ХХІ століття поодинокі майстри з окремих гуцульських сіл і містечок виготовляють килимові вироби.

Килимарство на Гуцульщині, як і в усій Україні, поволю занепадає.

Талановиті майстри-художники відходять у вічність, а молодь, здебільшого не зацікавлена вся цим видом декоративно-прикладного мистецтва, так як заняття ним не приносить доходів, бо ринок заповнили ширивжиткові дешеві турецькі килими.

Хочеться вірити, що не зникнуть, а збережуться і матимуть подальший розвиток багаті традиції гуцульського килимарства і таким же вагогим буде його внесок до національної скарбниці художньої культури України, як у минулому столітті.

Килимарство – це класичний вид українського народного мистецтва, що розкриває невичерпні скарби творчих сил народу, вершини його мистецького хисту.

Глибока своєрідність і самобутність властиві гуцульським художнім тканинам. У них широко відображене орнаментальне багатство народного мистецтва. Воно дає численні зразки геніальних композицій, неповторних за рівнем художнього трактування.

Загально визнані класичні зразки геометричного орнаменту гуцульського килима, постійно оновлюючись і збагачуючись новими рисами, ніколи не поривало зв'язків з іншими видами мистецтва.

На території Гуцульщини основною сировиною для ткання килимових виробів здавна була овеча вовна луб'яних культур – льону і конопель.

Обробкою ткацької сировини займалися майже в кожній гуцульській сім'ї. Її методи удосконалювались і передавались із покоління в покоління. Їх свято дотримувалися, адже від якості сировини, належної її обробки значною мірою залежать художні особливості майбутніх виробів.

Вовну із овець стригли у теплі весняні дні, коли ще немає заморозків. Навіть народне прислів'я застерігає: «До Миколая (9 травня) не сій гречки і не стрижи овець».

Перед стриженням овець мили річковою водою, стригли їх металевими вівчарськими ножицями.

Вовну, що настригли, знежирювали, промивали, сушили, скубли (перебирали руками), били і вичісували на дерев'яних греблях (гресиплях), тобто драчках.

М'якшу і кращу вовну пряли, а з відчосу, який залишався після вичісування, виготовляли грубі тканини або повсть.

Прядіння було заключним етапом підготовки вовни до ткання, адже щільність скручування ниток і рівномірність їхньої товщини зумовлювали структуру майбутньої нитки. Головним було вміння випрясти тонкі, рівні і міцні нитки.

Для основи виробів пряли щільніше скручені нитки, щоб забезпечити виробу належну міцність.

Наступним етапом підготовки ниток до ткання було перемотування. Нитки для основи змотувалися з веретен у мітки, а нитки для ткання у клубки. У мітки змотували також нитки, які мали відбілювати і фарбувати.

Фарбували пряжу гуцули майже до середини ХХ ст. рослинами, тваринними та мінеральними барвниками. Кольори закріплювали природніми квасами: «дзером» (сироваткою), овечими росолами. Хоча слід відзначити, що у ХХ ст. на Гуцульщині були поширені також барвники промислового виробництва, зокрема яскраві і насичені, але менш світлостійкі анілінові.

Фарбування натуральними барвниками складніше, ніж промисловими, вимагає більшого часу і уваги, однак воно дає можливість отримати різноманітні відтінки одного і того ж кольору, дуже красиві і теплі.

Після фарбування і просушування нитки змотували в клубки.

Насновану пряжу для основи намотували на вал ткацького верстату.

Поряд із сировиною власного виготовлення, застосовували й фабричну пряжу. Не маючи достатньої кількості вовняної, лляної та конопляної пряжі, горяни купували або вимінювали на вовну дешеву бавовняну пряжу. Це насамперед пофарбована бавовняна пряжа, яку використовували для основи в килимах, веретах.

Менше використовувалась у гуцульському ткацтві також волічка (фабрична вовняна пряжа), яка значно тонша і м'якша від пряжі, виготовленої в домашніх умовах.

До знарядь виробництва килимів належать вертикальні і горизонтальні верстати. Їхня поява стала результатом багатовікового спільного процесу удосконалення знарядь праці. Найпростіші із них мають пристрій для піднімання і опускання ниток основи – ремізки, прив'язані до підніжок ляда з бердом, що забезпечує, що забезпечує рівномірність розподілу ниток по всій ширині верстата і рівномірне прибивання ниток піткання. Одним із майстрів, які виготовляли верстати – півтораки і двометрові, був мій вуйко (рідний брат моєї бабусі), який виготовив понад 50 верстатів для надомників і для килимарниць Путильської фабрики. Два таких верстати є у нас вдома.

Необхідно відзначити, що для Путильщини характерним було поширення горизонтальних верстатів з довгим бердом ((160 – 200 см). На них майстрині виготовляли килими, верети, ліжники.

Килими відзначаються найбільшою різноманітністю щодо композиції орнаменту серед усіх видів народних тканин. Вони побутують як тканини щоденного вжитку, а також обрядового призначення і відображають найвищі досягнення ткацтва.

В їх орнаменті гуцульські майстри зібрали і закріпили найулюбленіші і найбільш типові мотиви і відобразили їх у найрізноманітніших композиційних формах.

Художні особливості гуцульських домотканих килимових виробів кінця ХІХ - початку ХХ ст., як відзначає дослідниця Олена Никорак, «базуються на апробованих віками принципах декору,

спільних для багатьох традиційних узорних тканин -переміток, скатертин, пошивок, ліжників, верет та інше».

Для них характерні стрічкові композиції із членуванням всієї площини виробу на три, п'ять, сім (непарну кількість) основних широких горизонтальних смуг, які здебільшого побудовані за схемою закритого рядка.

У центрі кожної смуги розташовано велику ромбовидну фігуру із ступінчастими, зубчастими на зовнішній стороні гачкоподібними відростками. Іноді ромб обрамлено у складніші за конфігурацією шестигранні медальйони. Бічні краї замикаються здебільшого спареними мотивами ромбів концентричної будови кількома зигзагоподібними «кривулями» суміжних кольорів, із східчастим контуром або іншими спорідненими мотивами. Часто ці площини чергуються з групами гладких різнокольорових і дрібно узорних смуг, утворених мотивами скосиків, клинців, ромбиків.

Смуга, яка займає середину поля килима, відділяється від бічних кольором і багатим рисунком, а основні узорні смуги відмежовуються одна від одної вузькими дрібно узорними або гладкими поясками.

Загалом, композиції гуцульських килимів побудовані за законом симетрії, рівноваги та співмірності ширших і вузких смуг

Найбільш поширеними композиціями гуцульських килимів є «гуцул», «старий гуцул», «граничник».

В основі композиції «старий гуцул» лежить поділ поля килима на три широкі смуги з однаковим орнаментом на них: одна з них розташована у центрі, інші дві - симетрично по обидва боки.

Між широкими смугами розміщені вузькі, прикрашені мотивами «клинці» або «пилки».

Кольорові смужечки розділяють і широкі, і вузькі смуги.

Широкі смуги виділяються кольором тла і масштабом орнаментального мотиву. Здебільшого це багатогранник, у центрі якого виділяються кольором витягнуті ромби з гачками. Поле смуги заповнене дрібними ромбовидними фігурами.

«Ці домінуючі площини чергуються з групами гладких різнокольорових і дрібно узорних смуг, утворених мотивами стосиків, ромбиків, прямокутників, трикутників та ін.» . Мотиви вільно розташовуються або повторюються позмінно вздовж смуги за схемою закритого або відкритого рядка. їм підпорядковуються вузькі стрічки з ідентичними мотивами.

Композиція «гранишника» («граничника») дещо відрізняється від килимів типу «гуцул», хоч і побудована за тим же принципом чергування орнаментованих смуг різної ширини.

Основне композиційне навантаження у килимах цього типу лежить на трьох центральних широких смугах, малюнок яких являє собою комбінацію ромбоподібних фігур. Широких смуг може бути п'ять, рідше - сім.

Конфігурацію ромбоподібних фігур утворюють глибокі прямокутні зубці. Зубчасті контури гребенеподібного ромба м'яко вписуються в тло, тому фігура виглядає легкою і органічно сприймається у наростаючому гребенеподібному восьмикутнику.

Відрізняється «граничник» тим, що контури восьмикутників у ньому обведені іншим кольором.

І хоч майже в усіх гуцульських геометричних малюнках використовується переважно мотив ромба, однак характер його конфігурації завжди різний: він може бути прямокутний, витягнутої форми, з розчленованими сторонами чи кутами; йому може бути надана загострена й округла форма; він може бути розчленований на два трикутники й сходитися гострими кутами.

У створенні малюнків фантазія гуцульських умільців безмежна, а з погляду колориту вони фактично неповторні.

Кольорову гаму гуцульських килимів визначають контрасти співставлення насичених, темних і холодних кольорів різної тональності.

Слід відзначити, що для найдавніших килимів характерні фони, що мають природний колір вовни - білий, сірий, коричневий, чорний.

Килими, які мали орнаментальну кайму, мистецтвознавці поділяють на дві групи: перша — килими з однаковими кольорами кайми і центрального поля; друга — килими, у яких кайма і центральне поле різного кольору.

У килимах кінця XIX — XX ст. важливе значення при вирішенні композиції орнаменту мають колористичні рішення. Підбір кольорів, уміле співставлення в орнаменті контрастних і доповнюючих кольорів, розбивання більших форм на дрібні кольорові ділянки, різне розкольоровування подібних формою мотивів, сміливе акцентування в композиції одного провідного кольору творять справжні дива народного мистецтва.

Серед усіх видів народних тканин найбільшою різноманітністю щодо композиції орнаменту відзначаються килими. Побутуючи серед народу протягом багатьох сторіч як тканини щоденного і святкового вжитку та обрядового призначення, килими відображають усе краще, що створив народ у галузі декоративного ткацтва. В їхньому орнаменті народ зібрав і закріпив найулюбленіші і найбільш типові для орнаменту народних тканин мотиви й відобразив їх у найрізноманітніших композиційних формах.

Для гуцульських килимів найбільш типовий є орнамент, побудований за схемою смуг. Особливо характерний він для Гуцульщини в період другої половини XIX ст. Такий тип орнаменту зустрічається по всій території західних областей, де тільки розвивалось килимарство, а також у тих районах східних областей, де вжився в килимарстві горизонтальний верстат.

Другий тип становить композиції, в яких поодинокі орнаментальні мотиви килима розташовуються по його полі за схемою прямої або косої клітки. Така побудова композиції менш поширена і пов'язується з килимами окремого побутового призначення, типу ліжкових і долівкових килимів.

Третій тип складають композиції централізованого порядку, де елементи орнаменту килима групуються навколо одного осередку і творять з ним логічно пов'язаний, закінчений образ.

Крім згаданих основних типів побудови орнаменту, на народних можна виділити чималу кількість варіантів і перехідних типів.

В композиціях сучасного типу в залежності від внутрішньої побудови смуг і способу їх розпланування на полі килима виступають найчастіше такі варіанти,

- орнаментальні смуги (рядки) будуються з однорідних або з двох чи трьох різних мотивів так, що один мотив заповнює один рядок;
- в одному і тому ж рядку чергуються два і більше різнозначних мотивів;
- чергуються в рядках вільно або зазублюються своїми виступами й щільно пов'язуються один з одним.

Побудована в такий спосіб смуга являє собою композиційно завершену цілість. Смуга, що займає середину поля килима, виділяється від бічних кольором і багатим рисунком. Основні узорні смуги відмежовуються одна від одної вузькими дрібноузорними або гладкими поясками.

За такою схемою побудовано орнамент настінних і напільних килимів геометричної орнаменталії Гуцульщини відомих під назвою "граничний", "гуцул", "скрипки", "кучері". Таким орнаментальним композиціям властива

поліхромність - поєднання яскравих контрастних кольорових смуг на чорному тлі.

Спільною рисою для всіх згаданих варіантів смугастого килима є те, що їх орнамент орієнтується завжди паралельно до ниток пробка. Побудова окремих мотивів і орнаменту в цілому зберігає завжди статичний вигляд.

Етнічна спадщина сучасного ткацтва гуцулів найбільшою мірою виявляється особливостях декорування і побутового застосування народних килимів. В основі ткання килимів регіону, як і всіх інших видів народних тканин, лежить домашнє ремесло.

Художньо-стильові особливості гуцульських килимів дають підставу вважати, що формувались вони на основі місцевих традицій народного ткацтва, історично установлених протягом століть. Локальні особливості декору свідчать про генетичні зв'язки горян Галичини і Буковини.

Типовим для гуцульських килимів є орнамент, побудований за схемою смуг, де вони можуть чергуватися одна з іншою на деякій відстані або відмежовуючись одна від іншої тільки вузькими без узорними смужками і творити таким чином орнамент без спільного фону.

Отже, килимарство Гуцульщини – цілком сформоване явище, яке склалося в процесі тривалого історичного розвитку. Воно відображає високий рівень культури, естетичні смаки населення Гуцульщини. Художні якості гуцульських килимів базуються на принципах орнаментально - композиційного рішення традиційних верет, ліжників, килимів.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПИЛОВОГО ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ (НА ПРИКЛАДІ М. ЧЕРНІВЦІ)

Автор:

Лукул Максим,
учень 7 класу
Чернівецької гімназії № 2

Наукові керівники:

Ситнікова І. О., кандидат біологічних наук, доцент
Інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ імені
Ю. Федьковича;

Кушнір Алла Іванівна, заслужений вчитель
України, вчитель біології та екології Чернівецької
гімназії № 2

Пил – це маса твердих частинок, присутніх в одиниці об'єму повітря внаслідок впливу природних та антропогенних факторів. В урбоєкосистемах пил є одним із потужних забруднювачів атмосферного повітря та утворюється в результаті надходження викидів з промислових підприємств, автотранспорту, проведення будівельних робіт та роботи з благоустрою. До факторів, які впливають на кількість пилу в повітрі відносять: чисельність та щільність міського населення, кількість, потужність промислових підприємств, ступінь їх обладнання очисними установками, тип вуличних покриттів і ступінь їх очищення, характер опадів та пора року.

До складу пилу входять частинки землі, піску, в ньому багато вихлопних та чадних газів, діоксиду сірки та оксиду азоту. Пил негативно впливає на стан здоров'я людини: спричинює подразнення слизової оболонки носа, алергію та захворювання дихальної системи. Також пил здійснює негативний вплив і на рослинність міста, пригнічуючі розвиток і функціонування рослин.

Компоненти екосистем, що приймають участь у процесах виведення забруднювачів з різних шарів атмосфери та ґрунту за рахунок їх накопичення і трансформації, можуть бути умовно визначені як стоки забруднювачів. Рослинність і ґрунт являють собою основний стік атмосферних аерозолів та пилових часток. Рослинність певною мірою регулює газовий склад повітря й ступінь його забруднення, впливає на кліматичні характеристики міських територій, знижує рівень шумового фактору. Першими накопичувачами, що приймають низхідні потоки з атмосфери, є листки. Слід зазначити, що осадження пилу листками також залежить не тільки від характеру поверхні листка, його конфігурації, електростатичних ефектів, але й аеродинамічних умов у кронах, ступеню її ажурності. Останні обставини особливо важливі, оскільки рослинність, у буквальному сенсі слова, пригнічує рух повітря і зменшує його турбулентність. Це і сприяє седиментації пилу. Зелені насадження сприяють зниженню запиленості внаслідок уповільнення

швидкості руху забрудненого потоку в зелені масиви й випадання пилу на поверхню листя, хвої, гілок і стовбурів. Під деревами у результаті різниці температур виникають спадні потоки повітря, що спричиняють осідання пилу. Пил який осів на листові поверхні чи на стовбурі дерева змиває дощ або струмінь води під час поливу зелених насаджень. Липа серцелиста (*Tilia cordata* Mill.) має максимальну пилоосаджуючу здатність серед листяних дерев, а також поширена в зелених насадженнях міст.

Мета роботи – оцінити рівень пилового забруднення атмосферного повітря вулиць м. Чернівці.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Визначити відносну запиленість атмосферного повітря на досліджуваних вулицях міста в літній і осінній періоди;
2. Дослідити рівень запиленості листової пластинки липи серцелистої (*Tilia cordata* Mill.) на досліджуваних вулицях у різні періоди;
3. Порівняти рівень пилового забруднення повітря в літній і осінній періоди.

СТАН ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ

Оцінка забруднення та охорони атмосферного повітря в умовах переходу України до сталого розвитку набуває вагомого значення в питаннях вивчення безпеки життєвого простору людини. Велика кількість забруднюючих речовин, що надходять в атмосферне повітря, несуть не тільки екологічну шкоду природному середовищу, але й містять у собі загрозу для здоров'я людини. Саме якість атмосферного повітря – одна із основних характеристик екологічної безпеки, оскільки повітря – головний продукт споживання, а його наявність – основна умова існування.

Атмосферне повітря забруднюється різними газами, суспендованими дрібними часточками і рідкими речовинами, які негативно впливають на живі організми, погіршуючи умови їх існування. Джерела його забруднення можуть бути *природними* і *антропогенними*.

Природні забруднення атмосфери здебільшого не завдають великої шкоди людині, тому що відбуваються за певними біологічними законами і регулюються кругообігом речовин, виявляються періодично.

Найбільшої шкоди завдає штучне забруднення атмосфери, яке відбувається внаслідок зміни її складу та властивостей під впливом діяльності людини. Антропогенне забруднення атмосферного повітря шкідливими речовинами спричиняється *стаціонарними джерелами* та *пересувними засобами*.

В Україні основними забруднювачами атмосферного повітря є стаціонарні джерела, до яких належать промислові підприємства, теплові електростанції та котельні. Значний внесок у забруднення мають підприємства чорної металургії, енергетики, вугільної промисловості, хімічної та нафтохімічної промисловості (рис.1).

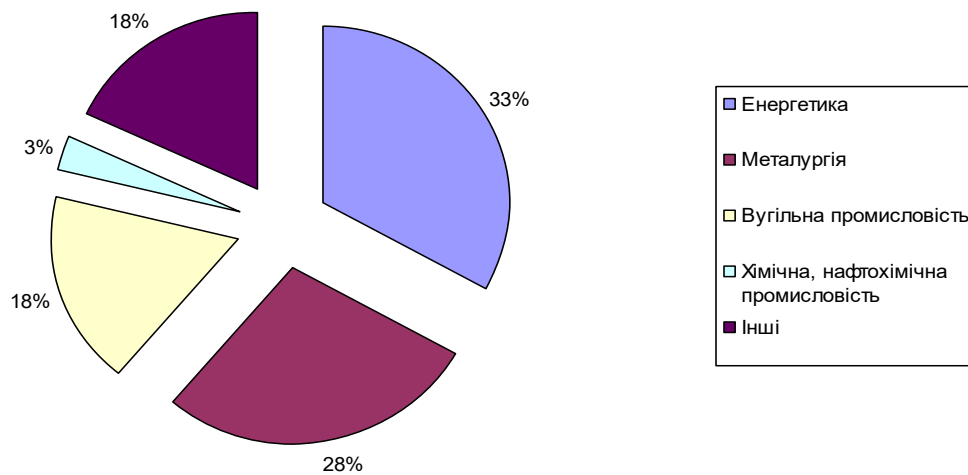

Рис. 1. Внесок різних галузей промисловості у забруднення атмосфери

Велика кількість забруднюючих речовин від цих джерел, що надходять щорічно, зумовлюють стійке забруднення атмосферного повітря.

Незважаючи на певний спад виробництва, стабільно високим залишається забруднення повітряного середовища великих міст і промислових центрів. А отже, близько 70 % населення країни проживає на територіях, де стан атмосфери не відповідає гігієнічним нормативам.

Аналіз викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря на одного мешканця України протягом 2000-2013 року показав, що сумарні викиди шкідливих речовин (SO₂, NO_x, NH₃, CO, зважених частинок, суспендованих твердих частинок) збільшувалися поступово від 100,4 до 129,4 кг/особу. Протягом наступних 2014-2015 років мало місце зниження сумарних викидів забруднюючих речовин до 93,3 кг/особу, що становило 38,3%. Аналогічна тенденція зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в розрахунку на одну особу спостерігалася і протягом 2017-2019 рр. Зокрема, у 2017, 2018 та 2019 рр. обсяг викидів склав відповідно 60,8, 59,3 і 58,5 кг/особу.

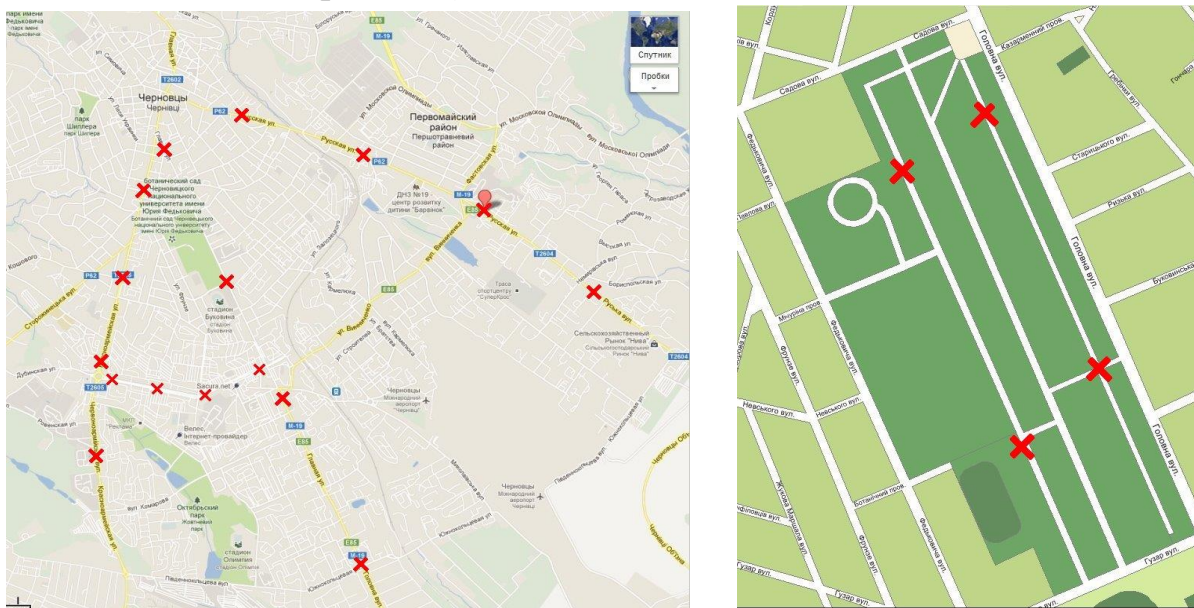
Наш час характеризується небаченими масштабами транспортних перевезень – як вантажних, так і пасажирських. Відповідно, збільшуються й масштаби шкоди, якої вони завдають природі (див. табл.1).

Автотранспорт серед пересувних джерел дає близько 90% усіх токсичних викидів у атмосферу промислових міст. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від автотранспорту у 2011 році склали 2313,7 тис. т, а в 1995 – 1796,5 тис. т., тобто зросли на 28,8%. Викиди автотранспорту в деяких регіонах України становлять більшу частину від загальної кількості викидів. Так, в Ужгороді – 91 %, Полтаві та Хмельницькому – 88 %, Івано-Франківську і Луцьку – 83 %, у Львові – 79 %, у Вінниці та Києві – 77 %. Великий обсяг викидів від автотранспорту пояснюється, насамперед, збільшенням кількості приватного автотранспорту, експлуатацією технічно-застарілого автомобільного парку, використанням палива низької якості, аварійним станом доріг.

Отже, високий рівень впливу на довкілля щодо забруднення атмосферного повітря мають металургійна, машинобудівна, добувна й хімічна галузі промисловості. Істотну частку в забрудненні повітря вносить погіршення якості палива та різке збільшення кількості автотранспорту.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для оцінювання рівня пилового забруднення атмосферного повітря в межах м. Чернівці було обрано вулиці міста із інтенсивним рухом автотранспорту: вул. Головна, вул. Червоноармійська, Проспект Незалежності. На кожній із досліджуваних вулиць визначали чотири точки (рис.2, А), в яких проводили дослідження. В якості контролю було обрано територію парку відпочинку імені Т. Шевченка (рис.2, Б.).

А

Б

Рис. 2. Карта-схема розташування досліджуваних точок на вулицях м. Чернівці: А- вулиці Головна, Героїв Майдану, проспект Незалежності, Б – парк імені Т.Шевченка

Для проведення фітоіндикаційного дослідження рівня забруднення атмосферного повітря пилом обрано найбільш поширений вид – липа серцелиста (*Tilia cordata* Mill). Дослідження проводились в літній (червень місяць) та осінній (листопад) періоди.

Рівень забруднення атмосферного повітря визначали гравіметричним (ваговим) методом за кількістю пилу на листовій пластинці. З цією метою з нижньої частини крони дерев на висоті 1,5 м відбирали по 20 листків з 4 точок на досліджуваній вулиці. Відбір листків здійснювали протягом одного дня на всіх вулицях і на контрольній території. У лабораторії пил з листків змивали в ємність з водою (500 мл). Водні розчини фільтрували через

паперові фільтри, які попередньо зважували. Фільтри висушували в термостаті при $t=105^{\circ}\text{C}$.

Масу пилу визначали за формулою:

$$m = (m_1 - m_2) / S, \text{ де}$$

m – маса пилу, $\text{мг}/\text{см}^2$;

m_1 – маса фільтра до висушування, мг ;

m_2 – маса фільтру після висушування, мг ;

S – сумарна площа листків, см^2

Визначення площі листка проводили ваговим методом, який базується на порівнянні маси квадрата паперу з масою листка рослини, який має таку ж довжину та ширину. Для цього на листку паперу окреслювали квадрат, який дорівнює довжині та ширині листка, акуратно обводили його контури. Обчислювали площу паперового квадрата та зважували. Після цього обводили контури листка рослини на цьому квадраті паперу, вирізали його і також зважували.

Знаходили площу листка за формулою:

$$S_{\text{л}} = \frac{P_{\text{л}} * S_{\text{кв}}}{P_{\text{кв}}}, \text{ де}$$

$S_{\text{л}}$ – площа листка, см^2 ;

$P_{\text{л}}$ – маса паперового листка, г ;

$P_{\text{кв}}$ – маса паперового квадрата, г ;

$S_{\text{кв}}$ – площа паперового квадрата, см^2

Відносну запиленість атмосферного повітря визначали лічильним (мікроскопічним) методом. З цією метою в досліджуваних точках вулиць міста на узбіч дороги на відкритому просторі залишали предметне скло на 15 хв., на яке попередньо наносили краплю дистильованої води. Після чого накривали краплю з частками пилу, що осів на предметне скло, покривним скельцем. Одержаний мікропрепарат розглядали під мікроскопом. Підраховували кількість пилових часток у краплині, визначали їх форму та розмір. Статистичну обробку одержаних результатів проводили за критерієм Стюдента при $P < 0,05$.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Пил створює істотну небезпеку забруднення атмосферного повітря. Як свідчать літературні дані, чисельне значення маси пилоподібних часток та аерозолів, $\text{т}/\text{рік}$, що викидаються в атмосферу, у середньому в 10-100 разів більше за викиди інших найпоширеніших забруднювачів.

У результаті наших досліджень показано, що на всіх досліджених вулицях спостерігається висока відносна запиленість повітря порівняно з контролем як в літній, так і в осінній періоди (табл.1).

Відносна запиленість повітря

Реперна точка	Кількість часток пилу, шт.	
	літній період	осінній період
Парк ім. Т. Шевченка	$9,5 \pm 1,9$	$10,04 \pm 2,0$
Вул. Головна	$36,3 \pm 2,9$ *	$26,1 \pm 2,2$ *
Вул. Героїв Майдану	$25,6 \pm 2,7$ **, **	$17,8 \pm 1,3$ **, **
Проспект Незалежності	$25,3 \pm 2,5$ **, **	$17,7 \pm 1,9$ **, **

Примітка: тут і подалі:

* - достовірна різниця порівняно з контролем за критерієм Стьюдента, $P < 0,05$;

** - достовірна різниця порівняно з показником на вул. Головна за критерієм Стьюдента, $P < 0,05$;

Зокрема, найбільша приземна концентрація пилових часток у повітрі протягом досліджуваних періодів визначена на вул. Головна. На цій вулиці спостерігається збільшення відносної запиленості в 3,8 разів у літній період і в 2,6 разів в осінній порівняно з відносно чистою територією (парк імені Т.Шевченка).

Рівень запиленості приземного шару повітря на двох інших досліджених вулицях однаковий і також вищий порівняно з контролем (табл.1). Так, у літній період концентрація пилу в 2,6 разів менша ніж на контрольній території, а в осінній період – у 1,7 разів. Проте на вул. Героїв Майдану та проспекті Незалежності приземна концентрація пилу є меншою ніж на вул. Головна на 30% і 32 % у літній і осінній періоди відповідно.

Отже, виявлено збільшення пилового забруднення повітря в літній і осінній періоди на досліджених вулицях міста, що пов'язано, імовірно, з високою інтенсивністю руху автотранспорту. Найбільший рівень забруднення повітря пилом на вул. Головна може бути пов'язаний із тим, що ця вулиця є достатньо вузькою та забудованою. У зв'язку з цим пил відбивається від будівель і осідає в приземному шарі, а не розсіюється.

Також нами було визначено форму, розмір та характер розміщення пилових часток. Виявлено, що всі пилові частки, які накопичувались на предметному скельці мали округлу форми та були щільно розміщені. Їх розмір коливався від дрібних до великих. Переважно зустрічались пилові частки дрібні (38-50 %) та середнього розміру (44-50 %), частка великих пилових забруднень була незначною (13-18 %) (рис. 3).

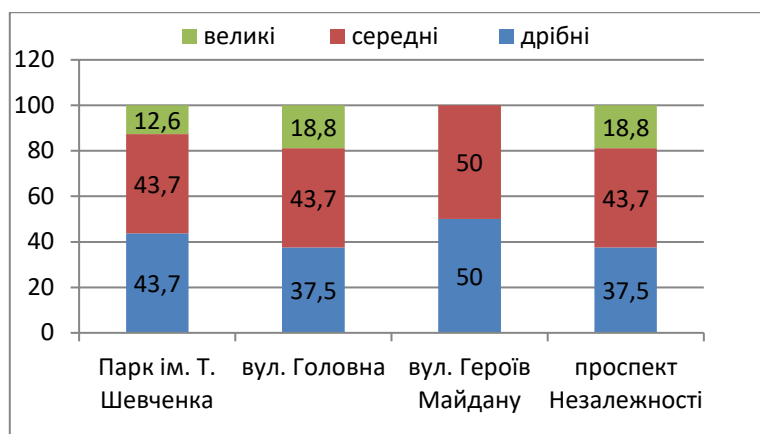

Рис. 3. Розподіл пилових часток різного розміру, %

Аналіз кількості пилу за його накопиченням на листових пластинках дерев показав, що найбільшу кількість пилу $4,9 \text{ мг/см}^2$ у літній період накопичують листові пластинки липи серцелистої, що зростає на вул. Головна (табл. 2).

Таблиця 2

Маса пилу з листя липи серцелистої (*Tilia cordata* Mill), мг/см^2

Досліджувальні точки	літній період	осінній період
Парк ім. Т. Шевченка	$2,9 \pm 0,23$	$2,2 \pm 0,24$
Вул. Головна	$4,9 \pm 0,19^*$	$1,6 \pm 0,09^{\wedge}$
Вул. Героїв Майдану	$4,0 \pm 0,16^{*,**}$	$2,3 \pm 0,25^{\wedge}$
Проспект Незалежності	$4,1 \pm 0,17^{*,**}$	$2,0 \pm 0,13^{\wedge}$

Примітка: $\wedge$ - достовірна різниця порівняно з літнім періодом спостережень за критерієм Стьюдента, $P < 0,05$

На листках дерев, що зростають вздовж вул. Героїв Майдану та проспект Незалежності маса пилу незначно відрізнялася від маси пилу на вул. Головна та становила $4,0$ і $4,1 \text{ мг/см}^2$ відповідно. Водночас маса пилу на листках дерев, що зростають на досліджених вулицях міста була більшою за масу пилу на листках дерев умовно контрольної зони.

В осінній період не виявлено достовірної різниці в масі пилу на листках липи серцелистої, що зростала на контрольній території та на досліджуваних вулицях. Водночас в цей період спостерігалось зменшення кількості пилу на листках дерев приблизно в 2-3 рази порівняно з літнім періодом (табл. 2).

Отже, найбільше пилове забруднення спостерігається влітку, потім восени кількість осадженого пилу зменшується. Можливо це пов'язано з тим, що в червні було спекотно, відсутні дощі, тому кількість пилу у повітрі висока. В листопаді кількість опадів зростає, що призводить до періодичного змиву осаджених повітряних аерозолів. Збільшується вологість повітря, кількість днів з туманами, що зменшує концентрацію пилу в атмосфері.

З метою зниження вмісту пилу на вулицях міста Чернівці можна рекомендувати: регулярне вологе прибирання вулиць міста, створювати зелені захисні насадження уздовж автошляхів, враховуючі пилозатримуючу здатність дерев та їх стійкість до пилу та інших забруднювачів.

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ *HERACLEUM SOSNOWSKYI* MANDEN. НА ТЕРИТОРІЇ М. ЧЕРНІВЦІ

Автор:

Балан Анастасія,
учениця 11 класу
Чернівецького міського ліцею №3
медичного профілю

Науковий керівник:

Москалик Галина Георгіївна, кандидат
біологічних наук, доцент Інституту біології,
хімії та біоресурсів ЧНУ імені
Ю.Федьковича

Поява нових інвазійних видів у складі екосистем – результат неконтрольованого впливу на довкілля. Поширення *Heracleum sosnowskyi* Manden. в Україні останнім часом набуває безконтрольного та хаотичного характеру. Інтродукція виду, завезеного у 40–х роках минулого століття виявилася необґрунтованою. В місцях колишнього вирощування залишився великий насінневий «банк». Насіння проникло в річково-долинні коридори, на узбіччя доріг та стало екологічною проблемою для всієї території України. Вторинний ареал виду щороку розширюється, проте ще не досяг своєї екологічної межі.

H. sosnowskyi порушує нормальне природне функціонування місцевих екологічних систем і створює навколо себе власну екосистему. Вид не має конкурентів та природних ворогів, великі листки створюють затінені умови, в яких інші види більше не ростуть. Вид небезпечний для сільськогосподарських культур, тварин та здоров'я людей.

Тому дослідження біологічних та екологічних особливостей *H. sosnowskyi*, вивчення ареалу поширення з метою подальшого запобігання його розповсюдженню – актуальна тема для дослідження.

З огляду на вище зазначене **мета** дослідження: оцінити екологічні загрози *Heracleum sosnowskyi* Manden. на території м. Чернівці.

У зв'язку з цим перед нами стояли наступні **завдання**:

1. Описати вектор проникнення та поширення *H. sosnowskyi* в Україні та в м. Чернівці.
2. З'ясувати хімічну активність органів *H. sosnowskyi*.
3. Оцінити регенеративну здатність рослин *H. sosnowskyi*.

ОСОБЛИВОСТІ РОСТУ І РОЗВИТКУ *HERACLEUM SOSNOWSKYI* MANDEN

Життєвий цикл *H. sosnowskyi* поділяється на три основні вікові періоди: первинного спокою (латентний), прегенеративний (віргінільний) та генеративний. У першому періоді, насіння *H. sosnowskyi* восени потрапляє на ґрунт або в верхній шар ґрунту і проходить стратифікацію при знижених температурах.

Навесні, як тільки сходить сніг насіння починає проростати (віргінільний період). Проростки з'являються в березні – напочатку квітня при негативній середньодобовій температурі повітря. Проростки невеликі, їх довжина становить 3–3,5 см.

У рослин *H. sosnowskyi* перехід у генеративний віковий період відбувається у момент, коли формується зимуюча брунька. До кінця вегетації у неї вже закінчують закладатися зачатки всіх основних частин квітконосного пагона. Подальші процеси диференціації відновлюються напочатку весни, коли брунька знаходиться ще в ґрунті. Відбувається подовження міжвузля, вихід із ґрунту верхівки квітконосного пагона зі сформованим на ньому центрального зонтика, подовження середнього міжвузля.

Суцвіття *H. sosnowskyi* називають зонтиком. Після формування насіння, квітконосний пагін відмирає разом з підземною частиною рослини і кореневою системою. Відповідно першим зацвітає центральний зонтик, та першими розкриваються крайові квіти, потім – внутрішні. Тривалість цвітіння однієї рослини *H. sosnowskyi* становить 20–30 діб, а колонії в цілому – до 40–45 діб.

Зазвичай, в колоніях *H. sosnowskyi* кількість квітучих дорослих рослин у популяції в середньому становить близько 10%. Рослини, що відцвіли завершують свій життєвий цикл, тоді як всі інші зберігаються у вегетуючому стані до наступного року. У *H. sosnowskyi* після плодоношення відмирає не лише квітконосний пагін, але й уся рослина (підземна частина і коренева система). Причиною цього є відсутність процесу розгалуження вегетативної частини пагона трирічних рослин, в результаті чого на ній не здатні розвиватися бічні розетки асиміляційних листків. Такі рослини можуть цвісти й плодоносити лише раз у житті, після чого відмирають.

МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріал дослідження – борщівник Сосновського (*Heracleum sosnowskyi* Manden.) (рис.1.), який належить до адаптованих людиною видів для власних потреб.

Територія дослідження м. Чернівці.

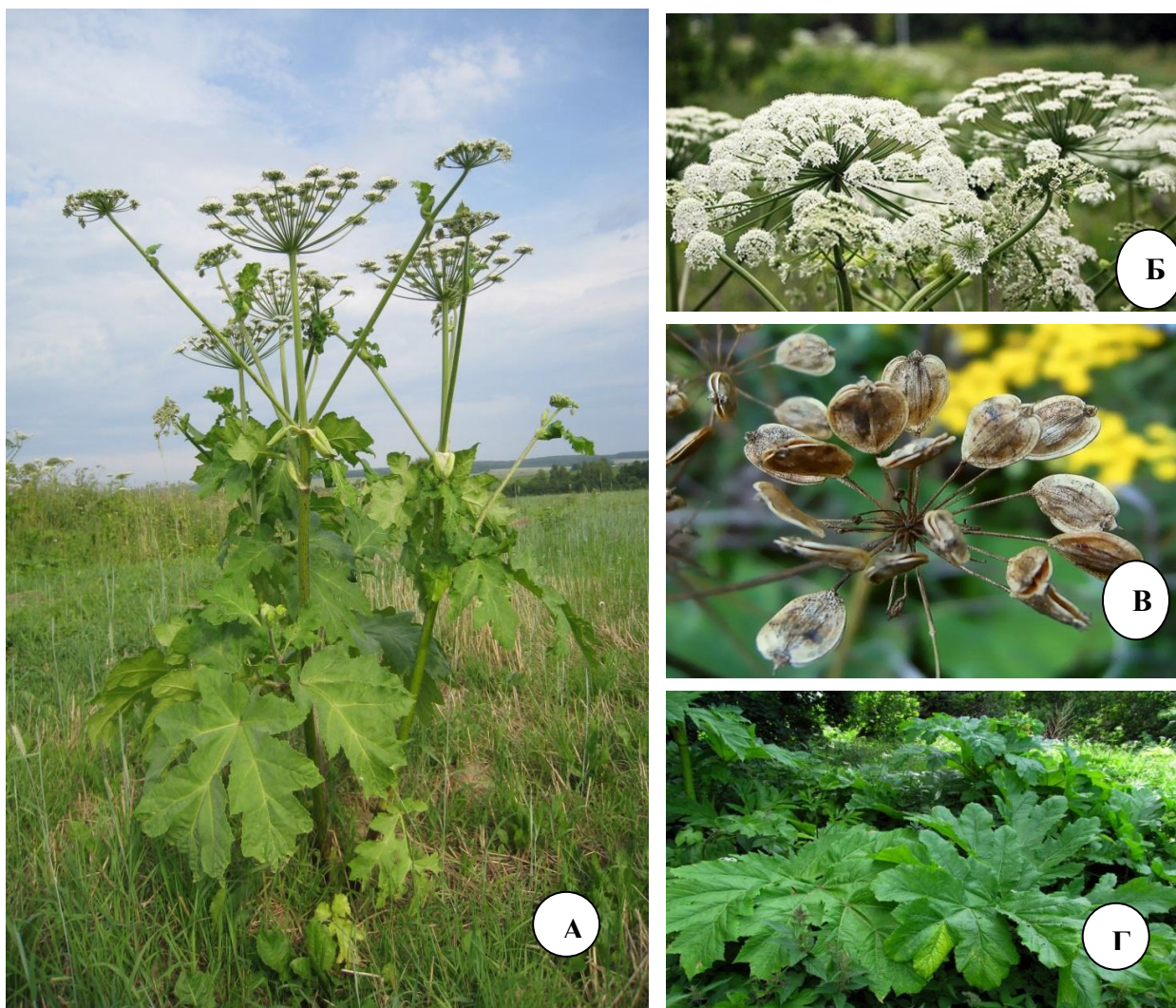

Рис. 1. Борщівник Сосновського *H. sosnowskyi*:

А – загальний вигляд; Б – фрагмент суцвіття; В – насіння; Г – листя

ПОШИРЕННЯ *HERACLEUM SOSNOWSKYI* MANDEN. НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА М. ЧЕРНІВЦІ

H. sosnowskyi – вид, який освоював території і розширяв ареал популяції за допомогою людини, причому у більшості випадків свідомо.

Вперше вид знайдений в Грузії (Месхетії) і в 1944 році описаний Ідою Манденовою. Свою ботанічну назву цей вид отримав в честь дослідника флори Кавказу Д. І. Сосновського (1885-1952) . Походить *H. sosnowskyi* з гірських лісів та субальпійських лук Центрального та Східного Кавказу, Закавказзя і Туреччини, де місцеві жителі використовували молоде листя для приготування борщів.

Перші дослідження по вивченню і використанню *H. sosnowskyi* як силосної рослини розпочалися в період з 1947-го по 1952 роки Полярно-Альпійським ботанічним садом, розміщеним поблизу міста Кіровськ, Мурманської області.

На територію України вид завезений у 1949 році з Кабардино-Балкарської АССР і висіяний у Центральному ботанічному саду АН УРСР. З 1962 року велося широкомасштабне вивчення виду на території України у ролі нової кормової рослини та перспективного медоносу.

Проаналізувавши літературні дані вітчизняних науковців про поширення *H. sosnowskyi* на території України за останні 10 років, нами з'ясовано, що вид поширений у дес'яти областях України. Цікаво, що поширення виду у Чернівецькій області станом на 2019 рік не описано в літературі.

За результатами наших досліджень з'ясовано основні локалітети зростання *H. sosnowskyi* у м. Чернівці (табл.1). Їх виявилось 20, а рослин – 495 шт., висота їх склала в середньому майже 3 м. З'ясовано, що більшість вулиць на яких, виявлено *H. sosnowskyi* належать до Садгирського району (до реформи 2020 р.) м. Чернівці (рис.2).

На основі зазначених літературних відомостей і наших досліджень ми змогли відобразити вектор проникнення та ареал розповсюдження *H. sosnowskyi* по областях України (рис.3). Один вектор проникнення виду з Кабардино-Балкарської АССР, інший з Росії.

Таблиця 1

Локалітети *Heracleum sosnowskyi* Manden. у м. Чернівці

№ з/п	Назва вулиці	Кількість виявлених рослин, шт./100м ²	Середня висота, м
1.	Хотинська	15	2,5
2.	Лугова	20	2,2
3.	М. Рильського	13	3,1
4.	Каштанова	34	2,6
5.	І. Карбулицького	8	3,2
6.	Верховинська	56	2,4
7.	Цілинна	12	2,1
8.	І. Северина	21	2,4
9.	Байкальська	15	3,3
10.	О. Можайського	35	2,9
11.	Учительська	14	3,4
12.	Б. Крижанівського	45	2,8
13.	Зоряна	67	2,9
14.	М. Кривоноса	32	3,4
15.	Виноградна	9	2,7
16.	Камінна	12	2,2
17.	Корсунська	34	2,2
18.	Підлісна	16	1,8

19.	Городня	20	3,5
20.	Селезінська	17	3,1
Разом	20 локалітетів	495 шт.	2,7 м (середнє)

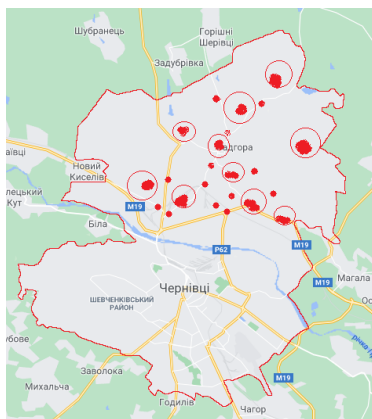

Рис. 2. Локалітети *Heracleum sosnowskyi* Manden. на території м. Чернівці (станом на 2019)

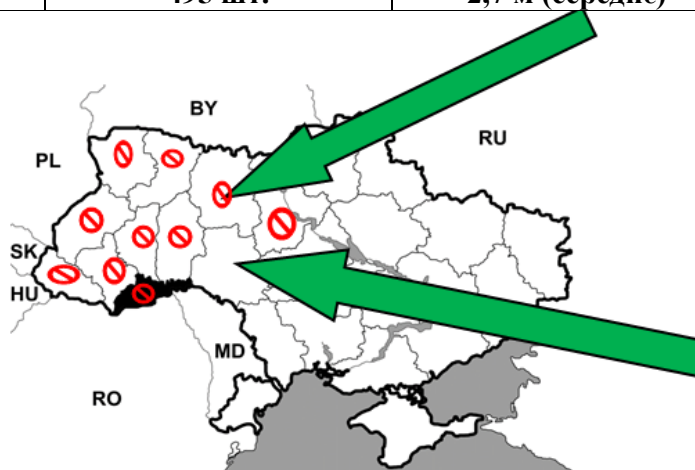

Рис. 3. Вектори можливого проникнення *Heracleum sosnowskyi* Manden. на територію України

ЕКОЛОГІЧНА ЗАГРОЗА ХІМІЧНОГО ВПЛИВУ *HERACLEUM SOSNOWSKYI* MANDEN.

Відомо, що загроза від неконтрольованого поширення *H. sosnowskyi* є комплексною, оскільки вид має хороші адаптаційні властивості, легко дичавіє, швидко проникає у природні екосистеми. Рослини витісняють місцеві види, створюють навколо себе власну екосистему. Крім того науковці відмічають про можливий алелопатичний вплив інвазійного виду на організми.

Алелопатична активність рослин може відображати ступінь його небезпеки для фітоценозів, що, ймовірно, дасть підставити прогнозувати стан природних екосистем за участі виду.

В результаті проведеного експерименту з'ясовано, що енергія проростання насіння *Ph. pratense* під впливом водних витяжок із суцвіття *H. sosnowskyi* в основному була нижчою за контрольне значення (рис.4).

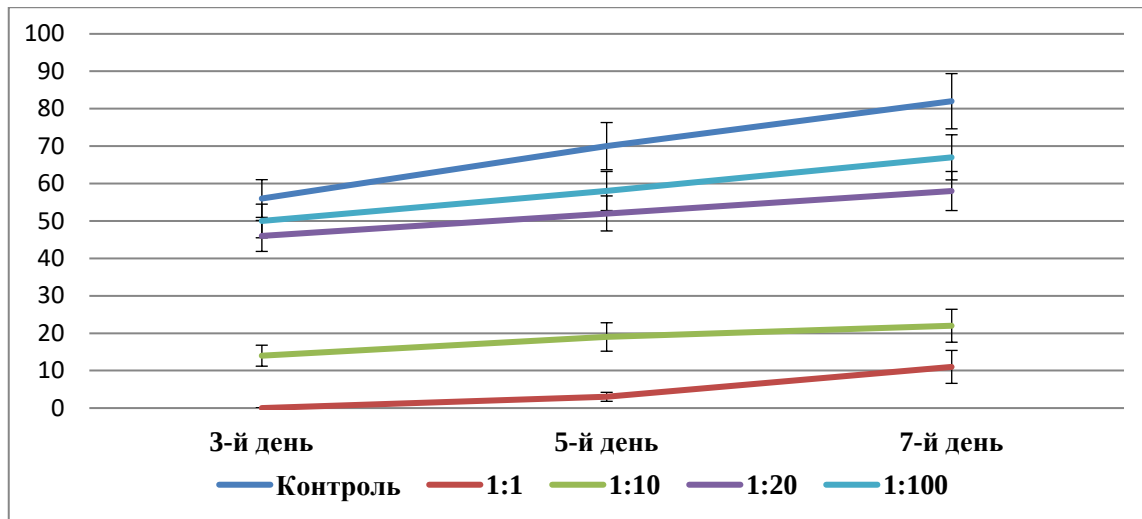

Рис.4. Динаміка проростання насіння *Phleum pratense* L. за дії витяжки з суцвіття *Heracleum sosnowskyi* Manden. (%)

Проте ступінь прояву інгібування залежав від використаної концентрації та дня дослідження. Зокрема, водні витяжки у співвідношенні 1:1 та 1:10 максимально інгібували проростання насіння. Витяжки у співвідношенні 1:20 та 1:100 проявляли аналогічний ефект, проте менш виражений.

Аналогічні результати впливу *H. sosnowskyi* на тимофіївку лугову та жито посівне наводять науковці. Автори відмічають високу алелопатичну активність усіх органів рослин і особливо високу токсичність суцвіть *H. sosnowskyi*.

Для перевірки отриманих результатів нами використано інший тест-об'єкт – *T. aestivum* (рис.5).

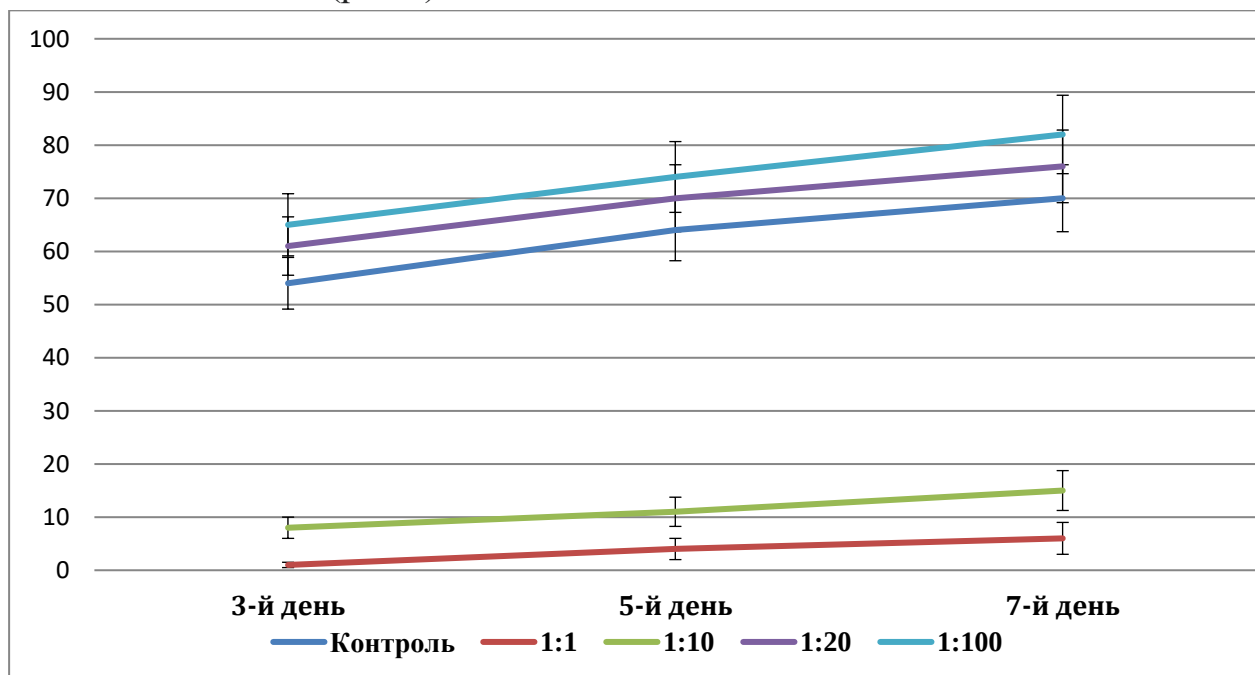

Рис. 5. Динаміка проростання насіння *Triticum aestivum* L. за дії витяжки з суцвіття *Heracleum sosnowskyi* Manden. (%)

Встановлено аналогічну тенденцію, що й у попередніх варіантах. Зокрема, високі концентрації (1:1, 1:10) витяжки із суцвіття *H. sosnowskyi* інгібували проростання насіння *T. aestivum* а більш розведені (1:20, 1:100) – не впливали на показник.

Отже, суцвіття *Heracleum sosnowskyi* Manden. володіє алелопатичною активністю, оскільки різні концентрації витяжок інгібують енергію проростання *Phleum pratense* L. і *Triticum aestivum* L.

ЕКОЛОГІЧНА ЗАГРОЗА РЕГЕНЕРАТИВНОЇ ЗДАТНОСТІ *HERACLEUM SOSNOWSKYI* MANDEN.

Інтенсивність росту *H. sosnowskyi* в природних умовах протягом 13-ти тижнів літньо-осіннього періоду представлена на рис.6

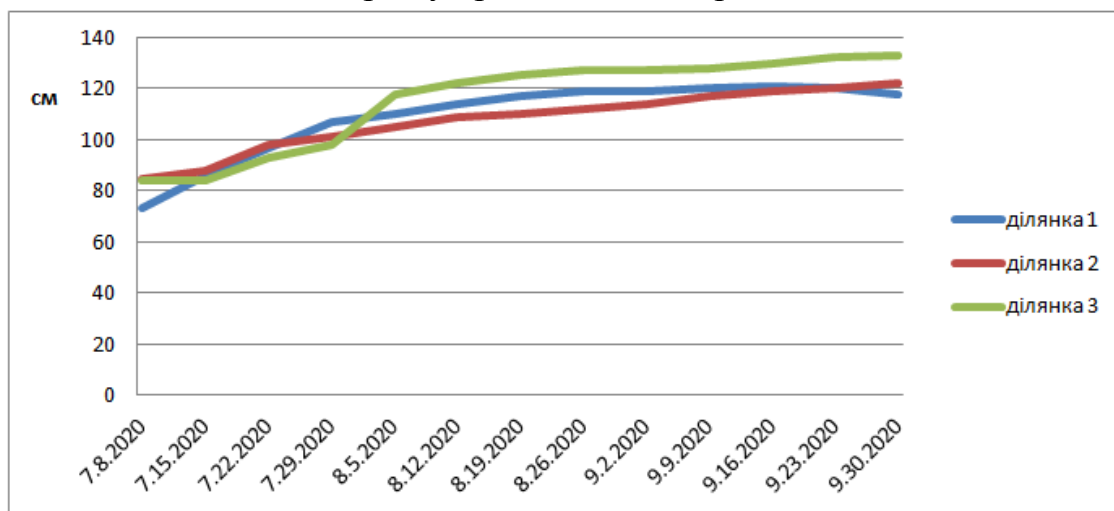

Рис. 6. Динаміка висоти рослин *Heracleum sosnowskyi* Manden. у природних умовах

Відмічено, що за перші 5-ть тижнів (до 05.08.2020) рослини росли швидше (приріст 30 см), ніж протягом наступних 8-ми (приріст 13 см), що, ймовірно, пов'язано із кліматичними умовами та періодом вегетації.

Результати дослідження динаміки відростання *H. sosnowskyi* залежно від різної висоти зрізування представлена на рис.7. Помітно, що будь-який варіант зрізування рослин в цілому сприяв зменшенню висоти *H. sosnowskyi* на кінець експерименту у порівнянні без зрізування.

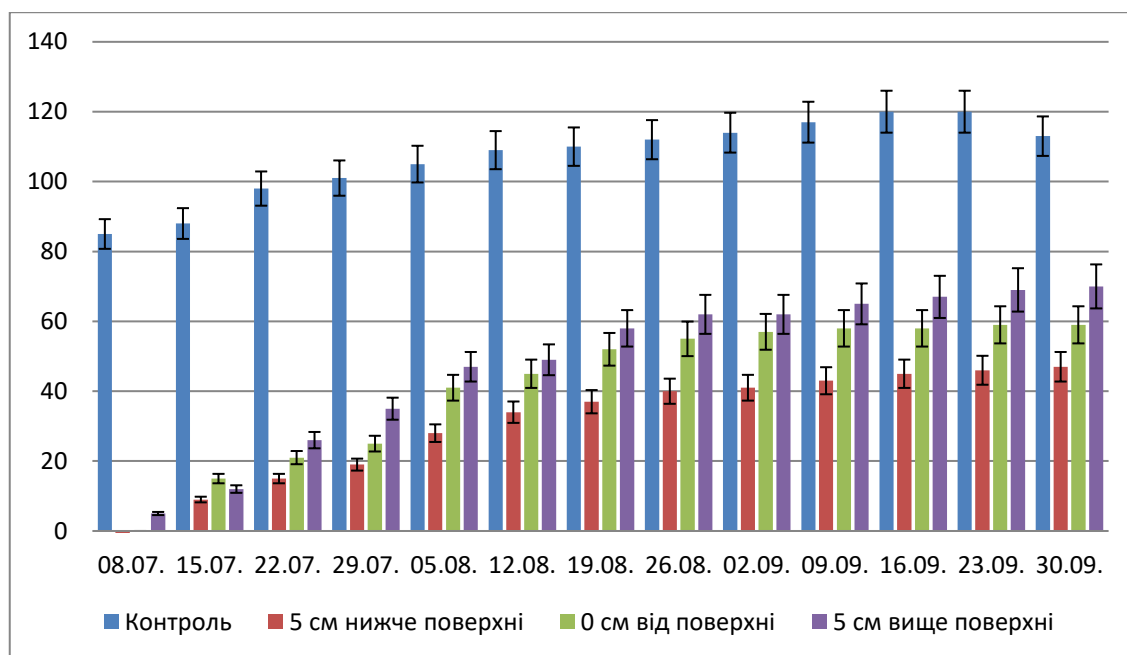

Рис. 7. Динаміка висоти рослин *Heracleum sosnowskyi* Manden. залежно від варіанту зрізування, см

Виявлено, що зрізування рослин на 5 см нижче поверхні ґрунту є найбільш ефективним. Оскільки через 13-ть тижнів експерименту висота рослин склала 47 см, тоді як у контрольному варіанті вона становила 113 см. Підраховано, що за один тиждень рослини відростали на 3,2 см; 4,5 см; 5,0 см відповідно у варіантах із зрізуванням на 5 см нижче, 0 см від поверхні та 5 см вище поверхні ґрунту. Тобто за добу у тих же варіантах рослини збільшувалися на 0,4 см; 0,6 см; 0,7 см.

Для підсилення ефективності контролю за ростом *H. sosnowskyi* науковцями рекомендується проводити 2-3-х разове зрізування протягом вегетаційного періоду рослин. Це спонукало нас розширити схему досліду і провести повторне зрізування рослин за попередніми варіантами. Період після першого зрізування становив 5-ть тижнів, а після другого зрізування спостереження за рослинами проводилося протягом 8-ми тижнів.

Відмічено (рис.8.), що після другого зрізування значно скоротилася швидкість та висота відростання рослин *H. sosnowskyi*. У цілому повторне зрізування рослин призвело до зниження висоти рослин порівняно із контролем на 84 %. Слід відмітити, що варіант зрізування найбільш ефективним виявився аналогічний, як і після першого зрізування – на 5 см нижче поверхні ґрунту, що майже повністю припинило відростання рослин.

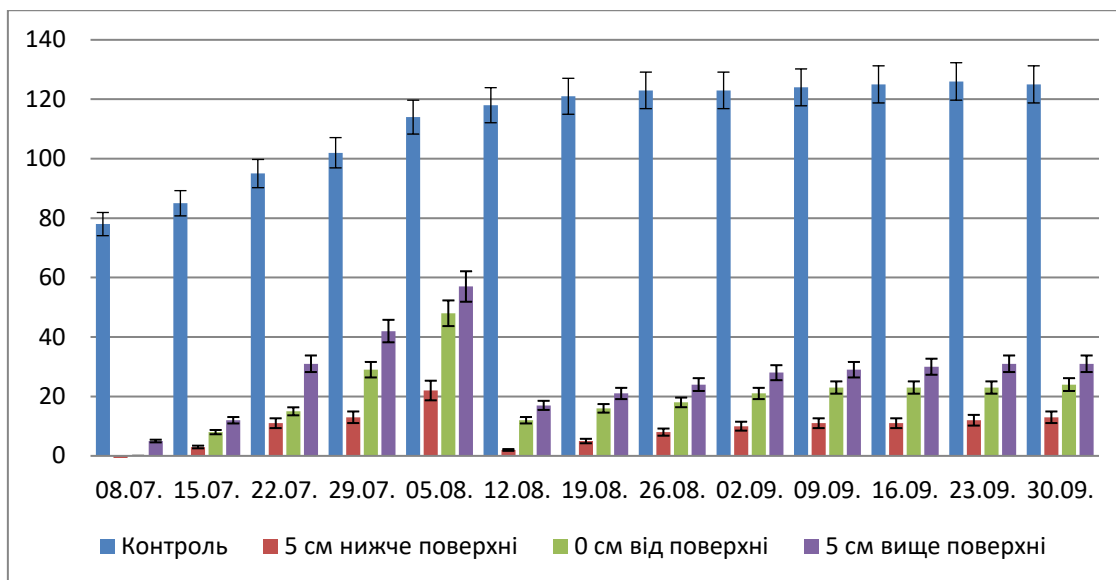

Рис. 8. Динаміка висоти рослин *Heracleum sosnowskyi* Manden. за умови дворазового зрізування, см

Наші дані узгоджуються із результатами досліджень С.В. Мошківської. Автор зазначає, що чим нижче зрізати під корінь рослину, тим ефективніший буде результат. За умови зрізування *H. sosnowskyi* на 10 см нижче поверхні ґрунту рослини бур'яну не змогли відновитися та продовжити свою вегетацію.

Отже, *H. sosnowskyi* володіє високою регенеративною здатністю. Первинне зрізування рослин сприяло зменшенню їх висоти на 50 %. Повторне зрізування, зменшило висоту рослин на 84 %, при чому у варіанті зрізування на 5 см нижче поверхні ґрунту висота зменшилася в 10 разів, ріст рослин призупинився, тому цей метод можна рекомендувати як ефективний для боротьби із небезпечним інвазійним видом.

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ОМЕЛИ БІЛОЇ У ПРИБЕРЕЖНІЙ СМУЗІ РІЧКИ ПРУТ

Автор:

Маєвська Анастасія,
учениця 11 класу
Стрілецькокутського опорного ЗЗСО I-III ступенів
Мамаївської сільської ради

Наукові керівники:

Боднарюк Оксана Миколаївна,
Ковалюк Вікторія Георгіївна, вчителі біології
Стрілецькокутського опорного ЗЗСО I-III ступенів
Мамаївської сільської ради

Зелені насадження відіграють важливу роль у формуванні середовища, мають велике санітарне значення. Ліси, парки, сквери – це своєрідні легені, які очищають забруднене повітря, створюють сприятливий мікроклімат, оздоровлюють довкілля.

На сьогодні в умовах антропогенного тиску і погіршення екологічного стану взагалі, зелені насадження є надто вразливими до захворювань та пошкоджень. Одним з надзвичайно небезпечних захворювань дерев є рослина-напівпаразит омела біла (*Viscum album*), що призводить до їх виснаження та загибелі. В Україні все помітнішими стають темпи поширення омели білої та масштаби ураження цим паразитом зелених насаджень, поляхисних смуг, садів. Вона успішно захоплює все нові і нові території, розширює коло рослин-господарів. Дереву від омели помітно страждають, вона викликає уповільнення росту рослин, їх суховершинність аж до повного всихання. Зникають тисячі дерев – за ними всихають річки. Омела біла забирає воду і поживні речовини з дерева, а органічні речовини продукує самостійно. Деревина втрачає міцність, стає крихкою, дерево трухлявіє. Ураження дерев омелою знижує їх довговічність, а ландшафти втрачають декоративність. Велику загрозу такі дерева становлять під час сильних вітрів і буревіїв. Шкодить омела і лісовим культурам, зменшуючи приріст їх деревини, і плодовим – зниженням їх врожайності.

З давніх-давен людину вражала здатність листя омели зеленіти серед морозів і снігів. В окремих народів Європи існує звичай прикрашати нею житло під час зимових свят, урочистих подій, як символом вічного, невмирущого життя. Це надзвичайний витвір природи, в якому поєднується оригінальність з винахідливістю, підступність з корисливістю.

Цим паразитом вражені дерева, які ростуть вздовж р. Прут на ділянці від м. Чернівці до с. Стрілецький Кут. Ці зелені насадження відносяться до Кіцманського лісництва ДП «Кіцманський ліс АПК» і мають берегоукріплююче та водорегулююче значення.

Мета роботи – дослідити особливості поширення омели білої на правому березі р. Прут в восьмкілометровій зоні від м. Чернівці до с. Стрілецький Кут та, виходячи з отриманих даних, розробити рекомендації для ефективнішої боротьби з омелою білою.

Об’єкт дослідження: ліси Кіцманського лісництва ДП «Кіцманський ліс АПК».

Предмет дослідження – омела біла.

Завдання:

- здійснити теоретичний аналіз зібраної інформації про омелу білу;
- визначити кількість дерев та ступінь їх зараження омелою білою у восьмкілометровій прибережній зоні річки Прут від м. Чернівці до с. Ревно;
- скласти рекомендації щодо методів боротьби з омелою білою.

Актуальність досліджуваного питання полягає в тому, що ситуація з поширенням омели є глобальною і загрожує екологічним лихом. Це дослідження покликане привернути увагу комунальних, соціальних служб та пересічних громадян, лісівників до стану нашого навколишнього середовища.

Методи дослідження:

- теоретичний: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, порівняння, класифікація, систематизація;
- емпіричні: спостереження, опис, підрахунок, вимірювання;
- статистичний.

Практичне значення одержаних результатів: отримані дані дають можливість оцінити стан зелених насаджень, спрогнозувати напрямок поширення омели білої та рекомендувати методи боротьби з нею.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БІОЛОГІЧНОГО ВИДУ «ОМЕЛА БІЛА»

Восени, коли з дерев опадає листя, іноді на гілках залишаються зелені кулясті «кущі». Це омела, рослина-паразит. На противагу іншим квітковим рослинам наших теренів, омела є вічнозеленою рослиною, більша частина якої схована у товщі гілок та стовбурів дерева-господаря. Вона живцем «поїдає» дерево, наближаючи його загибель.

Омела біла (*Viscum album* L.) з родини омелових – Loranthaceae напівпаразитна рослина, що оселяється на надземних частинах листяних, рідко хвойних, дерев. Багаторічний кущик (20-60 см заввишки), здебільшого кулястої форми (20-120 см у діаметрі) з багаторазово дихотомічно розгалуженими, голими, зеленувато-жовтими, дерев’янистими гілками. Корені проникають під кору дерев рослин-живителів і розвивають присоски (гаусторії), що вростають углиб стовбура. Листки супротивні (3-6 см завдовжки, 6-15 см завширшки), зимуючі, сидячі, шкірясті, товсті, жовто-зелені, видовжені, на верхівці тупі, цілокраї, голі. Квітки жовті, непомітні,

роздільностатеві, сидячі розміщені по 3-6 у розвилках гілок. Рослини дводомні. Тичинкові квітки з простою, віночкоподібною, трубчастою, чотирироздільною оцвітиною, тичинок чотири, пиляки сидячі, прирослі до листочків оцвітини. Оцвітина маточкових квіток з 3-4-роздільним відгином; стовпчика немає, приймочка сидяча, порошкоподібна, зав'язь нижня.

Плід – ягодоподібний, білий, кулястий або короткоовальний (6-9 мм завдовжки, 5,5-9,5 мм завширшки), з трохи вдавленого верхівкою, одно- або двонасінний.

Омела паразитує на листяних породах – тополях, кленах, березах, вербах, липах, дубах, в'язах, грушах, яблунях, зрідка на хвойних – сосні та ялиці. Цвіте у березні-квітні.

Рис.1. Омела, рослина-паразит на деревах

СПОСОБИ ПОШИРЕННЯ

Агентами розповсюдження омели у межах її ареалу є омелюх звичайний (*Bombus garrulus*) та дрізд-омелюх (*Turdus Viscivorus*) – птахи, які надзвичайно охочі до її плодів – соковитих білих, рідше жовтих кістянок. Але плоди омели мають важливу властивість: соковитий вміст його являє собою дуже клейку речовину, яка довго не висихає. Поїдаючи плоди, птах часто чистить дзьоб від насіння, що приліпилося до нього. Це насіння пристає до кори дерев. Але основна маса його прикріплюється до гілок разом з послідом. Ці птахи перелітають з гілки на гілку, тому насіння омели поширюється далеко за межі сусідніх дерев. Послід птахів з насінням омели не просто падає, куди прийдеться. Завдяки клейкій речовині цих плодів послід довго звисає з клоаки птаха. Нарешті, він чіпляється за гілочку, на якій стрибає птах, і відривається. Таким чином, все насіння потрапляє безпосередньо на місце призначення і там залишається.

Птахи сідають переважно на верхні гілки розріджених крон старих дерев, які мають достатню освітленість і добре прогріваються, що важливо для проростання насіння омели.

Кут між гілками і стовбуром, розміщення гілок у кроні дерева впливають на динаміку пошкодження напівпаразитом.

В ході обстеження ми помітили, що найбільше заражених дерев, та їх ступінь враження омелою – вздовж річки Прут та її малих приток потічків. А

ми знаємо, що річки є орієнтиром для перелітних птахів, прибережна зона – місцем відпочинку та харчування. Виходячи з цих спостережень, можна зробити висновок, що поширення омели білої вздовж річок пов'язана з перелітними птахами.

ЛАНДШАФТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖУВАНОЇ ДІЛЯНКИ

Рис.2. Карта досліджуваної ділянки

Досліджувана ділянка знаходиться на заплаві р. Прут та першій терасі. Перша тераса висотою 3-4 м над рівнем Пруту, але нерідко вона відсутня, тому що в катастрофічні повені затоплюється і інтенсивно руйнується, а друга і третя тераса несуть небезпеку через зсуви. Перша тераса та заплава складені легким бурим суглинком і супіском, під яким залягає галечник, гравій, пісок.

Правобережна заплава р. Прут невисока (1,5-2,0 м) і часто заливається повенями і паводками.

Зелені насадження в цій ділянці укріплюють береги, схили терас, та виконують водорегулюючу функцію. Ділянку перетинає права притока Прута – річка Сторожинець.

Рослинний покрив представлений деревами: тополя чорна, верба ламка, акація біла; кущі: бузина чорна, ожина сиза, глід український; трави: райграс високий, грястиця збірна, пирій повзучий, конюшина повзуча та інші.

Тваринний світ представлений: ссавці – миша польова, заєць сірий, кабан дикий та косуля європейська; птахи – зозуля звичайна, куріпка сіра, соловейко східний, качки; плазуни та земноводні – ящірка прудка, черепаха болотяна, вуж, квакша звичайна, жаба трав'яна.

В межах досліджуваної ділянки поблизу с. Біла на площі 0,3 га знаходиться цілюще джерело з високим вмістом іонів срібла у воді. Це є природно-заповідний фонд Кіцманського району та місце масового відпочинку населення.

Дослідження проводили на ділянці між правим берегом р. Прут та дорогою від м. Чернівці до с. Стрілецький Кут протяжністю 8 км.

Рис.3. Вивчення будови омели білої

ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ПОШКОДЖЕННЯ ОМЕЛОЮ БІЛОЮ

При визначенні ступеня пошкодження омелою білою *Viscum album* деревних рослин правого берега р. Прут ми використовували 7-ми бальну шкалу ступеня пошкодження крони В.П. Шпапака, Г.І. Музики. В.А. Вітенка, В.Ф. Собченка, Л.І. Марно та О.П. Тисячного.

1 бал – непошкоджені дерева; 2 бали – умовно пошкоджені (поблизу зростає дерево-господар того самого виду і віку, яке середньо, сильно або дуже пошкоджене *Viscum album*); 3 бали – мало пошкоджені (дерева, ураженість крони яких становить 20-25%); 4 бали – середньо пошкоджені (дерева, ураженість крони яких становить 30-50%); 5 балів – сильно пошкоджені (дерева, ураженість крони яких становить 60-80%); 6 балів – дуже сильно пошкоджені (дерева, ураженість крони яких становить 90-100%); 7 балів – суховершинність (наявність сухих гілок по периметру крони, та всихання верхівки, разом з масовим ураженням крони омелою, що призводить до прогнозованого відмирання пошкоджених дерев).

На досліджуваній ділянці, через кожних 2 км, виділяли типові квартали і досліджували їх на видовий склад дерев та ступінь пошкодження омелою білою. Для дослідження взяли п'ять ділянок. Результати досліджень оформили і записали у таблиці 1.

Таблиця 1

Видовий склад дерев та ступінь враження омелою білою

№ та назва кварталу (відстань від м.Чернівці)	Види дерев	К-сть дерев всього	К-сть дерев пошкоджених	%, ураження дерев	Ступінь ураження крони
Ділянка № 1 околиця м.Чернівці (0,2км)	Тополя чорна	86	79	92	7
	Верба ламка	52	42	84	6
	Акація	1	1	100	6
Ділянка № 2 Автодром (1,8 км)	Тополя чорна	44	39	89	5
	Тополя пірамідальна	11	1	10	3

	Верба ламка	21	7	31	4
	Береза біла	37	-	-	0
Ділянка № 3 Калинюкове поле (4 км)	Тополя чорна	88	39	44	4
	Верба ламка	52	14	27	4
	Липа серцевидна	5	-	-	1

Рис.4. Ступінь ушкодження омелою білою рослин по ділянках № 1,2

	Груша дика	1	-	-	1
Ділянка № 4 Бавчиха (6 км)	Тополя чорна	68	-	-	1
	Верба ламка	63	2	3	3
	Акація	17	-	-	1
Ділянка № 5 Петрюки (8 км)	Тополя чорна	73	-	-	1
	Верба ламка	56	-	-	1
	Верба біла	18	-	-	1

На ділянці № 1 виявили, що на ній зростає тополя біла, верба ламка, акація біла. За 7-бальною шкалою найбільше пошкоджено тополлю чорну 79 дерев – 7 балів, верба ламка 42 дерева – 6 балів і виявили лише одну акацію білу із ступенем ушкодження 6 балів. У цих дерев спостерігається суховерхість.

На ділянці № 2 (Автодром), теж найбільше уражені дерева тополі чорної 39 дерев – 6 балів, які ростуть вздовж потоку Сторожинець, але суховерхість не виявлена. Поряд ростуть тополі пірамідальні. Серед яких одне дерево пошкоджено, ступінь враження якого 3 бали, а берези зовсім неушкоджені. Верби тут уражені менше, 7 дерев – 4 бали.

Ділянка № 3 (Калинюкове поле) має значно менше уражень омелою білою дерев. Тополя чорна 39 дерев – 4 бали, верба ламка 14 дерев – 4 бали. Дані дерева зосереджені ближче до дороги.

Наступна ділянка № 4 знаходиться вже у с. Стрілецький Кут (кут Бавчиха). Тут теж зростає тополя чорна та верба ламка. Омелу ми знайшли лише на 2 вербах по одному екземпляру, ступінь ураження – 3 бали.

І остання ділянка № 5, зелені насадження заплави між с. Стрілецький Кут і с. Ревно. Тут дерев ушкоджених омелою ми не виявили.

Для порівняння дослідили деревостан Ревнянського лісництва, квадрат 8. Там зростають дерева: бук лісовий, граб звичайний, клен-явір, дуб звичайний, кущі та трави. На деревах цих кварталів омели білої не виявлено. Провели опитування лісників Ревнянського лісництва на предмет виявлення омели білої і з'ясували, що деревостан Ревнянського лісництва не уражений цим паразитом.

Рис.5. Ступінь ушкодження омелою білою рослин по ділянках № 3,4

ІВАН МИКОЛАЙЧУК У КУЛЬТУРНІЙ ПАМ'ЯТІ БУКОВИНЦІВ (ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Автор:

Літвінова Юліана,
учениця 11 класу,
Васловівський ЗЗСО I-III ступенів

Науковий керівник:

Герегова С. В., доцент Чернівецького
національного університету імені Юрія
Федьковича, кандидат історичних наук

В умовах культурного розмаїття та історичного співіснування різних народів постійно актуальним є питання щодо особливостей національних культур, де кожна з них має право на відстоювання та збереження власної самобутності, на самостійне існування й динамічний розвиток, що нерідко віддзеркалювалось у творчій діяльності української інтелігенції на різних етапах розвитку національної історії.

Невід'ємною складовою культурної пам'яті людства, у її колективній та індивідуальній формах, є кіномистецтво. Протягом ХХ – початку ХХІ ст. кіноекран став основою культурного впливу на масову свідомість. Кіномистецтво надає векторні моделі поведінки, формує ціннісні норми, породжує «героїв сучасності» та реанімує «героїв минулого» у системі образів. Сьогодні, коли на екранах практично не з'являються українські фільми, немає ретроспектив, молоде покоління фактично позбавлене можливості спілкування з актором. Приходиться констатувати, що, на жаль, ми, українці, не вміли та й не вміємо гідно поціновувати свої національні таланти за життя.

Тому надзвичайно важливим є поглиблення інтересу дослідників до «призабутих» свого часу в Україні представників культури, які своїми літературними або мистецькими доробками сприяли пробудженню й поширенню ідеї національної свідомості серед українства в умовах радянського режиму. Тим більше, коли йде мова про нашого земляка, вихідця з маленького буковинського села, актора, режисера та сценариста - Івана Васильовича Миколайчука. Він міг став міфом не лише національного, але й світового кінематографу... якби він мав можливість жити і творити не у закритому тоталітарному суспільстві, яке панічно боялось І. Миколайчука, навіть звинувативши його у «буржуазному націоналізмі».

Його слава повернулась у змучене нестатком кисню для національної інтелігенції України середовище практично одразу після його смерті, адже наприкінці 1980-х радянське суспільство уже було приречене на демократичні зміни. У 1989 р. був знятий фільм за його останнім сценарієм

«Небилиці про Івана», але уже без нього... І своє заслужене визнання – звання «Герой України» він отримав уже посмертно...

Через свої образи І. Миколайчук впритул наблизився до ролі національного Прометея, який пробуджує національний дух українців. Його постать стала об'єктом уваги дослідників українського кіномистецтва. Його пам'ять гідно вшановують і на рівні держави, зокрема у Києві, де відбувалось його активне творче життя, і звичайно, на його малій батьківщині.

Проте, попри зростання інтересу до особи кіномитця, на сьогодні поки що відсутнім є комплексне дослідження місця І. Миколайчука у культурній пам'яті мешканців буковинського краю, де він народився, і де пройшло його творче становлення. Отже, актуальність обраної теми дослідження є безперечною, і підсилюється вона тим, що у червні 2021 р. виповнюється 80 років від дня народження І. Миколайчука.

Об'єкт дослідження: постать актора, сценариста та режисера Івана Миколайчука.

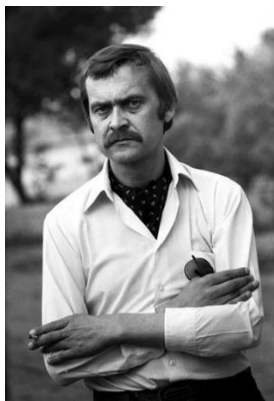
Предмет дослідження: життєвий шлях І. Миколайчука та його здобутки у творчій діяльності у вимірі колективної та індивідуальної пам'яті (у її культурній формі) буковинського краю.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють роки життя І. Миколайчука (1941-1987) та до сьогоднішнього дня (обумовлені періодом життя та діяльності митця і репрезентації пам'яті про нього).

Мета роботи полягає у дослідженні репрезентації образу відомого актора, сценариста та режисера Івана Миколайчука та визначення форм пам'яті про актора у культурно-просторовій традиції пригадування буковинців.

Для досягнення поставленої мети автор вирішував такі **завдання**:

- охарактеризувати життєвий шлях та творчу діяльність І. Миколайчука;
- окреслити місця вшанування пам'яті Івана Миколайчука;
- розглянути форми візуальної репрезентації образу актора;
- репрезентувати місце видатного кіномитця у колективній та індивідуальній свідомості буковинського народу.

Формування характеру кожної людини розпочинається одразу після її народження під впливом багатьох факторів. Змалку дитина набуває норми, звички і цінності, які мають місце в родині, підсвідомо засвоюються традиції, вірування, під впливом яких формується любов до місця свого народження, до рідної землі. Так само все відбувалось і в малого Івана, який народився 15 червня 1941 р. у простій селянській

багатодітній родині у гірському мальовничому селі Чортория, що на Буковині.

Він змалку полюбив своє село за його «особливі повітря, енергетику та люди». І за озеро, яке називають Лебединим, яке не замерзає навіть узимку, тому стає тимчасовою домівкою взимку для лебедів.

Це село увійшло в історію українського кіно, адже тут І. Миколайчук знімав фільм “Така пізня, така тепла осінь”. Як зауважила Людмила Лемешева: «Іван Миколайчук ніколи й нікому не дозволяв увійти в його внутрішній світ. Це був справжній мужчина з сильним характером, який при цьому був надзвичайно сентиментальним, лагідним, обожнював своїх дітей.»

У родині було прийнято читання вголос вечорами. Батько великої родини вголос, але «таємно від усіх» (це були повоєнні роки) читав твори Т. Шевченка, які, без сумніву, вплинули на патріотичне виховання Івана. Як згадує його старша сестра Фрозина: «Іван у шість років співав “Ще не вмерла України ні слава, ні воля...”, і далі: «... Я вдячна Іванові за те, що він ніколи і ніде не скривдив душею перед своїм українським народом. Іван був не тільки артист, він, перш за все, був патріот своєї землі, нації, Української держави, свого рідного і волелюбного народу» (Чортория, червень 1996 р.)

Після закінчення початкової школи у рідному селі, Іван продовжив навчання у школі сусіднього села Брусниця, де з юних літ проявив свою зацікавленість до мистецтва: з десяти років брав участь у роботі сільського драматичного гуртка. Чомусь йому доручали ролі дідів...: у 12-річному віці зіграв старого діда у п'єсі “Безталанна” за Старицьким. Можливо уже тоді, входячи в образ, він набирався життєвої мудрості?!

Проти волі батька, у татових штанах і кашкеті, у 1956 році за підтримки Георгія Гараса, який працював у Вашківському будинку культури, Іван поїхав «вчитись на артиста». Маючи на меті впроваджувати те, що дала йому природа і мати, від яких Іван взяв свій унікальний народний талант.

Він вступив до Чернівецького музичного училища, водночас, не маючи фахової початкової освіти, він змушений був відвідувати ще й вечірню музичну школу.

Наступного року із дипломом “хормейстер художньої самодіяльності”, І.Миколайчук ступив на сцену Чернівецького театру, де опановував театральні ази у студії під керівництвом Б. Боріна. Це був період реалізації мрії І. Миколайчука про театральну сцену: першим творчим успіхом його став образ Лукаша у виставі “Лісова

пісня” за твором Лесі Українки. «Добрим наставником у великому мистецтві для нього став народний артист УРСР Петро Міхневич, який одразу відчув великий талант у сільського юнака». Пізніше, уже будучи режисером, І. Миколайчук запросив свого учителя на головну роль у своєму фільмі “Така пізня, така тепла осінь”

Тут склалась особиста доля Івана: він закохався у Марічку Карп'юк, з якою пізніше одружився і прожив усе життя. Як згадувала Марія Миколайчук: “Він був ніжний душею і в той же час не по рокам життєво

мудрий. Без нього я б не відбулась як особистість... Він навчив мене правильно дивитися на життя і оцінювати власну творчість. Він був ніжний душею і в той же час не по рокам життєво мудрий... Сюди, до Чорторії прилітаю завжди, як лелека у рідне гніздо. Для мене тут усе рідне – і мій Іван, і моя Буковина, і юність, і недоспівана пісня, і вічна пам'ять та любов (Чортория, червень, 1996 р.)».

Це був період формування творчої особистості та перша реалізація заглибленості І. Миколайчука у театральне мистецтво, або за словами багаторічного директора Чернівецького театру імені Ольги Тадея Сулятицького, - період «злету високої мистецької зорі Буковини».

Розглядаючи конструювання та вшанування пам'яті про І. Миколайчука, ми стикаємось із парадигмою місць пам'яті. Згідно із усталеними у науковій спільності конструктами пам'яттєвого дискурсу - «місця пам'яті» виступають функцією збереження і передачі людського досвіду. Відповідно до концепції французького історика П'єра Нора, місцями пам'яті виступають географічні місця або пам'ятники, меморіали, монументи та інші пам'ятні осередки присвячені досліджуваному минулому. Так, дослідник підкреслює, що «місця пам'яті», насправді, є місцями в трьох сенсах слова – матеріальному, символічному і функціональному.

Музеї як монументи пам'яті, є найбільш потужними формами меморіальної традиції, несучи культурний код пригадування чи вшановування для майбутніх поколінь. Найвідоміший музей пам'яті І. Миколайчука, розташований на території Кіцманського району. Перед нами садиба І. Миколайчука. У мале село Чортория постійно приїжджають

з усієї України та з інших країн поціновувачі таланту актора, сценариста, режисера і справжнього українця. Кожного року у день народження І. Миколайчука, тут відбувається колоритний фестиваль із цікавою назвою: «На гостини до Івана».

Перше, що кидається у вічі – це сама дерев'яна будівля, типова буковинська хатина. Її було реконструйовано за фотографіями у 1991 році, оригінал не зберігся. Після реконструкції вона була покрита шифером, зараз – дерев'яною черепицею. Раніше хата була під солом'яним дахом. У хаті збережено просту дерев'яну колиску, у якій зростали десятеро дітей подружжя Василя та Катерини Миколайчуків. Четвертим був син Іван. Коли батько забирав його з матір'ю із пологового будинку, підводу обстрілював фашистський літак. А вже в червні 1941 року розпочалась війна на території України.

Наступний маловідомий, але дуже важливий експонат – оголошення про розшук Василя Русина. Його зіграв І. Миколайчук у релігійній драмі «Спокута чужих гріхів». Фрагмент листка із знімального майданчика Іван надіслав рідним у листі на різдвяні свята, розуміючи, що сам не приїде. Із

гумором дописав у куточку: «Як десь здибите його на Різдво у Чорторії, пиймайте й напоїть. А потім – похмеліть». Та підпис актора.

Доволі цікавим реквізитом зі знімального майданчика, що є у музеї - цимбали. На них грав герой І. Миколайчука – Петро Дзвонар у культовому фільмі «Білий птах з чорною ознакою». У цій фільмі багато буковинської музики, яку виконували Глиницькі музиканти. Значне зацікавлення становлять домашні речі сім'ї Миколайчуків. Нам складно обрати якийсь один експонат тому, що всі вони використовувалися в побуті зберігають пам'ять та тепло рук людей, які тут мешкали. Серед них: «Старовинна ікона Богоматері, і кросна, і дерев'яна скриня із вирізьбленими орнаментами, і порцеляновий та глиняний посуд і багато іншого». Дуже важливо, що музей-садиба детально розповідає цікаві факти, спогади й історії про І. Миколайчука та його сім'ю, творчість племінника актора - Михайла Грицюка, який особисто знав не лише свого дядька Івана, а й багатьох кіномитців, які часто навідувались, та й продовжують навідуватись до Чорторії.

Музей-садиба І. Миколайчука в Чорторії за час свого існування прийняв безліч людей. Серед них була й Ліна Костенко. Стіни музею бачили відвідувачів приблизно із 13 країн світу. Увагу туристів заслужила ще одна реліквія будинку – книга відгуків та цитат, де вміщена подяка за клопітливе збереження пам'яті про відомого актора.

Важливим пам'ятним місцем стало відкриття кіно-мистецького центру, що безпосередньо пов'язало комеморативну сторону пригадування актора та репрезентації уявлень про нього у буковинців. Варто зазначити, що за рішенням сесії Чернівецької міської ради: «До 1 березня 2013 р. спеціальна

комісія розробила чіткі критерії конкурсу на право укладання договору довгострокової оренди приміщень на вул. Головній, 140 (Кінотеатр імені І. Миколайчука). Після затвердження цих критеріїв було оголошено конкурс. Зазначено профіль використання приміщення: як кіно-культурно-мистецький центр ім. І.Миколайчука з обов'язковим збереженням демонстрації фільмів сучасного кінопрокату та найкращих здобутків національної кінокласики і світового кіно».

15 червня 2020 року біля незавершеного кіномистецького центру імені І.Миколайчука управління культури Чернівецької міської ради організувало святкування, на яке було запрошено усіх охочих. Відзначено День народження буковинської легенди українського кінематографу І. Миколайчука та 50-річчя із дня створення фільму, в якому знявся буковинський актор - «Білий птах із чорною ознакою». У час урочистостей

тодішній міський голова Олексій Каспрук нагадав: «Центр будують уже десять років. Його вартість становить 40 мільйонів гривень, а чверть цієї суми виплачує держава. 5 лютого 2021 року у культурно-мистецькому центрі імені І. Миколайчука відбувся творчий вечір чернівецької письменниці Оксани Драчківської». Щоб організувати цю подію, долучилися усі культурні установи міста.

У контексті вшановування пам'яті про відомого митця слід згадати погруддя, яке сприяє візуальному уявленню постаті І. Миколайчука. У 2006 році на честь 65-річчя відтворено криницю й встановлено бюст актору у дворі музею. Поруч ростуть дві берізки, які ще у 70-ті посадив сам І. Миколайчук разом із братом.

Напрочуд важливим меморіальним місцем із потужною формою візуалізації колективної уяви стало створення муралу для відомого актора. 5 вересня 2019 року у Чернівцях урочисто відкрили мурал, створений у рамках мистецького проекту «Видатні особистості з нами». На ньому зображений портрет видатного буковинського актора.

Мурал, авторства харківських художників Kailas-V, Романа Партоли та Андрія Пальваля розміщений на фасаді будинку за адресою: вул. Головна, 142, що знаходиться біля кіно-мистецького центру імені І. Миколайчука. Він був створений на замовлення управління культури Чернівецької міської ради.

Як зазначила керівниця цього управління - Юлія Сафтенко: «На створення муралу пішло чотири з половиною дні. Левова частка муралів Києва – це робота цих людей. Ми планували втілити такий проєкт ще минулого року, але довгий час не могли підготувати стіну. Для втілення задуманого задіяли людей із багатьох сфер. Знаєте, дуже важко вибрати саме такий малюнок, такий портрет, щоб догодити всім. І тут треба брати відповідальність на себе. Я за сміливі проєкти. Я за те, щоб експериментувати і приносити щось нове у наші Чернівці. Цьогоріч відзначає своє 40-ліття фільм «Вавилон XX». У нас на фасаді, власне, зображений кадр із цього фільму, в якому І. Миколайчук виступив ще й режисером. Я дуже пишаюся, що наші «Видатні особистості» сьогодні почали жити».

На Буковині 2011 року відкрито пам'ятний знак видатному земляку. Пам'ятник у формі крил розміщено на Театральній площі Чернівців, але зараз ця пам'ятка розміщена перед кіномистецьким центром імені І. Миколайчука. Скульптура оригінальна: «на пір'їнах «духовних крил Івана Миколайчука» написано назви творів, до створення яких він був причетний. За словами скульпторів, образ крил – наскрізний в житті та творчості кіномитця крила білого птаха з чорною ознакою, крила лебединої зграї за творами Василя Земляка, крила білих лебедів, які оселилися на озері в рідному селі І. Миколайчука Чорторії, що на Кіцманщині». Пам'ятний знак, присвячений творчості Івана Миколайчука три скульптори зі Львова,

Кам'янця-Подільського та Моринців створили за ініціативи земляків та друзів кіномитця. Працювали над спорудою протягом двох тижнів.

Ще одним видом вшанування є меморіальні дошки, які встановлюють у тих місцях, які уособлюють певним чином зв'язок Людини з цим місцем. Так, зважаючи, на те, що основна частина творчого життя І. Миколайчука пройшла на кіностудії Івана Довженка, то, зрозуміло, що перша з них була встановлена саме в Києві. У Чернівцях була відкрита така пам'ятка на будинку по вул. Молодіжній (1991, скульптор М.Лисаківський). Пам'ятні дошки встановлені й на будинку-музею у Чорторії, на Брусницькій школі, на кінотеатрі ім. Шевченка, де Миколайчук презентував свої фільми у 1960-тих-1970-х роках у м. Вижниця.

У контексті привласнення та вшанування пам'яті про І. Миколайчука слід згадати присвоєння актору почесної пам'ятної зірки у Чернівцях. Алею зірок майстрів мистецтв Буковини на Театральній площі Чернівців засновано ще у 2000 році із метою пошанування імен людей, які своєю працею внесли вагомий вклад у розвиток, популяризацію та збереження культурно-мистецької спадщини, підвищення іміджу і прославлення міста Чернівців на всеукраїнському та міжнародному рівні. Мова йде про діячів музичного та театального мистецтва, які мають народне визнання, державні нагороди та почесні звання. На честь видатного актора також у 2000 році встановили зірку. Цікавим фактом є увічнення на Алеї подружніх пар. Це І. Миколайчук – український актор та його дружина Марія – акторка, співачка тріо «Золоті ключі».

Також свою культурну ідентичність у спорідненості з постаттю великого актора продемонструвала Брусницька школа. Згідно із Постановою Ради Міністрів УРСР №350 від 15 листопада 1988 року «Про присвоєння імен учбовим закладам» Чернівецький облвиконком запропонував присвоїти Брусницькій школі ім'я лауреата Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка І.В. Миколайчука. І вже 7 грудня 1988 року вийшов відповідний наказ Міністерства

освіти УРСР, де було підтверджено надання Брусницькій середній школі Кіцманського району Чернівецької області імені І.В.Миколайчука. На честь І. Миколайчука на Буковині названо 7 вулиць у різних містечках нашого краю. Вказані почесні найменування вулиць іменем великого мистця свідчать про велику шану до постаті актора у населення Буковини. Назви вулиць чітко демонструють нам, що жителі пам'ятають та вшановують пам'ять видатної людини й прагнуть увіковічити її для нащадків. За період існування незалежної України образ І. Миколайчука зайняв стійке місце в українській культурній пам'яті. Пам'ять про відомого актора знайшла своє відображення у різних культурних проявах цього феномену – монументальних спорудах, меморіальних дошках. Це й елементи міської та сільської інфраструктур (вулиці), музеї, мурали, що продовжує зберігати та репрезентувати пам'ять про митця для майбутніх поколінь. Адже, суспільство існує, допоки воно пам'ятає.

Культурна пам'ять у нашому розумінні виступає сховищем свідчень минулого і є його безперервно функціонуючим та реконструйованим відображенням. Минуле не дозволяє себе «зберегти» чи «законсервувати», воно опосередковується і пристосовується у сучасності. Істинність пригадування обумовлена ідентичністю, яка формується культурною пам'яттю. Спільнота є тим, що вона сама про себе пам'ятає й обумовлена своєю історією, але не тією, яка «була», а тією яка зберігається і відтворюється в культурній пам'яті. Минуле «відкривається» та «моделюється» сучасним в залежності від обставин у теперішньому часі. Буковинці вшановують пам'ять про І. Миколайчука, яка є для них ціннісно-наповненим пластом культурної спадщини яка відображає засвоєння, запам'ятовування та відтворення уяви про мистця у системі колективних уявлень.

Наприкінці нашого дослідження варто провести паралель між особистими рисами портрету І. Миколайчука, на яких акцентували увагу оточуючі його близькі люди й колективними уявленнями які репрезентовані з акцентом на вшанування пам'яті видатного кіномитця на Буковині. Так уже склалося, що активно пригадують видатну людину, яка відійшла у інший світ, напередодні або ж у дні вшанування пам'яті, які присвячені певним ювілеям цієї особи.

Низка акцій в Україні відбулась до 65-річчя від дня народження митця. Буковину відвідали делегації Національної Спілки кінематографістів України. 14 червня 2006 року у Чернівцях в обласній науковій бібліотеці було відкрито книжкову виставку, присвячену митцю, а в приміщенні Чернівецького обласного музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської пройшов вечір пам'яті майстра кіно. Наступного дня його пам'ять вшановувано у його рідному селі Чортория, а у вечері в Чернівцях показали новий телефільм «Іван Миколайчук. Книга життя», прем'єра якого пройшла і на 5-му каналі. Варто відзначити, що чимало заходів було проведено 2011 року в Чернівцях з нагоди 70-річчя від дня народження І. Миколайчука. Так, у день народження актора – саме 14 червня, о 10 год. ранку у внутрішньому дворіку Чернівецької Ратуші відбулось відкриття виставки фотографа Михайла Михалатюка, яка складалась із 60-ти світлин, присвячених видатному митцю Буковини. Започатковано таку добру традицію тодішнім секретарем міської ради Віталієм Михайлішиним, який зауважив на відкритті цього заходу, що: «Такі виставки мають бути постійними, двері Ратуші мають бути відкриті для художників і фотографів та гостей міста».

На відкритті спогадами про відомого українського митця поділились Михайло Миколайчук – брат режисера, а також художник Анатолій Мамонов, який працював над трьома стрічками разом із І. Миколайчуком. 60 світлин, які відобразили робочі моменти зйомки фільмів І. Миколайчука,

краєвиди Буковини тощо викликали неабиякий інтерес і отримали схвальний відгук аудиторії. У відкритті виставки взяли участь представники культурно-мистецької еліти Чернівців, працівники Чернівецької міської ради, педагоги, учні шкіл, студенти. За сприяння тодішнього Голови Чернівецької адміністрації Михайла Папієва

у тому ж році був виданий каталог «Всеукраїнська виставка образотворчого мистецтва, присвячена 70-літньому ювілею Івана Миколайчука». Варто зазначити, що постать І. Миколайчука стала об'єктом уваги доцента Чернівецького університету імені Юрія Федьковича дослідниці Світлани Герегової, до кола наукових інтересів якої входять актуальні питання історії української культури крізь призму діяльності відомих буковинців. В результаті чого у 2011 р. в журналі «Питання історії України» була опублікована її розлога наукова стаття «Актор номер один» українського постичного кіно (до 70-річчя від дня народження І. Миколайчука)».

2011 року також побачила світ низка науково-популярних видань, приурочених до ювілею відомого буковинця, зокрема книга «Шляхами білого птаха» (автор – музеєзнавець Євдокія Антонюк-Гавришук) за сприяння Чернівецької обласної державної адміністрації та Чернівецької обласної ради. Важливе значення мало видання за сприяння Управління культури Чернівецької облдержадміністрації Чернівецькою обласною універсальною науковою бібліотекою імені Михайла Івасюка покажчика під назвою: «Іван Миколайчук. Біобібліографічний покажчик», де відображено 931 позиція різного роду публікацій про актора, режисера, сценариста і Людину – І. Миколайчука: книжок, статей на шпальтах періодики, у часописах тощо. Видання стало результатом кропіткої роботи над ним колективу бібліотеки, за що вони отримали почесну відзнаку від Української бібліотечної асоціації.

15 червня 2011 року на сцені Чернівецького обласного музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської відбулась постановка «Тисяча снопів вітру», присвячена І. Миколайчуку, який починав свою творчу діяльність на цій сцені далекого 1957 року, а тепер уже нове покоління артистів театру віддало шану видатному митцю.

РЕЗИДЕНЦІЯ МИТРОПОЛИТІВ БУКОВИНИ І ДАЛМАЦІЇ: ДО 10-Ї РІЧНИЦІ ВКЛЮЧЕННЯ ДО СПИСКУ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

Автор:

Сарафінчан Надія,
учениця 11-Б класу
Молодійської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів

Науковий керівник:

Герегова С. В., доцент Чернівецького
національного університету імені Юрія
Федьковича, к.і.н.

Керівник:

Мельничук Л. Н., к.п.н., вчитель англійської мови та
громадянської освіти Молодійської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів

Незабутні емоції переполюють людину, котрій вдалося реалізувати довгоочікувану ідею в життя! Хоча цьому передували, можливо, виснажливі роки пошуку й експерименту в задумі та тиші. Науковець дуже подібний до монаха-пустельника, який залишає комфорт світу та йде в аскетичні місця, щоб молитися саме за цей світ. Недарма ж колишня Резиденція митрополитів Буковини та Далмації перетворилася у храм науки. Цей архітектурний шедевр мав стати другим Єрусалимом для Східної Європи, що й було до приходу радянської влади на українські землі, але історія визначила для нього іншу, не менш важливішу, роль українського Гогвартса.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, головний корпус якого розташований у Резиденції митрополитів Буковини та Далмації, є головною архітектурною пам'яткою Буковини і здавна приваблює туристів багатством свого оформлення, що поєднує візантійські, романоготичні, східні, молдавські і народні буковинські мотиви.

У 2011 році Резиденцію митрополитів Буковини та Далмації (далі - Резиденція) включено до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що вимагає дотримання відповідних норм і правил використання й обслуговування

споруди такого рівня, окрім того потребує значних фінансових і людських ресурсів. Включення Резиденції до Списку ЮНЕСКО є ще одним свідченням визнання України в європейському просторі та затвердження проєвропейського напрямку політики нашої держави.

Мета та завдання дослідження. Мета наукової роботи полягає в висвітленні унікальності шедевр колишньої Резиденції митрополитів Буковини і Далмації та дослідженні основних етапів її номінування до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Визначена мета зумовила постановку та вирішення таких **завдань**:

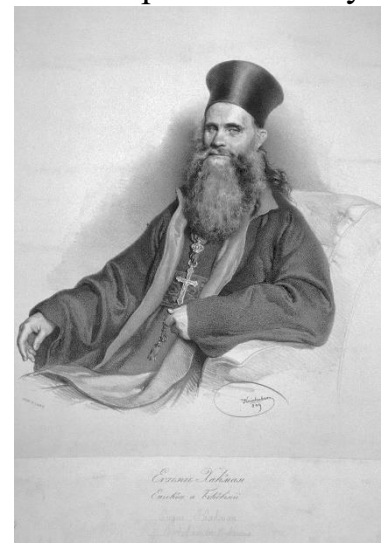
- розкрити історію будівництва архітектурного ансамблю Резиденції у Чернівцях;
- визначити особливості функціонування Митрополичої Резиденції у ХХ столітті;
- проаналізувати процес включення Резиденції митрополитів Буковини і Далмації до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;
- дослідити здобутки в охороні і збереженні пам'ятки всесвітнього значення у Чернівцях, акцентуючи увагу на особливостях проведення реставраційних робіт на її території.

Об'єктом дослідження є архітектурний ансамбль Резиденція митрополитів Буковини та Далмації (нині – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (далі – Університет).

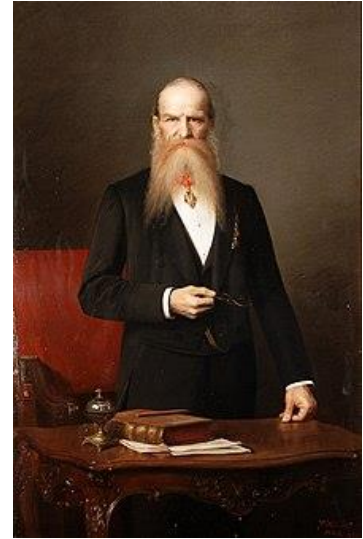
Предметом – процедура номінування Резиденції митрополитів Буковини та Далмації до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Чернівці – історичне місто, котре є носієм культурної спадщини. Місто має надзвичайно багату історію, котра вкарбувалася в його образі та показує його багатолітність. Місто входило до складу різних держав: 1514-1739 рр. – Османської імперії, з 1739 – 1774 рр. – Російської імперії, 1775-1918 рр. – Австрійської імперії, 1918-1940 рр. 1942-1944 – Румунії та 1940-41, 1944-1991 – УРСР в складі СРСР.

З початком правління імператора Йосифа II на території Габсбургської монархії втілювалися антимонастирські реформи. Було створено Православний релігійний фонд Буковини, куди надходили всім прибутки від оренди церковних земельних ділянок, продажу деревини. Чернівці стали релігійним центром православної церкви Буковини. В 1803 році прийнято рішення про

будівництво єпископської резиденції у Чернівцях за кошти Православного релігійного фонду. Майже 60 років тривали підготовчі роботи, що змусило чернівецького єпископа, (із 1835 р.) українця за походженням, Євгена Гакмана звернутися до Міністерства культури Австрії. (Додаток Б) Нарешті в 1860 році, імператор Франц Йосиф I видав розпорядження про спорудження єпископської резиденції з теологічною семінарією і приміщенням для священиків. Майже три роки тривали перемовини щодо придбання додаткових земельних ділянок, затвердження проектної документації та регламенту будівництва. До 1864 року на місці сучасної Резиденції була розташована стара єпископська резиденція.

Розробку проекту доручили молодому талановитому австрійському архітектору чеського походження Йозефу Главці. Його ім'я вписано до історії трьох країн Європи – Чехії, Австрії та України. Видатний будівельник, архітектор і громадсько-політичний діяч народився 15 лютого 1831 р. у Богемії, у невеличкому містечку Прештице. Цьогоріч відзначаємо 190-ту річницю від дня народження великого майстра, який подарував Чернівцям Резиденцію митрополитів Буковини і Далмації – архітектурну дивовижу всесвітнього рівня.

Його проект погодили єпископ Євген Гакман і Буковинський крайовий президент Венцел фон Мартін, він був затверджений Міністерством культури та санкціонований австрійським цісарем. Було створено будівельний комітет (баукомітет) президентом якого став єпископ Євген Гакман. Члени комітету: президент Буковини Рудольф граф Амадей, архімандрит консисторії Теофіл Бенделла, крайовий маршалок Євдокій Гурмузакі, асесор консисторії Деметр Прокопович, священик, радник консисторії Костянтин Луческул, фінансовий радник Альбін Гаммер, начальник повіту Юліус Губріх, будівельний адміністратор, барон Отто фон Петріно та керівник будівництва, віденський міський зодчий Й. Главка, який у 1904 році передав усі свої статки Фундації, названій на честь його та дружин Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových («Фундація Йозефа, Марії та Зденки Главкових»).

За попереднім кошторисом вартість будівництва Резиденції складала 721 521 флорин 8 крейцерів австрійською валютою, це ціна приблизно 261 тисячі коней. За висловом польського ксьондза Яна Бадені: «Аж тут грошей не жаліли».

Оплата здійснювалася лише з доходів Православного релігійного фонду Буковини. Визначили термін будівництва – 10 років. Гонорар архітектора становив 3 відсотки. Робочою датою початку будівельних робіт вважають 10 грудня 1863 р. 6 (18) квітня 1864 року єпископ Євген Гакман

заклав «наріжний» камінь у фундамент каплиці Святого Іоана Сучавського. Цей день можна вважати початком будівництва нової Резиденції.

Будівництво Резиденції велося із чималими труднощами, пов'язаними з обмеженим фінансуванням, нестачею матеріалів і робітників. Матеріали постачалися прямо з Відня, що призводило не тільки до дорожнечі виконання робіт, але й нецільового використання коштів Православного фонду. Це й спонукало Йозефа Главку використовувати природні ресурси Буковини. Спеціально для цього будівництва були віднайдені кар'єри із видобутку каменю у селах Веренчанка та Василів, кар'єрного вапняку та пісковика на березі річки Дністер, створено потужні цегляний і керамічний заводи та навіть школу майстрів різноманітних будівельних професій. Архітектору Й. Главці належала ідея застосування кольорової глазурованої черепиці для покриття дахів.

Офіційною датою початку будівництва – 18 червня 1864 року, коли було зведено фундамент і підвальні приміщення майбутньої резиденції. Впродовж п'яти років одночасно з будівництвом Резиденції Й. Главка очолював й будівництво оперного театру та декількох престижних будинків у Відні.

Під його безпосереднім керівництвом було виконано найбільш відповідальні будівельні роботи: закладка фундаменту і виведення об'ємних споруд митрополичого палацу, семінарського корпусу та будинку для приїжджих до рівня другого поверху. У 1872 році через важку хворобу Й. Главка був змушений усунутися від безпосереднього керівництва будівельними роботами. Водночас закінчувалася й 7-річна угода будівельного комітету, який було розпущено. Кошторис витрат на будівництво затверджений у сумі 721,3 тис. флоринів, після семи років зріс і становив 870 тис. флоринів. Було створено новий комітет, до складу якого увійшли Карл Огман (голова), генеральний вікарій Буковинської митрополії Теоктист Блажевич, старший інженер Мартін Вільгельм, який і керував подальшими будівельними роботами. Через низку конфліктів під час будівництва в 1873 році було призначено нового архітектора Фелікса Ксежарського, котрий майже не займався будівництвом Резиденції, більше часу перебуваючи у Львові, а не у Чернівцях. У 1878 році будівельний комітет припинив свою діяльність у зв'язку з завершенням основних етапів робіт.

Зміна керівництва будівництва, а також смерть митрополита Євгена Гакмана у 1873 році, призвели до гальмування проведення будівельних робіт. Офіційною датою завершення будівництва Архітектурного ансамблю митрополитів Буковини та Далмації в Чернівцях прийнято вважати 1882 рік.

Майже 18 років інтенсивно велися роботи під керівництвом 27-річного Йозефа Главки і допомагали йому в цьому віденські художники Франц і Карл Йобсти, чех Карл Свобода, буковинці Епаміондас Бучевський і Євген Максимович; художнє різблення по каменю та ліплення здійснювалось під керівництвом віденського скульптора Амадея Гофмана. Так, у 1882 році в Чернівцях виник архітектурний ансамбль у неоромантичному (умовна назва

естетичних тенденцій, що виникли в світовій культурі, як течія раннього модернізму) стилі.

Мистецтво Йозефа Главки народжувало свою архітектурну школу культових споруд. Краса окремих із них перетворена в неповторний ансамбль, особливістю якого є пропорційність приміщень і масштабне співвідношення різних за призначенням будинків.

Неподалік від Резиденції був побудований також невеличкий одноповерховий будинок із садом, в якому довгий час проживав знаменитий архітектор. Скрипучі підлоги, природна прохолода і розкішний інтер'єр. В середині головний корпус ЧНУ схожий чи то на театр, чи то на королівський палац.

Ансамбль Митрополичої резиденції складається з трьох монументальних споруд-корпусів, розташованих у вигляді кириличної букви «П». Його розміри: 100 x 70 метрів відповідають розмірам типової міської площі історичного європейського міста. По головній осі розташувався корпус Палацу Митрополита з бібліотекою, Домовою церквою, парадною трапезною і Залом засідань Священного Синоду; на першому поверсі передбачалися покої для почесних гостей. Палац у формі літери «Н» відокремлював парадний двір та курдонер (фр. *cour d'honneur* — «почесний двір»; зазвичай, передня ділянка двору перед парадним фасадом історичної, суспільно значущої будівлі). Корпус Духовної семінарії, зблокований із церквою, розміщений по лівому флангу; будинок для приїжджих: пресвітерій, трапезна, школа регентів замикає каре двору праворуч. З правого боку можна побачити купол ще однієї церкви Святого Івана Сучавського. Свого часу це була Домова церква митрополита, іконостас якої невідомо куди зник після пожежі 1944 року.

Гармонійність і монументальність ансамблю співзвучні з ансамблем Версаля. Однак, на відміну від Версаля, резиденцію було зведено за єдиним проектом одного автора. Ідеологічним ключем об'ємно-просторової архітектурної композиції комплексу став догмат Святої Трійці: починаючи від загальної композиції ансамблю — складається з трьох корпусів, фасад кожного корпусу членується трьома вертикальними осями — завершуючи деталями: членування площин стін, кількість і форма віконних прорізів, орнаментальний декор тощо.

Відповідно до функціонального призначення, Генеральний план комплексу поділявся на три ізольовані зони: палацеву, семінарську та службову. Кожна із зон мала допоміжні господарські території та будівлі за потреби могла функціонувати в автономному режимі. Вся територія за винятком парадного двору, була обнесена огорожею з метою ізоляції від зовнішнього світу.

Отже, Архітектурний ансамбль Резиденції митрополитів Буковини та Далмації це: Митрополичий корпус, Семінарський корпус, Церква Трьох Святителів, Гостинний корпус, Дендропарк, Господарський двір, Перші чотири складових та їх просторові показники,

У центрі, як довершення головної алеї знаходився Митрополичий корпус. Розташований посередині головний тракт охоплював митрополичий палац із житловими, адміністративними та репрезентативними приміщеннями. Разом із двома боковими трактами семінарії та монастиря утворювався своєрідний бароковий церемоніальний двір. При спорудженні двоповерхового корпусу резиденції Й. Главка взяв за взірць архітектурний план спорудженого в 1850-1856 роках Музею зброї у віденському Арсеналі.

Всі будівлі ансамблю викладені високоякісною облицювальною цеглою. В оздобленні використовувалися натуральні каміння, зокрема алебастровий камінь, мармур, кораловий камінь. Щоб довести світові, що Буковина багата на такі поклади, Йозеф Главка виготовив із місцевого алебастру оздобну вазу, оцінену на всесвітній виставці в Парижі 1878 року в 700 золотих (гульденів). Чого тільки вартий виклад черепиці в багатоколірному геометричному орнаменті, що надує традиційні гуцульські килими (ліжники), розписи писанок й орнаменти буковинських рушників. Складніше виявити стильову похідну в'їздної брами, де простежуються мотиви західного середньовіччя й екзотика Сходу.

У комплексі Резиденції домінує головний Митрополичий корпус. У ньому знаходився власне осідок митрополита з простими апартаментами, де він відпочивав і працював та розкішними залами, де влаштовувалися аудієнції для високих гостей і відбувалися єпархіальні засідання. Тут розміщалися служби митрополичої канцелярії. Серед головних приміщень палацу: на першому поверсі – великий, з масивними стовпами вестибюль; Мармурова (Синодальна) зала з галереєю.

Композиційним центром Митрополичого корпусу є Мармурова зала. Раніше це була Синодальна зала, призначення для засідання синоду. Вона була домінантною парадною залю головного корпусу резиденції і вражала пишністю. Внутрішнє планування інших приміщень головного корпусу було вирішено відповідно до функціонального призначення. По повздовжній вісі зали проходить основна композиційна вісь архітектурного ансамблю, яка гармонує з вулицею Університетською.

Художній образ Мармурової зали втілює багатогранну ідейно-художню композицію. Вона відображала авторитет буковинської православної митрополії, висвітлювала складну історію її становлення та передавала почуття віруючих. У ній поєднувалися художні традиції православної духовної культури, візантійського стилю, із західноєвропейським мистецьким поступом в царині архітектури й образотворчого мистецтва, з використанням буковинських народних мистецьких мотивів. Це майже єдина мистецька самобутність на теренах

Східної Європи.

Інтер'єр Мармурової зали еkleктичний, він поєднував класичні архітектурні форми стін із ренесансною дерев'яною кесоно-купольною конструкцією наметової стелі, збагачений образотворчими і декоративними мотивами – монументальними розписами стін і складними орнаментованими геометрично-рослинними композиціями стелі. Лінійність композицій стелі та горизонтального членування двоярусної аркади зали врівноважувалися хвилястими лініями арок верхів стінопису. Стеля була прикрашена поліхромним розписом, різьбою, позолотою і нагадувала запозичену із середньовічної мавританської архітектури іспанськими зодчими XV ст. стелю «артесонадо».

Стіни Мармурової зали були оздоблені монументальними розписами на теми Євангелії, історії християнської церкви та історії буковинської православної митрополії. Автор монументальних розписів – чеський художник Карл Свобода, представник віденської школи.

Стінопис Мармурової зали виконаний на художніх засадах західноєвропейського мистецтва. Композиційне оформлення інтер'єру врівноважувалося монументальним живописом вхідної та бокових стін. Євангельський сюжет «Благословіння Христа на проповідкування апостолами християнства» був центром образотворчого поясу, що тягнувся по периметру зали. Праворуч від нього знаходився розпис «Засідання першого Нікейського собору 325 року», ліворуч – «Явлення Христа імператору Костянтину 312 року». Центральні розписи мали золоте тло. Вісім розписів відображали історію православної церкви Буковини: «Розповсюдження християнства в Дакії», «Заснування митрополії в м.Сучава», «Створення Радівецької єпископії господарем Олександром Добрим 1402 р.», «Перенесення мощів Св. Іоана Нового до м. Сучави 1412 р.», «Закладка монастиря в Путні 1467 р.», «Присяга єпископа Досифія на вірність Австрії 1777 р.», «Проголошення Буковинської єпископії митрополією Буковини та Далмації у Чернівецькому кафедральному соборі 21 травня 1874 р.».

Архітектура Резиденції поєднує в собі традиції планування Візантії, монастирського будівництва романського періоду, цегляної готики Центральної та Північно-Східної Європи, планувальні принципи бароко та буковинські мотиви.

У перші роки повоєного часу швидкими темпами розвиваються освітні заклади, зокрема засновано декілька університетів, педагогічних та медичних університетів. Натомість у п'яти містах України відновили свою діяльність старі класичні університети: у Львові (заснований у 1661 р.), Харкові (1804 р.), Києві (1834 р.), Одесі (1864 р.) та Чернівцях (1875 р.), яким радянська влада надала новий статус – державні університети. Отже, Чернівецький університет продовжив свою роботу у новому статусі, проте бракувало приміщень для навчання студентів, контингент яких з кожним роком зростав. без сумніву, радянська влада усе можливе задля підготовки кадрів майбутніх будівничих комунізму.

Можливо, цей факт і зіграв свою роль. Чернівецький обком КП УРСР та Чернівецький облвиконком звернулися із клопотанням до Ради Міністрів УРСР щодо передачі Резиденції на баланс Чернівецького державного університету. Так, згідно із Постановою Ради міністрів УРСР № 1465 «Про упорядкування приміщень Державного музейного заповідника у Чернівцях» від 15 грудня 1955 р. та після надання краєзнавчому музею окремого приміщення архітектурний ансамбль Резиденції був переданий Чернівецькому університету і став храмом освіти, науки і культури. Тут розмістилися декілька факультетів зокрема історичний, філологічний, географічний та факультет романо-германської філології, кафедри суспільних наук й адміністрація університету.

Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 24 серпня 1963 року № 970 «Про впровадження справи обліку та охорони пам'ятників архітектури на території Української РСР» Резиденція взята на облік як пам'ятка архітектури республіканського (з 1991 року – національного) значення, де подано всі корпуси Резиденції.

Понад 13 років будівля простояла зовсім занедбаною та напівзруйнованою, і лише у 1957 році влада взялася за реконструкцію. На відбудову центрального корпусу держава асигнувала 5,5 млн. крб. Остання велика реставрація проводилася у 1957-1964 роках. Після чого в Мармуровій залі викладали історію партії та марксистсько-ленінської філософії. Відновлювальні роботи після пожежі за дорученням Чернівецької філії Дніпроцивільпромбуд проводив разом із художницею Галиною Крижанівською 37-річний архітектор Михайло Шевченко. Це завдання здавалося майже нездійсненним, адже не було ні креслень, ні фотографій Резиденції до пожежі. Тож архітектор присвятив чимало часу вивченню решток споруди.

«Я шукав кольорове вирішення, відновлював рисунок, перемальовував візерунки стелі», – згадував поважний архітектор. Всі декоративні елементи реставрувалися з бетону, замість згорілої цегли. Робили цілий блок, а потім додавали до цементу фарбу. Зробили металевий каркас стелі і зацементували, поклали бетон десь 10-15 см. Чернівецька дільниця Південнозахідтрансбууд виконувала всі будівельні й опоряджувальні роботи, одеські реставраційні майстерні – розписи стелі Мармурової зали.

У Червоній залі відбуваються засідання Вченої ради університету, чимало конференцій і зустрічей. За стінами цього по суті музейного приміщення – колишній робочий кабінет митрополита, в якому наразі розташовані приймальня і кабінет ректора. Вогонь під час пожежі сюди не добрався, тому він максимально автентично зберігся, навіть замки та ключі ще з тієї епохи. Пічки – теж ще австрійські. Домінуючий колір в інтер'єрі – червоно-тераконово-синій. З вікон добре проглядається стара частина міста – костел Іезуїтів, Кафедральний собор. Утім, поки діє університет та кожної півгодини двічі б'є його баштовий годинник, у Чернівцях не втрачають надію на краще майбутнє, та на тих, хто зараз отримує вищу освіту.

Цікавий допис у соціальній мережі Facebook подано легенду про кам'яний хрест на університетській церкві. Він, як відомо, трохи зсунутий. Є дві версії: одна – він орієнтований відповідно до сторін світу, у даному випадку – до Сходу; інша – стосується вказівки М. Хрущова, після відвідин міста, зняти хрести з Резиденції. Почали з кам'яного, що здавалося простішим зробити. Але перші ж спроби виявили небезпеку даного задуму. Хрест посунули, але побоюлися скинути, щоб не зруйнувати сам фасад. Ймовірно через те призупинили роботи, пояснюючи, що потрібно для виконання цього завдання гелікоптер з особливим спорядженням. Так хрест залишився.

Після проголошення незалежності України Резиденція митрополитів Буковини та Далмації набула статусу пам'ятки національного значення. Реставраційні роботи активізувалися наприкінці XX – на початку XXI ст.

Отже, Резиденція митрополитів Буковини та Далмації – архітектурна пам'ятка історії та культури, унікальний літопис життя Буковинського краю, очевидне свідчення його самобутнього розвитку.

Включення Резиденції митрополитів Буковини і Далмації до списку спадщини ЮНЕСКО значно підвищило статус Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, відповідно й вимоги до рівня навчально-виховного процесу, якості наукових досліджень, збільшення можливості міжнародного співробітництва університету і ЮНЕСКО у рамках Форуму «Університети і ЮНЕСКО». Новий статус об'єкта, який одержав світове визнання вимагав змін, коригування й удосконалення системи управління об'єктом ЮНЕСКО.

Швидко спливає десятирічний термін з того часу, як Резиденція увійшла до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Без державних гарантій пам'ятноохоронна справа розвиватися не може, як і без місцевих ініціатив.

З кожним роком удосконалюється система трансформації експлуатації об'єкту і прилеглої території (двір-курдонер, парк), проведення реставраційних робіт, оптимізація екскурсійного обслуговування, створення туристичної інфраструктури тощо. На вимогу цих викликів у березні 2012 року з метою відповідного організаційного забезпечення, планування, керування і контролю за виконанням запланованих заходів в університеті створено Центр управління

об'єктом ЮНЕСКО У 2018 році в університеті була відкрита кафедра архітектури і збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО під керівництвом доктора архітектури Ірини Коротун. Заслуговує на увагу й заснування ГО «Центр історико-культурної спадщини імені Йозефа Главки», метою діяльності якої є дослідження та популяризація главківських шедеврів.

Не менш важливою є наукова складова. В університеті захищено дві дисертації з проблематики ЮНЕСКО, зокрема кандидатська «Політико-правові механізми формування і збереження об'єктів нерухомої культурної

спадщини ЮНЕСКО в Україні» та докторська «Архітектурно-містобудівні основи створення буферних зон об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО».

Влітку 2021 року заплановано проведення спеціальної моніторингової місії ЮНЕСКО, завдання якої проаналізувати стан охорони і збереження юнесківського об'єкту. Однією з вимог є вивільнення господарського двору поряд із корпусом №4 від усього майна і створення на його місці сучасної туристичної інфраструктури.

11 червня 2020 року в Червоній залі ЧНУ завідувачка кафедри архітектури і збереження об'єктів ЮНЕСКО професор Ірина Коротун презентувала представникам наглядової ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича архітектурну частину проєкту облаштування туристичної інфраструктури на території господарського двору Резиденції.

За словами Ірини Коротун, реконструкція господарського двору повинна враховувати побажання і потреби чернівчан та гостей міста. Окрім того, оскільки територія Резиденції є спадщиною ЮНЕСКО, тут має бути утворена сучасна туристична інфраструктура.

Загалом під реконструкцію підпадає будівля розміром 40х9 м, яку заплановано поділити на декілька частин та облаштувати місця для відпочинку туристів і чернівчан, магазин із сувенірною продукцією, невелике кафе тощо.

Крім цього, підготовлено декілька проєктів щодо реставрації окремих складових Резиденції, зокрема, Семінарської церкви, Семінарського корпусу та Мармурової зали. До речі, проєкт з реставрації Мармурової зали перебуває на розгляді у Посольському фонді США зі збереження культурної спадщини. Перший етап пройдений успішно і до початку осені 2021 р. університет очікує на результати другого туру.

Під час підготовки дослідження було проведено опитування молоді з метою вивчення рівня їх обізнаності про архітектурний шедевр – Резиденцію.

По-перше, нас цікавило, яке місце займає Резиденція в житті молоді Буковини, зокрема, чи Резиденція згадується у розмовах із рідними і друзями, чи запропонували б вони екскурсію по Резиденції своїм гостям, чи відвідували культурно-мистецькі або наукові заходи, що проводилися в її стінах, чи позитивно вплинуло включення архітектурного ансамблю Резиденції до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на загальний розвиток міста Чернівці, чи підтверджує Резиденція свій статус об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а також чи вплинула (чи матиме вплив) доступна їм інформація про Резиденцію на вибір закладу вищої освіти для подальшого навчання. По друге, опитування показало чи достатньо учні та студенти володіють знаннями про історію будівництва Резиденції, ініціаторів

її створення, сучасний стан. По-третє, респонденти висловлювали власну думку щодо унікальності Резиденції.

Результати анкетування свідчать про те, що учні Молодіжської школи володіють недостатнім рівнем знань щодо історії та місця Резиденції в житті буковинського краю, однак всі знають, як виглядає Резиденція і майже всі її хоча б раз відвідали. Варто підкреслити, що 75 % підтвердили, що доступна інформація про Резиденцію вплине на подальший їх вибір щодо навчання в університеті. Унікальність Резиденції вони вбачають у величі та красі будівлі; вважають, що це - неймовірний витвір мистецтва.

На відміну від учнів, студенти I-го курсу показали значно кращі знання про історію Резиденції. Більш того, 54,3% студентів підтвердили, що доступна їм інформація значною мірою вплинула на вибір університету як місця навчання. Виявилося зовсім не втішним те, що лише 37% студентів були присутні на культурно-мистецьких або наукових заходах, що проводилися в Резиденції. Це, на нашу думку, пов'язано з розповсюдженням коронавірусної інфекції та карантинними обмеженнями. Проте всі студенти відзначають Резиденцію як яскравий зразок архітектури, збудований в неповторному стилі, а також те, що її унікальність напряду залежить від збереження автентичності.

Отримані відповіді студентів V-го курсу свідчать про глибокі знання респондентів з історії Буковини та її «архітектурної перлини» – Резиденції. Тішить те, що на запитання: чи підтверджує Резиденція свій статус об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, чи були Ви присутні на культурно-мистецьких або наукових заходах, які проводилися в Резиденції, чи асоціюєте Ви ЧНУ імені Юрія Федьковича із Резиденцією та чи вважаєте Ви обов'язковим проведення для гостей міста екскурсії Резиденцією, відповідь була позитивною на 100%. Респонденти підкреслили, що Резиденція є душею Чернівців. Унікальність кожен сформулював по-своєму, зокрема: *«присутні національні елементи, збереженість робіт і вигляду резиденції у максимально автентичному стані», «справжній витвір архітектурного мистецтва», «на території ансамблю Митрополичої резиденції час плине зовсім інакше. Коли проходиш крізь ворота, то відчуваєш доволі дивні відчуття, які пронизують магією історії та величі. Резиденція - це місце спокою та рівноваги», «даний архітектурний комплекс має свій унікальний архітектурний стиль не схожий на жодний в Європі. Він поєднав в собі культурні традиції усіх народів, що проживали на Буковині».*

Отже, результати проведеного опитування підтвердили наше припущення, що студенти старшокурсники (V-го курсу), набуваючи фах історика, які навчаються в Університеті впродовж п'яти років, мають глибокі знання щодо Резиденції митрополитів Буковини і Далмації, де розташований головний корпус їхньої Alma-mater, на відміну від учнів шкіл та студентів I-го курсу, а тому доцільним є залучення їх до екскурсій Резиденцією з метою розширення знань не лише про архітектурний шедевр, а й про історію буковинського краю.

Університетська спільнота переконана, що спільними зусиллями 28 червня 2021 року чернівчани гідно зустрінуть 10-ту річницю від дня включення Резиденції митрополитів Буковини і Далмації до найпрестижнішого списку людства – Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

«ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ДУМКИ НАСЕЛЕННЯ ЕТНОКОНТАКТНОГО РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)»

Автор:

Змійовський Назарій,

учень 11 класу

Драчинецького опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів

Науковий керівник:

Косташук І. І., доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, д.г.н.;

Керівник:

Змійовська В. М., вчитель географії Драчинецького опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів

В останні роки все чіткіше простежується тенденція до політизації та деталізації соціальної географії. В ході розгляду будь-якої соціально географічної теми стає ключовим аналіз політичної складової питання, тобто політичної діяльності, яка проходить на конкретній локалізованій території. Цікаво, що політичні процеси на території України відслідковуються здебільшого політологами і соціологами, в результаті чого не до кінця дослідженою залишається їх територіальна складова.

Невід'ємною складовою будь-якого дослідження є актуалізація причинно-наслідкових зв'язків без яких не можливо пояснити протікання явищ та процесів. Не достатньо тільки вказати на об'єкт описавши його структуру, з точки зору науки, але й потрібно побудувати граф-моделі залежностей і першопричин взаємодії всіх його компонентів. Слід відмітити, що Чернівецька область є ідеальним полігоном для електоральних досліджень, оскільки являється поліетнічним та етноконтактним регіоном. Тому тема наукових досліджень є досить цікавою, багатогранною та актуальною.

Метою науково-дослідної роботи є вивчення суспільно-географічних аспектів політичної поведінки населення регіону, як складової частини політичної сфери суспільства. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

- 1) проаналізувати теоретичні аспекти наукового дослідження електоральної думки населення регіону;
- 2) виявити основні чинники, що впливають на формування електоральної думки населення;
- 3) простежити територіальні відміни участі населення у виборах, виявивши громади з найвищими показниками політичної активності та політичного абсентеїзму;

4) дослідити просторові мінливості політичних уподобань виборців, через їхню підтримку тих чи інших політичних діячів, партій та виявлення динаміки політичної поляризації територій;

5) визначити міри стійкості територіального розподілу просторовочасових електоральних уподобань.

Об'єктом дослідження наукової роботи виступає електоральна поведінка населення регіону, а *предметом дослідження* – чинники її формування та територіальна організація в умовах формування виборчих пріоритетів та апробація виборчих технологій.

Для того, щоб дослідити структурні та функціональні зв'язки об'єкта дослідження, необхідно вибрати методи наукового дослідження. Згідно із енциклопедичним тлумаченням терміну методу дослідження, ним вважається система емпіричних або прикладних операцій, що націлені на поглиблення наукового пізнання з кожного конкретного питання і переслідування певної мети. Сьогодні під методом розуміють особливий прийом або систему прийомів, що застосовуються в будь-якій науково-практичній діяльності. Жоден прийом не є повноцінним і завжди реалізується в сукупності дій, але саме за особливостями окремого прийому відрізняють та систематизують методи. Тож алгоритм може відрізнитися в одному особливому етапі за окремими ознаками дії, інструменту, технологічним особливостям процесу, що дає значну множину різноманіття методів, котрі можуть зводитися до основних, чи навіть основного.

Щоб раціоналізувати дослідницький ефект, необхідно диференціювати роботу над об'єктом на певні етапи, підібравши до кожного свій метод. Аналіз електоративної поведінки населення проводиться на основі президентських виборів які проходили з початку ХХІ ст. (2004-2019 рр.), що є показовим з точки зору електоративної організації. Основними передумовами до нього є:

а) запровадження змішаної виборчої системи, яка була запроваджена в 1998 р.;

б) поява політичних сил без «чіткої політичної ідеології», або так званих «комерційних партій» нового зразка;

в) зародження на політичному просторі України потужного електоративно-альтернативного поля, що призвело до появи опозиційних рухів, так званих «маргінальних» представників електорату.

г) збагачення інтернет-мережі статистичними даними останнього політичного циклу як одного із найбільш прозорих, що стосується загалом нашої держави так і Чернівецької області зокрема, передусім даними на рівні округів .

Аналізуючи електоральну поведінку населення регіону, нами було прийнято рішення у своїх дослідженнях керуватися ранжувальним підходом, оцінивши переваги у достовірності його механізму.

Науковою новизною даної роботи є розроблена нами система порівняння фактичних результатів виборчого процесу із теоретичними за

допомогою побудови ранжувальних рядів. У ході підрахунку голосів враховується не населений пункт як електоральна одиниця, а до уваги береться загальна чисельність виборців за якою виявляють перевагу кандидата в регіоні. Таким чином простежується певна невідповідність – той чи інший кандидат може здобути перемогу серед мало чисельних населених пунктів (мала кількість виборців), але, натомість, поступається тому кандидату, що отримав значну електоральну підтримку серед густозаселених (велика кількість виборців)

пунктів. Нами проведено ранжування за допомогою програмного середовища Microsoft Excel.

Просторовий аналіз політичної поведінки населення здійснювався на трьох рівнях: регіональному (Чернівецька область в цілому), субрегіональному (адміністративні райони і обласний центр) та локальному (території об'єднаних місцевих рад, населені пункти, виборчі дільниці). Аналіз на регіональному рівні використовувався, в основному, для порівняння політичної поведінки населення Чернівецької області з іншими регіонами держави.

Системний аналіз дав можливість досягти певних результатів. Зокрема, чітко окреслити предмет дослідження або розкрити сутність даного поняття. Виборча система розглядається в широкому сенсі, як сукупність всіх електоральних процесів, норм, цінностей:

- 1) дозволяє розглядати виборчу систему на прикладі президентських виборів;
- 2) виборчу систему розглядаємо як елемент політичної системи;
- 3) застосовуючи системний аналіз можна розглядати виборчий процес, який зазнає постійних змін.

Будь-яке електоральне дослідження не може обійтися без **картографічного** методу, який застосовується для наочного представлення розподілу результатів голосування на території. Щоб відобразити частку електорату, яка взяла участь у виборах та підтримала той чи інший блок, політичну силу застосовується спосіб картограм. Для визначення подібності електоральної поведінки створюється самоорганізаційна карта Кохонена за якою можна показати електоральну активність виборців та інші показники волевиявлення.

Треба зазначити, що одним із новаторських методів дослідження є метод **суперпозицій**. Застосування принципу суперпозиції робиться для визначення результуючого ефекту від дії складових процесу, які взаємно не впливають одне на одного. За цим принципом даний ефект для зазначених умов визначається як сума ефектів, які викликаються кожною дією окремо. Така низка процесів, яка описує політичну діяльність дозволяє частково спрогнозувати характер виборчої поведінки і повернутися від результатів до наслідків.

Метод **аналогій** дає змогу встановити відношення схожості, між двома системами, що розглядаються, за деякими ознаками. Будь-яка з цих систем може реально існувати або бути абстрактною.

Застосування аналогії є проміжною ланкою між інтуїтивними і логічними процедурами мислення. У рішенні творчих задач використовують конкретні й абстрактні аналогії. Наприклад, ведуться пошуки аналогії суспільного життя і перенесення їх у галузь неживих предметів.

Контент-аналіз - метод досліджень текстів чи іншої подібної інформації, систематична процедура, метою якої є об'єктивний аналіз змісту будь-якого тексту. Популярність контент-аналізу ґрунтується на тому, що цей метод дозволяє виміряти людську поведінку (якщо вважати, що вербальна поведінка є її формою). На відміну від опитувань, контент-аналіз вимірює не те що виборець говорить чи планує здійснити, а те що справді здійснив. Базою контент-аналізу були регіональні засоби масової інформації, зокрема регіональний часопис

«Молодий Буковинець» та районна газета «Час», а також канали місцевого теле і радіомовлення.

Застосування **математично і статистичного** методів не потребують обґрунтувань, оскільки робота проводилася із числовими формами. Звісно, кожен метод не дозволить сповна дослідити та представити результати дослідження, тому саме **комплексність** всіх вище зазначених методів є базою для «системного ефекту».

Політичні тенденції змінюються протягом часу в залежності від маси чинників. Майже 30 років незалежності це доволі тривалий час для формування національної свідомості, вибору пріоритетів, створення політичних векторів руху. З часу проголошення Незалежності України відбулося багато політичних перипетій. Простеживши за ходом виборчого процесу, переглянувши статистичні показники, дослідивши прогнози минулих років можна скласти досить чітке уявлення про динаміку зміни виборчих пріоритетів населення регіону. А якщо провести поділ території області на виборчі округи, то можна за допомогою картографічного методу візуально відобразити «міграцію» електоративної активності та виборчих смаків. Такі процеси вдалося відстежити за допомогою систем оброблення інформації, що відомі під назвою кластер. В процесі дослідження авторами було виділено в межах нашої області шість кластерів, котрі окреслюють особливості явки виборців та голосування за тих чи інших кандидатів.

Перша хвиля політичної активності припала на 1991 рік і була зумовлена проголошенням Незалежності України. Тодішні настрої національного піднесення забезпечили про українським силам на чолі з Леонідом Кравчуком беззаперечну перемогу на території всієї держави. Врешті-решт населення країни зіткнулося з відсутністю конкурентоспроможної опозиції тому Кравчук отримав впевнену перемогу в кожному регіоні. Наряду з іншими областями, Чернівецька також підтримала

кандидатуру Леоніда Макаровича і практично кожен район області зафіксував його перемогу.

Чернівецька область сприйняла виборчі кампанії 1995-го і 1999-го років досить неоднорідно. Не дивлячись на перемогу в обох виборчих процесах, по регіону в цілому, Кучми Леоніда Даниловича, вибори різнилися як за загальною кількістю виборців, що взяли участь в голосуванні, так і за відсотком прихильників другого президента держави.

У результаті просторового аналізу електоральних орієнтацій населення регіону можна зробити висновок, що протягом 1991-1999 років, не дивлячись на домінування правих сил, які є традиційно орієнтованими для населення регіону головним чином за рахунок історико-географічних та етнодемографічних чинників, відбувалася доволі жорстка конкуренція з лівими політичними партіями, які мали прихильників серед невеликої, але чітко окресленої групи населення області.

Саме 2002 рік вважається періодом перетину правих та лівих орієнтацій, а піком центристського піднесення, у зв'язку із появою інноваційних правоцентристських опозиційних партій (блоків) є вибори президента 2004 року. Явка виборців на Буковині під час виборів президента України була традиційно високою. Ці показники електоральних симпатій вкладаються в загальну картину виборів на заході країни, хоча результати лідерів виборчої кампанії на Буковині дещо відрізняються від інших областей «заходу» на користь Віктора Януковича.

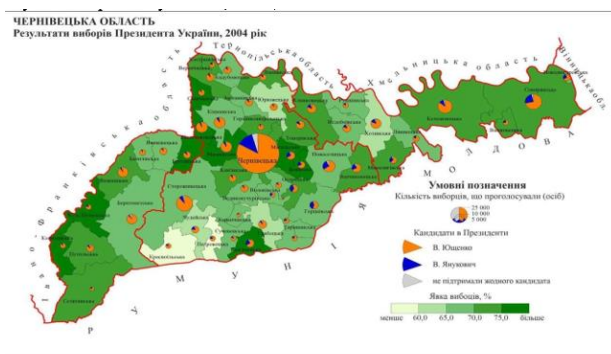

Рисунок 1. Результати президентських виборів 2004 р.

Результати голосування в Чернівецькій області дозволяють виявити деякі тенденції. Зокрема, за явної переваги Віктора Ющенка на більшості дільниць області, дещо спостерігається нижчий показник в місцях компактного проживання румуномовного населення краю. Для прикладу, в межах нинішніх Красноільської, Петровецької, Тарашанської, Терблеченської та Чудейської ОТГ підтримка В. Януковича була більшою. За експертними оцінками, таке явище можна пояснити впливом на електорат духовенства УПЦ (МП), оскільки більшість румуномовного населення цього регіону є прихожанами вище вказаної церковної структури.

Результати виборів 31 жовтня 2004 р. на Буковині були передбачуваними. Віктор Ющенко отримав 66,63%, а його основний конкурент, В. Янукович заручився підтримкою 17,91% голосів виборців.

Під час проведення повторного голосування 21 листопада симпатії виборців були незмінні. Жоден із передвиборчих політичних штабів істотно не вплинув на ситуацію. Агітаційно-роз'яснювальна робота членів штабу Віктора Ющенка в місцях компактного проживання румуномовного

населення не дала помітного результату. Детальний аналіз результатів голосування подано.

Третій тур показав такий результат. За Віктора Ющенка - 79,25% , а Віктора Януковича проголосувало 20,25% .

Електоральний цикл 2006-2007 рр. мав кардинальне завдання призвести до зміни правлячої еліти та зміни правил гри. Правила гри змінили певною мірою і вони стали більш наближеними до процедур електоральної демократії, а ось у складі правлячої еліти суттєвих змін не відбулося. Це підштовхнуло політичний процес в Україні піти тим шляхом, який призвів до політичних криз та конфронтацій. Як наслідок цього «політичного безладу» конфігурація електоральних пріоритетів 2010 року на території Чернівецької області дещо змінилася. А саме, за даними ЦВК, Юлію Тимошенко у другому турі президентських виборів підтримали 66,47% буковинців. Вона здобула перемогу у всіх чотирьох виборчих округах області. За Віктора Януковича

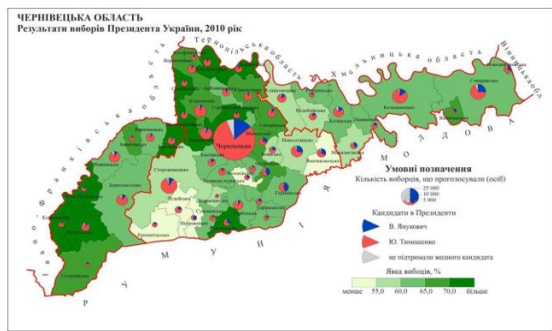

Рисунок 2. Результати президентських виборів 2010 р.

проголосували 27,64% виборців Буковини. Не підтримали жодного кандидата 4,11% виборців області. Найактивніше Юлію Тимошенко на Буковині підтримали виборці 205 округу (колишні райони - Сторожинецький, Кіцманський, Путильський та Вижницький), де вона здобула 76,2% або 93918 голосів виборців. У 207 окрузі

(колишні райони - Хотинський, Кельменецький, Сокирянський, Заставнівський райони та м. Новодністровськ) її підтримали 69,2% або 78464 виборця. У Чернівцях (204 округ) за Юлію Тимошенко віддали голоси 73863 або 63,99%

виборців. Найменшу підтримку вона здобула у 206 окрузі (Мамалигівська, Ванчиковецька, Острицька, Петровецька та Герцаївська ОТГ), де її підтримали 52,46% або 45699 виборців. На думку експертів, на такий результат вплинув конфесійний чинник. Оскільки Віктор Янукович, під час передвиборчих перегонів чітко себе позиціонував, як прихильник УПЦ (МП). Треба зазначити, що тут має визначальний авторитет очільник Банченського чоловічого монастиря – митрополит Лонгін (Жар), котрий відкрито агітував за Віктора Януковича.

У межах Чернівецького ОТГ під час виборів 2010 року була найвища явка виборців. На думку авторів це було зумовлено більшою самосвідомістю громадян[Додаток В. 3]. Найменшу підтримку на Буковині Віктор Янукович здобув у 205 окрузі (Путильське, Брусницьке, Мамаївське, Ставчанське, Кіцманське та ін..ОТГ), де за нього проголосували 18,9% виборців. Це можна пояснити тим, що тут була більш продуктивно проведена передвиборча агітація інших кандидатів, зокрема Ю. Тимошенко й А. Яценюка. Найбільше тих, хто не підтримав жодного кандидата, виявилось серед виборців Чернівецького ТГ – 6,31%.

Президентські вибори 2014 року відбувалися, як відомо, за складних часів. Революційні події кінця 2013 – початку 2014 рр., анексія Криму, агресія на землях Донбасу. Ці, не характерні для виборчого процесу, події в значній мірі консолідували виборців стосовно вибору кандидата. Треба зазначити, що динаміка активності виборців була найнижчою за часи Української держави – 59,48% . Натомість на дільницях краю спостерігалася дещо вища активність виборців – 61,32%. За результатами волевиявлення громадян України перемогу в першому турі й загалом у виборах здобув Петро Порошенко (54,7% загальнодержавний результат).

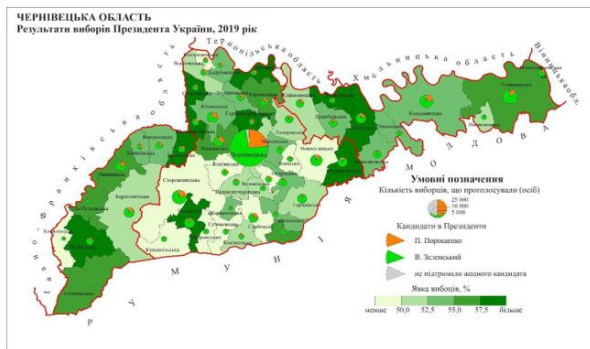

Рисунок 4. Результати президентських виборів 2019 р.

На виборчих округах Чернівецької області показники волевиявлення є трохи вищими – 56, 72% за Петра Олексійовича. Такий результат виборів пояснюється передвиборчими обіцянками кандидата, котрий запевнив виборців у швидкому вирішенні складних проблем (повернення анексованого Криму,

АТО, Євроінтеграція та ін..). Другий кандидат – Юля Тимошенко здобула лише 18,84%. В окремих ОТГ (Селятинська, Усть-Путильська, Кельменецька, Герцаївська та ін..) результати були ще нижчими.

Виборча кампанія 2019 року на посаду президента нашої держави виявила деякі аспекти поляризації електоральних вподобань виборців. У першу чергу треба зазначити величезний розрив у підсумковому результаті між першим і другим кандидатом (48,77%). Це нечувана подія у політичному житті України. У межах області була практично ідентична ситуація стосовно вибору кандидата та електоральної активності (за В. Зеленського проголосувало 75,87% , а за П. Порошенка – 21,64%). Активність виборців становила 56,11% у цілому по Чернівецькій області. Це була найнижча активність виборців під час президентських перегонів (найнижчий показник був зафіксований у Красноільській, Сторожинецькій, Глибоцькій, Конятинській, Кострижівській, Боянській та ін. ОТГ). Такому явищу, на думку авторів, є чітке пояснення. Попередній президент, на тлі російської агресії стосовно нашої держави, запламував свою репутацію низкою корупційних скандалів. Також треба зазначити і про не вдалу релігійно-політичну кампанію стосовно отримання Томосу 2018 року для Православної Церкви України. Мабуть, за задумами політтехнологів – це мало б консолідувати українських виборців у

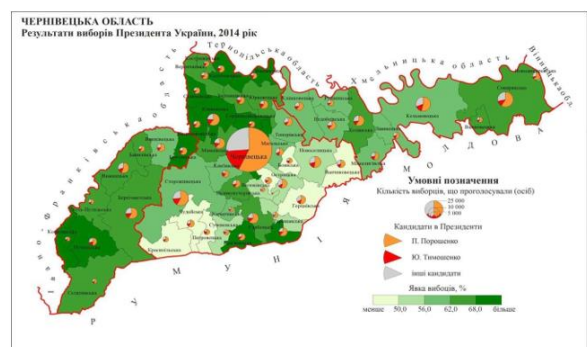

Рисунок 3. Результати президентських виборів 2014 р.

єдиному пориві віддати свої голоси за Петра Порошенка. Однак цього не трапилося. Томос не тільки не об'єднав українців, а навпаки більш поляризував вподобання виборців ще й за конфесійною приналежністю.

Вплив виборів на життя сучасного суспільства різноманітний і виявляється в їхніх найважливіших функціях. У науковій літературі виділяються такі функції виборів:

✓ **легітимація і стабілізація політичної системи, а також легітимація конкретних інститутів влади: парламенту, уряду, президента і т. п.** Участь громадян у виборах, зазвичай, означає прийняття ними даного типу політичної системи, політичного режиму і правил формування органів влади. Вибори дають громадянам шанс переобрати урядовців, котрі їх не влаштовують і обрати тих, які користуються довірою. Як наслідок, гіпотетична політична криза того чи іншого уряду не призводить до дестабілізації політичної системи, не переростає в прагнення зруйнувати існуючий політичний порядок шляхом революції;

✓ **створення функціонуючої представницької системи.** Представницька система влади, впливаючи на суспільство, модифікує його відповідно до інтегральних інтересів представників його соціальних груп, і так забезпечує процес суспільного розвитку;

✓ **мобілізація виборчого корпусу на рішення актуальних суспільних завдань.** Роз'яснюючи громадянам свої програми, переконуючи людей у необхідності прийняти і підтримати відповідні політичні цінності й цілі, вказуючи шляхи реалізації їх, партії й окремі депутати, тим самим мобілізують громадян на важливі для країни політичні дії;

✓ **розширення комунікацій, відносин представництва між інститутами влади і громадянами.** У ході виборчого процесу кандидати регулярно зустрічаються з громадянами, вислуховують їхні думки і прохання, вносять корективи у свої виборчі програми. Вибори найважливіший канал взаємозв'язків між громадянами і владою. Від їхньої дієвості залежить характер стосунків між керівниками держави і населення;

✓ **генерування оновлення суспільства за допомогою конкурентної боротьби альтернативних політичних програм.** Вибори — це своєрідне вікно, відкрите для упорядкованих, інституційованих впливів на державу і суспільство. Вони дають можливість різним політичним силам подати власне бачення суспільних проблем і висунути програми, як їх розв'язати;

✓ **артикуляція, агрегація і представництво різноманітних інтересів населення.** Під час виборів, прагнучи одержати масову підтримку, депутати та їхні довірені особи особливо сприйнятливі до запитів і побажань населення. Це активізує процес усвідомлювання і представлення громадянами своїх інтересів. У виборчих платформах інтереси артикулюються, одержують чітке формулювання й агрегуються, звільняються від крайнощів і усереднюються, набувають несуперечливої, придатної для реалізації форми. І хоч після перемоги на виборах багато депутатів забувають про свої обіцянки, депутатський корпус у цілому, не

тільки керуючись моральними мотивами, а й піклуючись про престиж партії й підтримку виборцями на майбутніх виборах, орієнтується на свої зобов'язання і запити електорату;

✓ **перехід політичних конфліктів у русло інституційованого мирного врегулювання.** Вибори дають змогу відкрито і привселюдно представити суперечливі інтереси, цінності й ідеї на суд народної думки, визначити реальну підтримку позицій тієї чи іншої сторони конфлікту, за допомогою авторитету громадської думки і державних інститутів переконати конфліктуючих відмовитися від найрадикальніших вимог і незаконних форм боротьби;

✓ **конституювання ефективної опозиції та її підготовка до виконання функцій політичного керівництва.** Ефективність опозиції передбачає виконання нею функцій критики і контролю за урядом, а також її і здатність виробляти альтернативну політику. Крім того, будучи представленою за результатами виборів у парламенті, а нерідко й очолюючи уряд, опозиція готується до відповідального і компетентного керівництва державою після приходу до влади;

✓ **інтеграція різноманітних думок і формування загальної політичної волі.** Плюралізм сучасного суспільства має свої межі. Щоб не привести до анархії, хаосу і руйнівних конфліктів, він має потребу в державному регулюванні, що відображає загальні цінності й інтереси громадян. За допомогою виборів забезпечується об'єднання більшості громадян навколо відповідної політичної платформи і лідерів, що її представляють. Формується домінуюча політична воля. Вираження цієї волі забезпечує урядові авторитет і підтримку, а це підвищує його дієздатність;

✓ **політична соціалізація населення, розвиток його політичної свідомості і політичної участі.** У ході виборчого процесу громадяни особливо інтенсивно засвоюють політичні цінності і норми, здобувають політичні навички і досвід, переглядають чи уточнюють свої політичні позиції. Роблячи вибір, виборці більш-менш ототожнюють себе з відповідними політичними силами і, таким чином, виступають механізмом політичного розвитку суспільства;

контроль за інститутами влади. В результаті виборів створюється найважливіший інститут контролю за урядом – парламент. Також формується опозиція, яка зазвичай ретельно стежить за дотриманням Конституції.

«ГІДРОЕКОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАЛИХ РІЧОК ПРИПРУТСЬКОГО СТУПІНЧАСТО-ТЕРАСОВОГО ЛІСОСТЕПОВОГО РАЙОНУ»

Автор:

Козлова Катерина,
учениця 11 класу
Горішньошеровецького опорного закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів

Науковий керівник:

Косташук І. І., доцент кафедри географії та
регіоналістики Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича, д.г.н.

Керівник:

Баланецький В. Ю., вчитель географії
Горішньошеровецького опорного закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів.

Малі ріки є дуже чутливими до антропогенного впливу. Десятки тисяч малих річок повністю або частково зникли через природні та природно-антропогенні причини: зміни клімату, переформування русел, природні сукцесійні процеси, осушувальну меліорацію, забір води для господарських цілей, зведення водосховищ, вирубування лісів, розорювання земель, розширення площ населених пунктів, розбудову промислових вузлів, транспортних шляхів і т.д. Десятки малих річок «похоронені» під асфальтом великих міст, «закуті» у підземні труби, висохли внаслідок засмічення та замулення джерел і криниць.

Стан малих річок є індикатором стану всієї річкової мережі. Тому так важливо здійснювати спеціальні комплексні заходи для захисту малих річок від зменшення водності, забруднення та пересихання й спрямовувати їх на ліквідацію негативного впливу антропогенних факторів. Проведенню заходів завжди передують комплексне і всебічне дослідження малих річок.

Актуальність теми полягає в тому, що малі річки, у зв'язку з їх великою кількістю, представляють собою один з найважливіших елементів географічного середовища і відіграють значну роль в житті людини. Більшість малих річок – це верхні ланки великих річкових систем, які є областями формування ресурсів поверхневих вод, тому вони в значній мірі визначають своєрідність складу води і водних біоценозів, особливості гідрологічного і біологічного режиму середніх і великих річок, які живляться їх водами. Малі річки України містять значні запаси води, мають величезний біофонд цінних тварин і рослин, а також є колекторами поверхневого стоку.

Мета дослідження: розкрити особливості гідрологічного та гідрохімічного стану малих річок Припрутського ступінчасто-терасового лісостепового району.

Перед нами поставлені такі завдання дослідження: 1) проаналізувати природно-географічні та суспільно-географічні умови досліджуваної території; 2) розглянути гідрологічний режим річок та його особливості; 3) провести і охарактеризувати гідрохімічний аналіз води з різних ділянок малих річок; 4) дослідити особливості використання річок та особливості їх збереження.

Об'єктом дослідження є малі річки Припрутського ступінчасто-терасового лісостепового району: р. Совиця Ставчанська, р. Совиця Кіцманська, р. Шубранець, а предметом наукового пізнання є гідрологічні та гідрохімічні аспекти стану даних річок та проблеми їх господарського використання, збереження та охорони.

Наукова новизна дослідження полягає в детальному гідроекологічному та гідрохімічному вивченні басейну лівих приток Прута, моніторинг яких раніше не вівся. Вивченню джерел та причин забруднення річок які активно використовує у своїй життєдіяльності людина.

Результати комплексного обстеження екологічного стану малих річок можуть бути об'єктивними лише в разі узгодженого застосування польових та камеральних методів дослідження. Весь процес нашого вивчення малих річок поділяється на такі етапи: підготовчий, польовий, камеральний.

I етап - підготовчий. Для того, щоб заплановане дослідження стало успішним, воно має бути добре теоретично підготовленим та спланованим. Важливим є підготовчий етап: оскільки він допомагає досягнути бажаних результатів та максимально ефективно використати наявні ресурси. На цьому етапі досліджень ми проводили попереднє ознайомлення з регіоном досліджень, збирали інформацію про об'єкт дослідження. За допомогою картографічного матеріалу визначили пункти проведення наступних польових досліджень, склали маршрут цього наступного етапу.

II етап - польовий. Цей етап є головним в роботі, бо від зібраної інформації залежить об'єктивність проведеної оцінки.

Найважливіше місце в гідрології займають методи польових досліджень. Історично це був перший спосіб пізнання законів природи, але і в наші дні, без використання або врахування результатів польових робіт, не відбувається жодне гідрологічне дослідження. Зазвичай під час них поєднують експедиційний і стаціонарний методи.

Велике практичне значення мають відомості про режим річки, особливо в періоди високої або низької води. Тому метою спостереження було визначення змін рівня води в різний час і за різних умов. У щоденник я записувала місце знаходження пункту спостереження, дату, час спостережень і зареєстрований рівень.

Аби визначити характер рельєфу дна і зміни русла річки ми промірювали глибину. Застосовували для цього мірну рейку. Проміри робили вздовж і впоперек течії річки за профілем. Записували зміну рівня за час промірів, берег (лівий чи правий), відстань від берега до кожної точки.

Для визначення швидкості течії річки та витрат води ми проводили проміри на такій самій ділянці річки, як і для водомірних спостережень. Ми вирішили, що найпростішим і найзручнішим способом є поплавковий. Було встановлено два маячки на березі, відстань між якими 10 метрів. Поплавок кидався вище верхнього маячка так, щоб коли перетнув уявну лінію впоперек русла по цьому маячку, він уже набрав швидкість течії, в цей момент ми вмикали відлік часу. Коли поплавок досягав другого маячка відлік часу зупинявся. Визначення проводилось три рази. Дані фіксували у щоденник. Аби визначити кількість твердих часток, завислих у воді, ми взяли проби води і здали у лабораторію для аналізу. Брили їх з поверхні річки в такому місці, де була середня мутність на даній ділянці річки. Наповнену пляшку з пробною водою закрили чистою пробкою, до шийки пляшки прив'язали етикетку, на якій вказали місце взяття проби, прозорість і температуру води, визначену термометром, та дату. Також додатково відмітили колір.

Взимку проводили спостереження і за льодовим режимом річки, але річка не замерзала

Всю зібрану інформацію аналізували безпосередньо в полі та по приїзду в камеральних умовах.

III етап - камеральний. На цьому етапі відбувалась обробка інформації, що була зібрана в польових умовах. При дослідженні річкової мережі було отримано ряд даних про глибини, швидкість течії, ширину річок на визначених пунктах спостереження. Також відібрано проби води. Ця інформація потребує обробки та математичних розрахунків, які проводяться саме на камеральному етапі досліджень. Площу поперечного перерізу ми визначили за формулою $S = h_{\text{ср}} \times l$, де S вимірюється в м^2 ; l – ширина річки, м;

$h_{\text{ср}}$ – середня глибина річки, яка визначається за формулою:
 $h_{\text{ср}} = (h_1 + h_2 + h_3 + \dots + h_n) / n$, де; h_1 ,
 $h_2, h_3 \dots h_n$ – виміряні глибини; n – кількість промірів.

Вимірюється в м.

Витрату води я розраховувала за формулою:

$W = S \times V$, де

W – витрата води;

S – поперечний переріз річки; V – швидкість течії річки.

Вимірюється в $\text{м}^3/\text{с}$

Однією з гідрологічних характеристик річки є річний стік, він визначається за формулою:

$R = W \times t$, де

R – річний стік;

W – витрата води; t – час
(кількість секунд у році).

Кількість секунд у році: $60\text{сек.} \times 60\text{хв.} \times 24\text{год.} \times 365\text{дів} = 3153600\text{ сек.}$

Густоту річкової мережі ми визначали відношенням сумарної довжини (у км) усіх водотоків до площі водозбірного басейну.

Відібрані проби води були оцінені візуально, після чого були передані науковцям кафедри хімічного аналізу хімічного факультету ЧНУ.

IV етап - прогностичний. На цьому етапі буде відбуватися захист наукової роботи. Потрібно донести до місцевого населення результати дослідження з метою їх застереження щодо небезпечності вживання нефільтрованої води з річок досліджуваного регіону. Попередити їх про наслідки подальшого засмічення берегів та скидів відходів у річку, запропонувати розглянуті нами методи вирішення наявних проблем.

По території Чернівецької області протікає 4,5 тисячі річок, які належать до басейнів Дунаю та Дністра. Трохи більше від 2% річок нашого краю припадає на водотоки, що мають довжину понад 10 км. Їх в області 75. Більшість з них це річки Прут-Дністровського межиріччя.

Незважаючи на ряд досліджень річки Совиця Ставчанська, Совиця Кіцманська, Шубранець як і багато інших, ще не достатньо обстежені та вивчені. На них немає стаціонарних гідрологічних постів, не в повній мірі і не систематично проводиться моніторинг їхнього екологічного стану.

Річка Совиця Ставчанська бере початок на північно-західній околиці с. Борівці, що на Кіцманщині. Протікає в південному та південно-східному напрямку через села Борівці, Киселів, Южинець, Ставчани, Гаврилівці, Іванківці, Ошихліби, Шипинці, Лужани, Мамаївці, де впадає в р. Прут. В річку впадає ряд невеликих потічків, найбільший з яких – Вільховець.

Довжина р. Совиця Ставчанська – 39 км, площа басейну – 230 км², похил річки – 3м/км, ширина русла коливається в межах 3-8 м. На річці та притоках споруджено більше 40 великих і малих ставків, які використовуються в основному для риборозведення.

Річка Совиця Кіцманська починається на північний захід від с. Веренчанка. Протікає через ряд населених пунктів: с. Веренчанка, с. Кліводин, с. Суховерхів, м. Кіцмань, с. Лашківка, с. Витилівка, с. Мамаївці, с. Новий Киселів. Між с. Новий Киселів та м. Чернівці

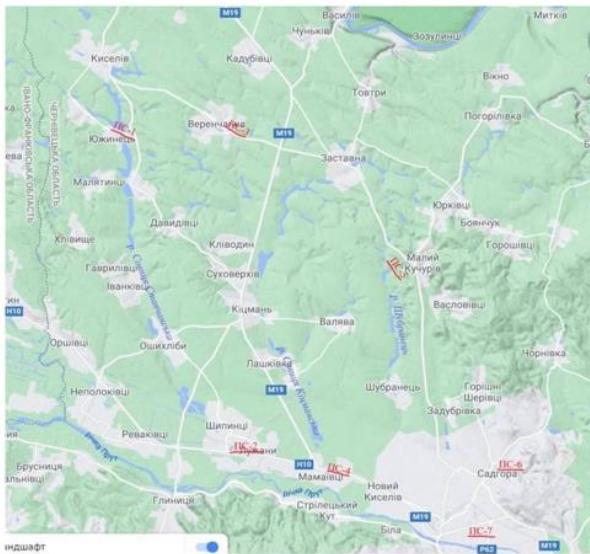
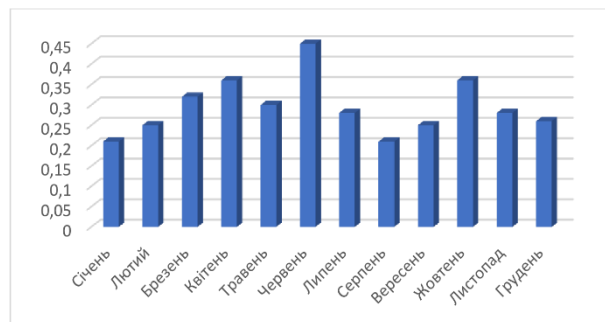

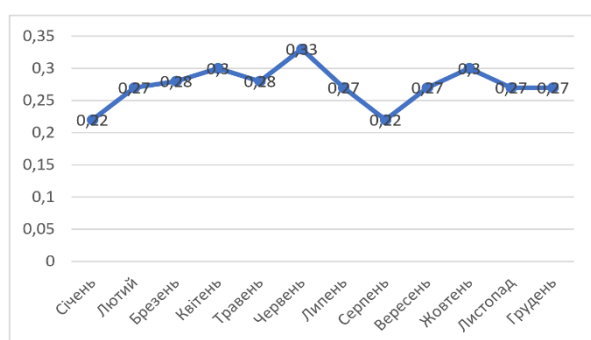
Рис.1. Територія району дослідження і пункти спостереження

впадає у р. Прут. Найбільші притоки – р. Совиця Заставнівська, р. Валявка. Загальна довжина річки – 37 км, площа водозбірного басейну – 266 км²,

похил – 3,8 м/км. З метою розвитку ставкового рибництва, боротьби з паводками в басейні річки Совиця Кіцманська створено більше 100 великих і малих ставків. У верхній течії протікає в межах Подільсько-Буковинської карстової області. На ділянці річки між селами Веренчанка і Кліводин створено гідрологічний заказник «Совицькі болота».

Річка Шубранець бере початок на захід від с. Малий Кучурів. Протікає через с. Малий Кучурів, с. Шубренць, м. Чернівці. В межах мікрорайону міста Стара Жучка, в районі знаменитого Калинівського ринку впадає у р. Прут. В межах м. Чернівці річку ще називають Потіт. Найбільші притоки –

р. Задубрівка, р. Мошків. Загальна довжина – 25 км, площа басейну – 205 км², похил – 3,4 м/км. В басейні річки створено більше 50 ставків.

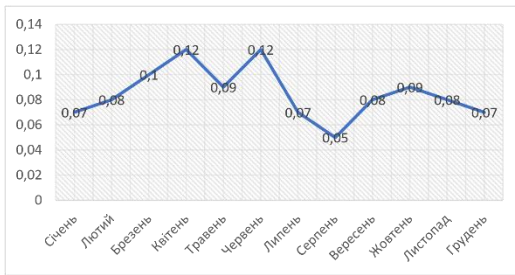
Гідрологічні спостереження проводились на пунктах спостереження, визначених заздалегідь. Дані спостережень із польового щоденника перенесено до

таблиць, що подані в додатку 2. В тих же таблицях містяться розраховані дані площі поперечного перерізу русла річки, швидкості течії, витрати води по кожному пункту спостереження.

Спостережний пункт №1 знаходиться у с. Южинець, на річці Совиця Ставчанська, середня глибина протягом року тут становила 0,28 м. Найбільшою вона була у квітні - 0,36 м, що характеризує проходження весняного паводку та червні - 0,45 м, що можна пояснити випаданням дощів. Жовтневий паводок (про що свідчить велика глибина річки) спричинений скиданням води зі ставків та виловом риби. А межень спостерігався у серпні та січні – 0,21 м.

Що ж стосується ширини, то вона за рік коливалась в межах 3,0 - 4,8 м, середня становила 3,58 м. Площа поперечного перерізу ж змінювалась від 0,63 м² в період меженю, до 2,16 м², під час паводку, середній показник становив 1,07 м².

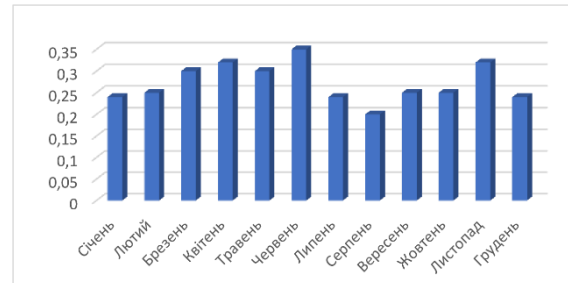
Щодо швидкості течії, то найбільша спостерігалась в червень 0,33 м/с, найменша в січні та в серпні 0,22 м/с, що пов'язано з паводком та меженем. Середня швидкість течії становить 0,27 м/с.

Витрата води на цій території максимальною була у червні – 0,7 м³/с, а мінімальна у січні та серпні – 0,14 м³/с. Середня витрата води – 0,3 м³/с. Річний стік 948 тис м³/рік.

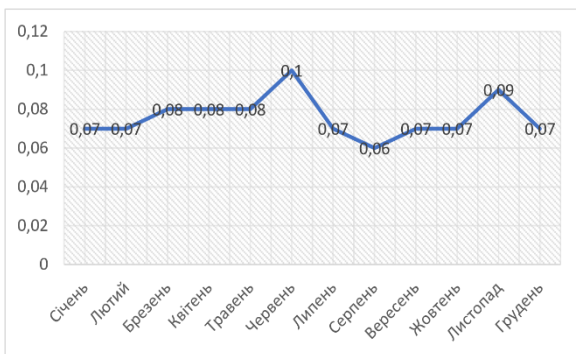
Спостережний пункт № 2 знаходиться в

селі Лужани на річці Совиця Ставчанська, середня глибина протягом року тут становила 0,53 м. Найбільшою вона була у квітні – 0,65 м, що можна пояснити весняною повінню та червні – 0,68 м, що спричинене дощами. А межень спостерігався у серпні – 0,42 м.

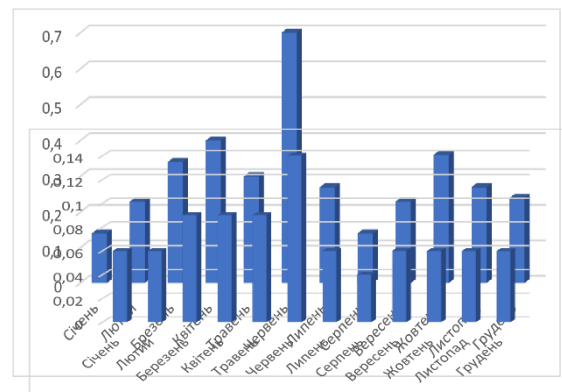

Що ж стосується ширини, то вона за рік коливалась в межах 4,4 м – 5,7 м, середня становила 4,71 м.

Площа поперечного перерізу ж змінювалась від 1,84 м² в період меженю, до 3,9 м², під час паводку, середній показник становив 2,27 м².

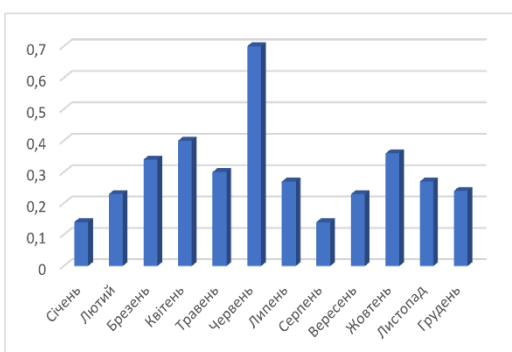

Щодо швидкості течії, то найбільша спостерігалась в квітні та червні – 0,12 м/с, найменша в серпні – 0,05 м/с, що пов'язано з паводком та меженем. Середня швидкість течії становить 0,09 м/с.

Витрата води на цій території максимальною була у червні – 0,47 м³/с, а мінімальна у серпні – 0,09 м³/с. Середня витрата води – 0,2 м³/с. Річний стік 630,7 тис. м³/рік.

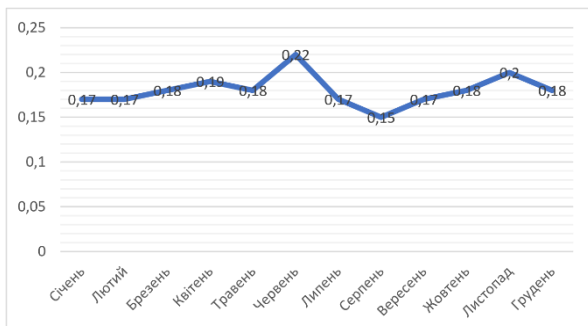
Спостережний пункт №3 знаходиться в

селі Веренчанка на річці Совиця Кіцманська, середня глибина протягом року тут становила 0,27 м. Найбільшою вона була у квітні – 0,32 м, що спричинене весняним паводком, та у червні – 0,35 м, що можна пояснити дощами. А межень спостерігався у серпні – 0,2 м.

Що ж стосується ширини, то вона за рік коливалась в межах 3,6 – 4,0 м, середня

становила 3,7 м.

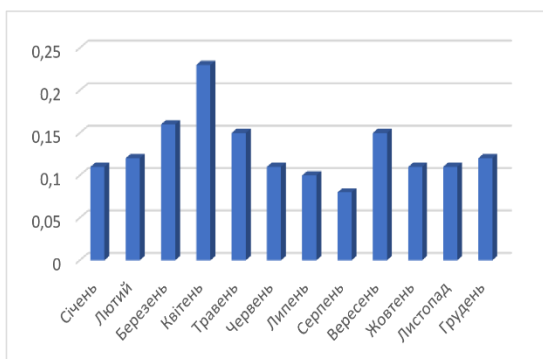
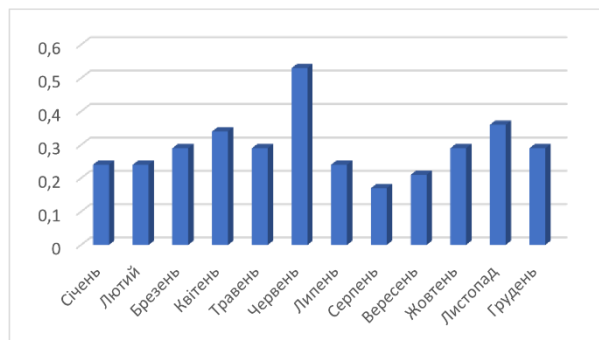

Площа поперечного перерізу ж змінювалась від 0,68 м² в період меженю, до 1,4 м², під час паводку, середній показник становив 0,9 м².

Щодо швидкості течії, то найбільша спостерігалась в червні – 0,1 м/с, найменша в серпні 0,04 м/с, що

пов'язано з паводком та меженем. Середня швидкість течії становить 0,08 м/с.

Витрата води на цій території максимальною була у червні – 0,14 м³/с, а мінімальна у серпні – 0,04 м³/с. Середня витрата води – 0,07 м³/с. Річний Стік 220,8 тис. м³/рік.

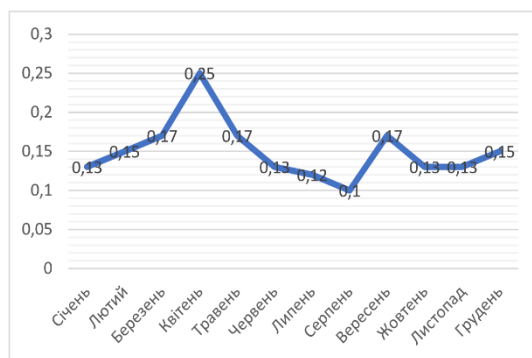
Спостережний пункт №4 знаходиться у селі Мамаївці на річці Совиця Кіцманська, середня глибина протягом року тут становила 0,37 м. Найбільшою вона була у квітні - 0,4 м, що можна пояснити весняною повіддю та у червні – 0,45 м, що спричинене дощами. А межень спостерігався у серпні – 0,3 м.

Що ж стосується

ширини, то вона за рік коливалась в межах 3,8 м – 5,4 м, середня становила 4,3 м.

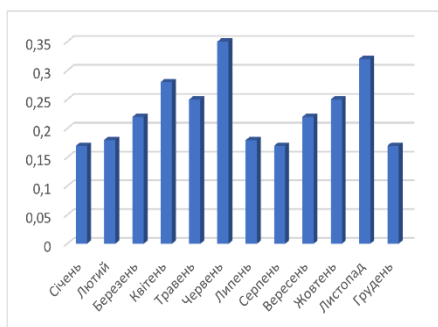
Площа поперечного перерізу ж змінювалась від 1,14 м² в період меженю, до 2,43 м², під час паводку, середній показник становив 1,49 м².

Щодо швидкості течії, то найбільша спостерігалась в червні - 0,22 м/с, найменша в серпні – 0,15 м/с, що пов'язано з паводком та меженем. Середня швидкість течії становить 0,18 м/с.

Витрата води на цій території максимальною була у червні – 0,53 м³/с, а мінімальна у серпні – 0,17 м³/с. Середня витрата води – 0,29 м³/с. Річний стік 914,5 тис. м³/рік.

Спостережний пункт №5 знаходиться в селі Малий Кучурів на річці Шубранець, середня глибина протягом року тут становила 0,13 м.

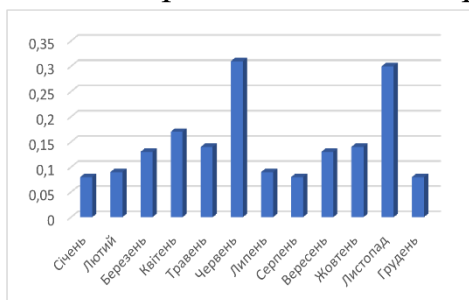
Найбільшою вона була у квітні – 0,23 м, що спричинене весняним паводком. А межень спостерігався у серпні – 0,08 м.

Що ж стосується ширини, то вона за рік коливалась в межах 1,28 – 2,0 м, середня становила 1,5 м.

Площа поперечного перерізу ж змінювалась від 0,1 м² в період меженю, до 0,5 м², під час паводку, середній показник становив 0,2 м².

Що ж до швидкості течії, то найбільша спостерігалась в квітні – 0,25 м/с, найменша в серпні 0,1 м/с, що пов'язано з паводком та меженем. Середня швидкість течії становить 0,15 м/с.

Витрата води на цій території

максимальною була у квітні – 0,1 м³/с, а мінімальною у серпні – 0,01 м³/с. Середня витрата води – 0,03 м³/с. Річний стік 94,6 тис. м³/рік.

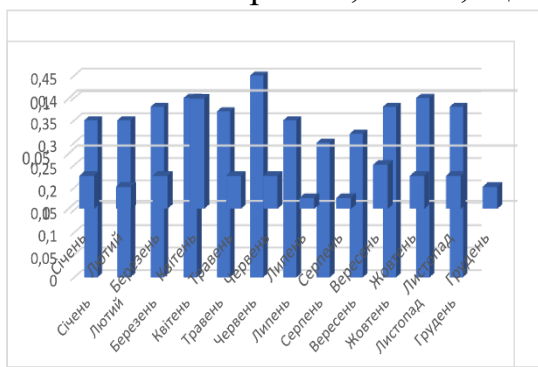
Спостережний пункт №6

знаходиться у мікрорайоні Садгора м. Чернівці, на річці Мошків (ліва притока р. Шубранець), середня глибина протягом року тут становила 0,23 м. Найбільшою вона була у червні – 0,35 м, що можна пояснити дощами та у листопаді – 0,32 м. А межень спостерігався у січні, серпні та грудні – 0,17 м.

Що ж стосується ширини, то вона за рік коливалась в межах 2,1 – 3,4 м, середня становила 2,42 м.

Площа поперечного перерізу ж змінювалась від 0,36 м² в період меженю, до 1,19 м², під час паводку, середній показник становив 0,6 м².

Щодо швидкості течії, то найбільша спостерігалась в червні – 0,26 м/с, найменша в серпні 0,22 м/с, що пов'язано з паводком та меженем. Середня швидкість течії становить 0,23 м/с.

Витрата води на цій території максимальною була у червні – 0,31 м³/с, а мінімальною у серпні – 0,08 м³/с. Середня витрата води – 0,14 м³/с. Річний стік 441,5 тис м³/рік. Спостережний пункт №7 знаходиться в межах міста Чернівці в мікрорайоні Садгора, район Калинівського ринку на р. Шубранець,

середня глибина протягом року тут становила 0,26 м. Найбільшою вона була у червні – 0,38 м, що можна пояснити дощами та у листопаді. А межень спостерігався у серпні – 0,2 м.

Що ж стосується ширини, то вона за рік коливалась в межах 3,2 – 5,0 м, середня становила 3,9 м.

Площа поперечного перерізу ж змінювалась від 0,64 м² в період меженю, до 1,9 м², під час паводку, середній показник становив 0,9 м².

Щодо швидкості течії, то найбільша спостерігалась в червні – 0,27 м/с, найменша в серпні 0,18 м/с, що пов'язано з паводком та меженем. Середня швидкість течії становить 0,22 м/с.

Витрата води на цій території максимальною була у червні – 0,51 м³/с, а мінімальна у серпні – 0,12 м³/с. Середня витрата води – 0,24 м³/с. Річний стік 757 тис. м³/рік.

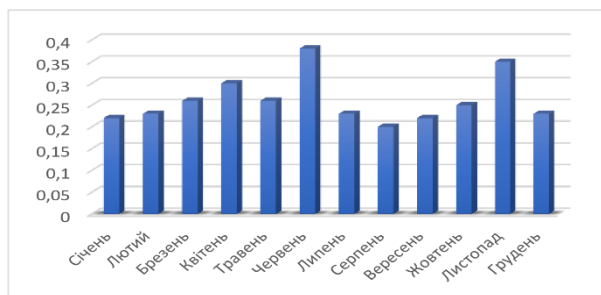
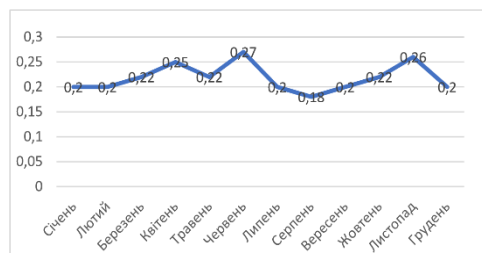
Водний режим даних річок є типовим для рівнинних річок України. Для них характерний весняний паводок, спричинений таненням снігів. У 2020 році він був мало помітним через відсутність сталого потужного снігового покриву. Натомість яскраво виражався червневий паводок, спричинений випаданням

великої кількості опадів. Тут важливу роль відіграли ставки. Завдяки своєчасному скиду води з них вдалось запобігти підтопленню території і руйнувань гідроспоруд. Паводок також спостерігався протягом листопада. Причина цього носить суто антропогенний характер – з метою вилову риби з ставків спускали воду. Межень на річках спостерігався протягом сухого серпня. Минулої зими льодостав на річках не спостерігався.

Нами були проведені дослідження основних гідрологічних показників лівих приток Прута, річок: Совиці Ставчанської, Совиці Кіцманської та Шубранець.

1) Територія

Припрутського ступінч

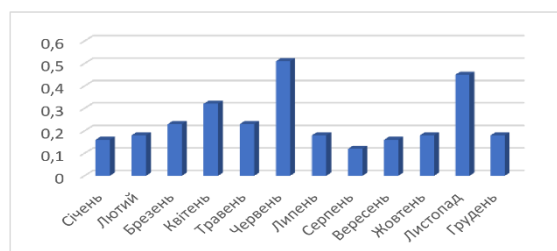

асто-терасового лісостепоного ландшафтного району розташована в межах Прут-Дністровського межиріччя. Тут утворився карстовий тип рельєфу. Значна частина поверхневого стоку поглинається карстовими лійками, сформувався долинно-карстовий тип

рельєфу з карстовими формами і виходами гіпсів та ангідритів на поверхню.

Клімат регіону помірноконтинентальний з помірно теплим літом (+19-20) і помірно холодною зимою (-4-5), і помірною кількістю опадів (600-700 мм)

Території басейну річок густо заселені, тут знаходяться: Садгірський

район міста Чернівці, міста Кіцмань, Заставна, смт Лужани; села: Лужани, Чорнівка, Горішні Шерівці, Задубрівка, Шубранець, Васловівці, Малий Кучурів, Юрківці, Веренчанка, Кліводин, Суховерхів, Валява, Лашківка, Витилівка, Новий Киселів, Мамаївці, Шипинці, Ошихліби, Іванківці, Хлівище, Давидівці, Ставчани, Южинець, Киселів, Борівці та інші. Відповідно антропогенний вплив на ліві притоки Прута є обтяжливим для природи.

2) Річки Припрутського ступінчасто-терасового лісостепового району є типовими рівнинними річками України. Живлення річок змішане: присутнє снігове, яскраво виражене дощове у червні та, під час меженю, підземне. У водному режимі чітко прослідковується весняний паводок, червневий паводок, що спровокований великою кількістю опадів, та листопадовий паводок антропогенної природи – спуск води зі ставків з метою вилову риби. Також чітко виражений зимовий і літній межень.

3) Проведений хімічний аналіз води даних річок виявив деяке перевищення норми загальної жорсткості, кальцію та магнію у річці Совиця Кіцманська, це можна пояснити тим, що у верхній частині річкової долини знаходяться карбонатні гірські породи, які насичують воду цими елементами. У нижній течії ця річка має високий вміст азоту амонійного, що пояснюється скиданням відходів з Мамаївської птахоферми та стоків міста Кіцмань. Найчистіша вода у річці Шубранець, вона належить до I класу якості. Пояснюється це розташуванням водозбірної басейну. Значні площі водозбору зарослі лісами, полщі під ріллею значно менші. Також тут відсутні промислові підприємства, тваринницькі ферми. Вода річки Совиця Ставчачанська належить до II класу якості – чиста. Показники вмісту хімічних сполук в межах норми. Спостерігається висока лужність і твердість, наближається до ГДК вміст кальцію.